

La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)

Joaquim M. Puigvert i Solà

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

TESI DOCTORAL

LA PARROQUIA RURAL A CATALUNYA

(segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)

Dirigida pel Dr. Emili Giralt

JOAQUIM M. PUÍVERT¹ i SOLA

octubre del 1990

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA - UNIVERSITAT DE BARCELONA

INDEX

PRIMER VOLUM

AGRAÏMENTS..... 1

FONTS CONSULTADES..... 7

1. Manuscrites

2. Impreses

3. Revistes i premsa

4. Biblioteques

INTRODUCCIÓ: ELS TRES AMBITS DE LA RECERCA..... 24

1. Història de les comunitats rurals

2. Història de les estructures eclesiàstiques

3. Història de la historiografia eclesiàstica

CONTRAREFORMA I SOCIETAT RURAL A CATALUNYA. ESTAT DE LA QÜESTIÓ I

PRESSUPÒSITS DE TREBALL

1. EL FINANÇAMENT DEL TEMPLE I EL CULTE: UNA BASE COHESIONADORA
DE LA COMUNITAT RURAL..... 71

2. UNIVERSITAT, PARRÒQUIA I CONJUNTURA HISTÒRICA 82

3. LA REPRODUCCIÓ SÒCIO-CULTURAL DE LA COMUNITAT RURAL....	86
4. RECTOR I COMUNITAT PAGESA	93
5. LA PARRÒQUIA COM A INSTRUMENT VEHICULADOR DE LA DIFERENCIACIÓ SOCIAL PAGESA: ELS "SIGNES DE DISTINCIÓ SOCIAL"	107

O. ESTRUCTURES ECLESIASTIQUES I SOCIETAT RURAL

O. UNA ESGLÉSIA URBANA I VILATANA AL BELL MIG D'UNA SOCIETAT AGRÀRIA.....	111
---	-----

O.1. Estructures eclesiàstiques i territori

O.2. La parròquia, jurisdicció territorial	132
--	-----

O.2.1. El temple vers l'interior: l'articulació mas-parròquia

a) la sagrera.....	137
--------------------	-----

b) els camins

c) les campanes

d) el salpàs

e) els veïnats i les domes

0.2.2. La parròquia vers l'exterior.....158

- a) els ardiaconats
- b) les conferències eclesiàstiques
- c) deganats i arxiprestats

0.3. Els condicionaments geogràfics en l'enquadrament pastoral de la població : l'exemple de l'Ardiaconat de Besalú (1722) 191

0.4. Els condicionaments socio-econòmics: l'esforç d'enquadrar els "rústics"..... 206

0.4.1. qui són els rústics?.

0.4.2. soldats i miquelets

0.4.3. taverners, marxants i d'altres

0.4.4. el poble menut de les comunitats rurals

Notes.....241

I. L'OBRERIA O LES BASES MATERIALS DE COHESIÓ252

I .1. Les despeses ordinàries: el manteniment del temple i el culte. L'exemple de Sant Esteve de Villobí d'Onyar (segle XVIII).
.....253

I.2. Mecanismes d'obtenció de rendes ordinàries257

I.2.1. Els censos de blat, oli, ordi, civada i diners.

a) Els llevadors de l'obreria: un testimoni documental de la diferenciació social. L'exemple de Vilobí d'Onyar (segle XVIII)

I.2.2. Els censals.....270

I.2.3. Béns immobles

I.2.4. Participació en els delmes i les primícies

I.2.5. Arrendament de monopolis i arbitris.....277

a) Hostals i tavernes

b) Molins fariners i d'oli

c) Carnisseries

d) Drets de plaça i contribució de botiguers

e) Pesos i mesures

f) Lleudes o drets de passatge

g) Gabelles i fleques

h) Dret sobre el carragament de vaixells de la Carrera d'índies

i) Notaria

j) Jocs

k) Multes

l) estanys

m) Les botigues de blat del Deanat del Penedès.....288

a) Els pous de gel del Bisbat d'Elna

b) La ferreria de Passa

1.2.6 Participació en els drets parroquials i aportacions de fundacions 292

1.2.7. Aportacions de fundacions i comunitats de preveres..... 294

1.2.8. Cobrament de llicències per a poder treballar en diumenges i dies festius. Els "drets de pesquera".

1.2.9. Penes pecuniàries

1.2.10. Les captes

1.2.11. Aportació de patrons i propietaris

1.2.12. Els beneficis de patronatge corporatiu i fundacions particulars amb incidència pública 310

1.2.13. Partides del pressupost municipal

1.3 Anàlisi detallat dels ingressos de 35 obrerries del Bisbat de Girona: composició heterogenia i diversitat geogràfica..... 314

1.4. Les despeses extraordinàries: renovació i construcció de noves esglésies i retaules..... 326

I.4.1. Indicador d'una conjuntura econòmica pròspera ? Els
"campanars inacabats.

I.4.2. El programa episcopal d'adecentament de les esglésies
.....338

I.4.3. Qui decideix emprendre una obra ? Caràcter endogen o exogen
de la decisió 341

I.4.4. Entre la previsió i la realitat 343

I.4.5. "que es congreguin els habitants i arbitrin algun medi"

I.4.6. Les vies de finançament extraordinari..... 350

a) les bases col.lectives

b) les vies de finançament individual

I.4.7. Contractació d'obres i costos econòmics..... 358

I.4.8. Bastrets, tragines i jornals 364

a) reparació i construcció de temples; obra pública local ?

b) imposició voluntària o forçada ?

c) condicions

d) qui treballa ?

e) treball col.lectiu versus treball individual ?

f) la memòria històrica d'aquests treballs: entre la realitat i el mite

I.4.9. L'aportació "modèlica" dels rectors.....384

I.4.10. dos exemples "microhistòrics" entorn al finançament extraordinari.....389

a) Vilobí d'Onyar: un poble que pledeja contra els delmadors per a finalitzar la nova església (1789-1794)

b) el procés de construcció de l'església de Ribesaltes (1663-1683), del Bisbat d'Elna.....411

Notes.....420

VOLUM II

II. EL TEMPLE COM A CENTRE DE SOCIABILITAT443

II.1. Els fossars

a) espai de pastura

b) lloc de treball

c) llenyer i femer

II.2. El temple, focus de sociabilitat..... 450

a) els consells de població

b) altres signes

II.3. El temple en temps de guerra: refugi, almodí i caixa forta
de la comunitat pagesa 453

Notes..... 459

III. LES CONFRARIES..... 462

III.1. El procés d'uniformització devocional postridentí..... 464

III.2. Els promotors: origen geogràfic i social. L'exemple de les
confraries del Roser i la Minerva..... 467

III.3. Les confraries postridentines: font de solidaritats
verticals al bell mig d'una comunitat rural socialment
diferenciada..... 481

III.4. Les seves funcions socials..... 485

a) funcions festives

b) funcions assistencials

III.5. Extensió i geografia de la sociabilitat religiosa al
corregiment de Girona (1771).....498

a) crítica a la font emprada 498

b) "victòria" dels models devocionals de la Contrareforma ...	502
c) aproximació cartogràfica	504
III..6. Bisbes (1769) i Corregidors (1771) informen al Comte D'Aranda sobre la necessitat de reformar les confraries	512
III.6.1. Informe de l'Arquebisbe de Tarragona	513
III.6.6. Informe dels corregidors del Principat.....	516
Notes.....	524
IV. <u>RECLUTAMENT SOCIAL D'OBRERS I PABORDES</u>	541
IV.1. Els mecanismes d'elecció	
IV.2. Les relacions entre rectors i administradors laics....	548
IV.2.1. La negativa a ser obrer i paborde	
IV.3. Aproximació sociològica.....	554
Notes	571
V. <u>RECTOR I COMUNITAT RURAL: UN PROCÉS PARALLEL DE DIFERENCIACIÓ</u>	576
V.I. La imatge que transmet la historiografia	
V. II. Un clergat violent ?	
V.III. Orígen geogràfic i social	
V.IV. Dotació econòmica	586

V.V. Un clergat parroquial instruit.	
V.V.1. Les conferències morals: un canal de formació permanent del clergat parroquial.....	591
V.V.2 Alguns exemples	
V.VI. El rector: mediador i àrbitre dins una comunitat pagesa socialment diferenciada ?	
V.VI.1. El Rector, "pare de la República"	
V.VI.2. El rector, mediador de la comunitat rural amb l'exterior	
Notes.....	618
VI. <u>REVOLUCIÓ LIBERAL I LES ESTRUCTURES PARROQUIALS</u>	626
VI. Revolució Liberal i obreries	
VI.2. Un clergat parroquial empobrit o les bases materials del seu antiliberalisme	631
Notes.....	643
<u>A TALL DE CLOENDA</u>	644

VOLUM III

APÈNDIXS

1. Registres d'estat d'ànimes de la parròquia de Sant Esteve de Vilobí d'Onyar (1595, 1597, 1599, 1600 i 1601).....	1
---	---

2. Conflictes entorn els límits territorials parroquials.
L'exemple de Vilopriu (1751) 36

3. Arrendament d'una peça de terra on s'estipula la prohibició de
treballar en dies festius i de blasfemar (Vilobí d'Onyar, 1927) 37

4. Mecanismes d'extracció de rendes ordinàries de les obrerries
del Bisbat de Girona abans del 1837..... 39

5. Censos de l'obra de la parròquia de Vilobí..... 56

6. Establiment fet pel Paborde de l'Almoina del Pa de la Seu de
Girona a favor de l'obra de l'església parroquial de Sant Dalmai
de la fleca, taverna i gabella (1756) 60

7. Referències a esglésies i retaules presents el "Diario" de
Zamora 63

8. Mandats episcopals gironins (1736-1740) sobre construcció
,reparació i ampliació d'esglésies, capelles i retaules:
Arranjament i tancament de cementiris i altres. I les vies
previstes de finançament 70

9. Consell General de la Universitat de Ribesaltes (11-III-1663):
imposició d'un redelme per a la continuació de la construcció de
la nova església i esmerç de 30 dobles d'or de l'arrendament del
forn per a la reparació del pont 81

10. Taba de l'arrendament del quarantè de la Universitat de Ribesaltes (1663) 84
11. Consell General de Ribesaltes (21-VIII-1667): Organització de 12 esquadres per a la realització dels jornals imposats als veïns per enderrocar l'església vella. El noble Antoni Pi dona 1200 lliures i una part de casa a canvi de la concessió d'una sepultura i tribuna..... 86
12. Visita pastoral a la parròquia de Sant Mateu de Canet de Verges (1820): un exemple d'enfrontament rector-comunitat pagesa 88
13. Reunió de veïns de Sant Dalmai per a la formació d'una junta per a la reconstrucció de l'església parroquial (8-XII-1939). 93
14. Reunió de veïns de la parròquia de Sant Dalmai (14-I-1940) : Imposició de quotes, formació de comissions i reclutament de personal per a fer de manobres i tragar els materials per a la reconstrucció del templep3
15. "Protectors de pobres" nomenats pel bisbe de Girona, Tomas de Lorenzana (1780): la presència dels hisendats de la regió de Girona en les estructures parroquials.....96
16. Resposta de l'Arquebisbe de Tarragona Juan Larió i Lanús a la sol.licitud del Consell de Castella d'informació sobre l 'estat

de les confraries a la província eclesiàstica Tarraconense (1769).....	105
17. Cens de confraries del Comte d'Aranda del Corregiment de Girona (1771): Advocacions, col·lectius que apleven, tipus d'aprovació, nombre de festes, i despeses.....	111
18. Registre de la Confraria del Roser de Vilobí d'Onyar.....	151
19. Llistat de capelles de mas per parròquies del Bisbat i província de Girona	164
20. Nòmina de presidents de les conferències eclesiàstiques del Bisbat de Girona (1718, 1719 i 1722).....	170
21. Establiment de conferències "setmaneres" pels clergues residents de la parròquia de Sant Cristòfol de les Planes (1736).....	175
22. Aproximació a la producció historiogràfica dels eclesiàstics catalans (1798-1948)	178
23. Carta de l'historiador i mossèn Anton Vila a Mn. Pere Verdaguer on es reconstrueixen records de la seva època d'estudiant al Seminari de Vic als inicis dels anys vuitanta del segle XIX.....	194

BIBLIOGRAFIA GENERAL 196

AGRAÏMENTS

Vaig encetar aquesta recerca als inicis del 1985. Quan per imperatius acadèmics és ineludible que posi el punt final me n'adono que enrera queden tot un reguitzell d'ajudes rebudes de tota mena. Constatar-les per escrit no és complir simplement amb el consuetudinari ritual de cortesia acadèmica. I és que em plau més entendre la història com a fruit de l'esforç col·lectiu de la comunitat científica dels historiadors (malgrat les tensions i picabaralles internes, a voltes historiogràficament necessàries) que no pas únicament com a resultat de la laboriositat més o menys disciplinada, més o menys reflexiva i creativa d'un sol individu. El primer agraïment em trasllada a l'època d'estudiant universitari i va dirigit especialment a quatre professors de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona pel seu mestratge, al llarg dels cursos 1980-81, 1981-82 i 1982-83 : Eva Serra i Angels Solà m'ajudaren a copsar com recerca empírica i anàlisi teòrica han d'anar recíprocament imbricades i en constant diàleg en la pràctica de l'ofici d'historiador; Emili Giralt m'introduí en l'estudi històric de la societat rural i Lluís Casassas em va transmetre l'interès per la dimensió sociològica i històrica del desenvolupament de la història i la geografia catalanes abans de la seva institucionalització universitària; d'ells també vaig aprendre que una universitat només pot ser un centre socialment i intel·lectual actiu i estimulants si, malgrat els condicionaments

de tota mena que actuen en contrari, recerca i docència s'interrelacionen mútuament.

A Eva Serra també li dec la direcció, estímuls i ajudes constants tant pel que fa a la veritable gènesi d'aquest treball, la tesi de llicenciatura (1984) , així com el seguiment desinteressat de la present investigació; del seu pròleg al llibre que en resultà (1986) he manllevat més d'una i de dues indicacions seguint els camins fèrtils de recerca allà insinuats, tant pel que fa a aspectes factuais com d'orientacions més globals. No cal dir que només és responsabilitat meua que no n'hagi sabut treure tot el suc. Al professor Emili Giralt li dec la seva acceptació com a director de la tesi doctoral, paral·lela a la meua entrada com a becari del Pla de Formació de Personal Investigador en el Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona el gener del 1986.

Tampoc puc oblidar el suport i ànims dels amics que entorn el curs de doctorat d'Eva Serra (1984-85) i l'elaboració del dossier de L'Avenç sobre "La comunitat rural a la Catalunya Moderna" (maig 1988) hem intercanviat interessos i coneixements. Es tracta d'Agustí Alcoberro, Ramon Planes, Angels Sanllehy i Jordi Vidal.

Un reconeixement molt especial ha d'anar dirigit a tots els companys de feina de la unitat d'Història de l'Estudi General de Girona; i de manera més específica a Ramon Garrabou, per la seva insistència en què exposés en els seminaris de l'Institut de Recerca Jaume Vicens i Vives els resultats de la recerca a mesura que aquesta anava avançant: ha estat una manera d'ajudar que la docència no es mengés la investigació; a l'Anna M. Garcia i Rosa

Congost, els dec el seu suport incondicional; així mateix m'he beneficiat considerablement dels comentaris punyents de Xavier Torres sobre algunes de les pàgines d'aquest treball; i de les converses de despatx amb en Xavier Burgos; Jordi Canal possibilità que em concedissin un permís de dos mesos i mig per alliberar-me de les meves responsabilitats docents. També he rebut el suport dels companys de la unitat de geografia (especialment d' Isabel Salamaña) i d'història de l'art (Assumpta Roig).

Pel que fa a l'accés i treball en els arxius i biblioteques són variats els regraciaments a fer. En primer lloc, cal esmentar a Josep M. Marquès: per la seva diligent atenció a l'Arxiu Diocesà de Girona, beneficiant-me directament o indirecta, a través dels seus molts treballs, del seu coneixement històric sobre el Bisbat de Girona i de les moltes fonts documentals (manuscrites i impreses) que ha donat a conèixer; així mateix a ell dec poder haver consultat els informes inèdits dels bisbes de Girona del segle XVIII enviats a Roma per a les visites Ad Limina i transcrits per ell en els Arxius Vaticans, i la facilitat d'accés a les biblioteques romanes de la Universitat Gregoriana i del Instituto español de Historia Eclesiástica. Joan Busquets, Joan Baborés, Ramon Oller, Imma Mataró i Conxita Batlle m'han donat tota mena de facilitats en la consulta i reproducció de part dels rics dipòsits de la Biblioteca del Seminari de Girona. I els mossens Tomàs Pons, Josep M. Pont i Martí Brugada m'han facilitat la consulta dels Arxius Parroquials de Vilobí d'Onyar, de Riudellots de la Selva i

Vilopriu, respectivament. Isabel Juncosa, bibliotecària de la Biblioteca Episcopal de Barcelona, ha estat sempre amabilíssima en atendre'm. I el mateix dic de mossèn Solà de la Biblioteca Balmesiana de Barcelona i del Dr. Miquel Gros i Ignàsia Font de l'Arxiu Episcopal de Vic. D'igual manera són d'agrair les atencions del personal de la Biblioteca de Catalunya, de l'Archivo Histórico Nacional (Madrid) i els Archives des Pyrénées Orientales (Perpinyà). Faltant poc temps per acabar aquest treball, gràcies a les diligències de Josep M. Grau, Arxiver de l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Farners, m'ha estat possible incorporar-hi el plànol de l'església de Vilobí de les darreries del set-cents, que complementa i il·lustra altres fonts emprades.

Hi ha una altra mena de cops de mà rebuts de gran importància. En primer lloc cal esmentar la tasca, no per diligent menys primmirada, feta per en Lluís Esteva Casellas; seva és tota la cartografia que l'acompanya, el buidatge i sistematització d'informació i l'elaboració d'alguns quadres de l'apèndix documental i la confecció de la bibliografia final. A Narcís Figueras li deu més d'una ajuda pel que fa a la traducció de textos llatins. A Montserrat Marsifach la transcripció d'alguns fragments del llibre de l'Obreria de la parròquia de Vilobí d'Onyar del segle XVI. Montserrat Pujol m'ha ajudat en l'estudi del fons antic de la Biblioteca de l'Arxiu Parroquial de Vilobí d'Onyar així com, juntament amb Josep Pujol, en la tasca de revisar el text final del treball.

M'he beneficiat més d'un cop de la generositat d'altres historiadors: de Jaume Torras vaig rebre oportunes indicacions sobre la reelaboració d'una part de la tesina com article per a la revista Recerques; a Núria Sales i Ignasi Terradas dec comentarís sobre una primera versió de la part d'historiografia final; la professora Carla Russo de la Facultà di Lettere e Filosofia dell'Università di Napoli em brindà informació bibliogràfica sobre les recerques d'història de les estructures parroquials a Itàlia i suggerents comentarís sobre les seves recerques en el marc de la diòcesi de Nàpols. De les converses amb els amics Agustí Colomines, Joan Bosch, Andreu Bover, Montserrat Cabré, Josep M. Casas, Jordi Figuerola, Pere Gifre, Josep Matas, Andreu Mayayo, Montserrat Sebastià i Lluís To sempre n'he sortit molt afavorit, de manera especial per l'optimisme i confiança que m'han sabut transmetre. De la gent del Taller d'Història de Maçanet de La Selva he après -malgrat que ben poques coses, dels aprenentatges fets a redós seu, he pogut aplicar en aquesta recerca- que la història no s'esgota ni en els papers dels arxius, ni a les parets d'una aula o seminari universitari, ni en la tasca dels historiadors professionals; ajudant-me a incrementar i renovar l'interès per una història més penetrant que investigui, també, la diversitat de vivències i consciències dels seus protagonistes i que amplii els mètodes i tècniques de recerca, incorporant (de manera efectiva i real i no pas com a simple bandera de renovació de la historiografia acadèmica) la història oral, l'observació del paisatge i l'arqueologia en el treball de

l'historiador. Finalment esmentar que Llorenç Ferrer m'ha fet arribar dades sobre el treball de Fortià Solà a l'Arxiu Municipal de Navarces i Enric Saguer m'ha facilitat dades sobre els jornals del camp a la regió de Girona a la segona meitat del segle XIX; també he d'agrair a Dora Santamaria haver-me deixat consultar i utilitzar dades de la seva tesi de llicenciatura inèdita.

Aquesta recerca en la seva fase inicial ha rebut l'ajuda de la Beca de Formació de Personal Investigador i darrerament un ajut de la CIRIT per a una estada als Arxius Departamentals de Perpinyà. Les moltes persones aquí citades responen a la meva necessitat d'expressar-los-hi públicament el meu agraïment i no tenen, lògicament, res a veure amb les possibles mancances, errors i contradiccions que només són, és clar, responsabilitat meva.

A l'últim, i amb totes unes altres connotacions que no venen al cas, he d'expressar la meva gratitud a la meva família, de manera especial als pares i els meus germans Jordi i Mariona i a molts altres amics i amigues per haver-me fet costat en tot moment.

FONTS CONSULTADES

1. Manuscripts

ARCHIVES DES PYRÉNÉES ORIENTALES (A.P.O., Perpinyà)

- C 1838 (Ribesaltes, documents nº 12-13; 18-21; 26; 58-59; 64-65; 68)
- G 735 (Boló)
- G 751 (Canet)
- G 792 (Illa)
- G 811 (Millars)
- G 886 (Thuir)

ARCHIVO HISTORICO NACIONAL (A.H.N., Madrid)

- Secció "Consejos suprimidos", lligall nº 7090
- Secció "Consejos suprimidos", lligall nº 7106

ARXIU COMARCAL D'OLOT (A.C.O.)

- Apunts varios de Olot (manuscripts de Mn. Pere Valls i Vilà)

ARXIU DIOCESA DE GIRONA (A.D.G.)

- Secció Visites Pastorals , P 102-103; P 113; P 117; P 123-24; P 136-137; P 139
- Secció Sinodes, T 27; T 126
- Secció "Arreglo Parroquial" (1855): arxiprestats de Girona, La Bisbal, Figueres, Olot, Santa Coloma de Farners i Arenys de Mar
- Secció "Arreglo Parroquial" (1863)

ARXIU EPISCOPAL DE BARCELONA (A.E.B)

- Secció "Sacerdots diocesans difunts", 1839-1973

ARXIU EPISCOPAL DE VIC (A.E.V.)

- Carpeta Mn. Anton Vila i Sala : carta d'Anton Vila a Mn. Pere Verdaguer (1935)
- Carpeta Mn. Pere Bofill: "Notes històriques de Gurb i Granollers"

ARXIU PARROQUIAL DE RIUDELLOTS DE LA SELVA (A.P.R.S.)

- Llibre de Baptismes, 1825-1851
- Llibre d'òbits, 1825-1851
- Llibre de Matrimonis, 1825-1851
- Llibre de Confirmacions 1829

- Llistes de Compliment Pasqual 1830-1845, 1847-1851, 1853-1875, 1884-1920, 1929-1952
- Esborrany del llibre de baptismes, matrimonis i òbits, 1894-1923
- Llibre de comptes de l'Obra 1814-1851, 1879-1883
- Llibre de comptes de l'Obra, 1880-1949
- Llibre de Testaments, 1825-1851
- Llibre de comptes de la Confraria del Santíssim Sagrament 1815-1935
- Llibre de comptes de la Confraria del Roser, 1815-1943
- Llibre de la confraria del Roser, 1846-1923
- Llibres d'administracions (III.2.2.1.; III.2.2.2.; III.2.2.3.; III.2.2.4.; III.2.2.5.; III.2.2.6.)
- Llibre del Novenari d'Ànimes, 1905-1935
- Llibreta d'Inscripció de la Congregació de la Doctrina Cristiana, 1905-1912
- Llibres de comptes de l'Apostolat de l'Oració, 1909-1936
- Llibre de fundacions de misses i aniversaris, 1739...1904
- Llevadors dels aniversaris i fundacions segle XIX
- Registre de nínxols del cementiri parroquial
- Consueta de 1763
- Consueta de 1859
- Crònica de la Santa Missió, 1909
- Diari Parroquial, 1939-1971
- Vària, 1818...1926, VI.1.
- Informes (vària), 1828...1956, VII,1.
- Sermons, XII.1.

ARXIU PARROQUIAL DE VILOBÍ D'ONYAR (A. P. V. O.)

- Llibre de Baptismes, 1752-1782
- Llibre de baptismes, 1783-1838
- Llibre de Matrimonis, 1739-1845
- Llibre d'òbits, 1595-1691
- Llibre d'òbits, 1824-1851
- Padró i llibres de compliment pasqual, 1868-1910
- Consueta del 1910
- Testaments solts 1550- 1792
- Llibre d'Albats, 1809-1914
- Llibre de Testaments, 1753-1851
- Lligalls de plets 1732...1834
- Plat del Rector contra el beneficiat de La Sarreda, 1783
- Censals i fundacions solts 1736 ... 1847
- Delmes 1699...1836
- Llibre de comptes del Rector, segle XVIII
- Llibre d'Obra 1514...
- Llibre d'Obra 1711...
- Llibre de la Confraria del Roser 1614...
- Llibret d'Administració de Santa Margarida 1835-1884
- Administració de la Confraria del Santíssim Sagrament 1848-1878
- Consueta segle XVIII
- Consueta de 1827
- Consueta i diari de Mn. Joan Planella, 1939-1943
- Llibre de Visites Pastorals, 1828-1951

ARXIU PARROQUIAL DE VILOPRIU (A.P.V.)

- Consueta parroquial, segle XVII

ARXIU PERSONAL DE SALVADOR DEULOFEU (Vilobí d'Onyar)

- llibreta manuscrita de goigs de Salvador Deulofeu

ARXIU PERSONAL DE JOAN VINADERDELL (Vilobí d'Onyar)

- contracte d'arrendament d'una peça de terra (1927)

ARXIU DE LA SECRETARIA DEL BISBAT DE VIC (A.S.B.V.)

- Secció "Biografies", I.

BIBLIOTECA DE LÉS

- Llibre de la Confraria de Nostra Senyora del Rosar de la Vila de Vilamos, en lo qual se contenen les ordinacions y noms dels confreres y los gastos y recibo de dita confraria (Col.lecció Calzado, R.3.350)

INSTITUT MUNICIPAL D'HISTÒRIA DE BARCELONA (I.M.H.B.)

- Noticias históricas de la Iglesia del Santo Espiritu de Terrasa. Priorato. Capillas... (Remoción del Párroco de Viladecans, 1916), Secció "Manuscrits", A-268.
- Crònica de la Vail d'Aneu (de Mn. Anton Riba i Palau), Secció "Manuscrits", B-15.

ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE SANTA COLOMA DE FARNERS (A.H.C.S.F.)

- Fons Família de Prat: plànol.

2. Impreses

ANDRES, Joseph: indice de las obligaciones de los párrocos de lo que por derecho y sagrados cánones les está prohibido y de sus privilegios y excelencias. Zaragoza: 1758.

ABREU, Sebastiano: Intituto Parochia. Venetiis: Balleaniana, 1761.

Assumptos per las conferèncias se han de tenir en lo present Bisbat de Gerona. Girona: 1718-1780.

BALMES, Jaime: Observaciones sociales, políticas y económicas sobre los bienes del clero. Vich: Imprenta de I.Valls, 1840.

BARON, Jaime: Llibre del Rosar de Nostra Senyora del RoserGirona: Narcís Olliva, 1753.

BOLLÓ, Damian, Dr.: Trassa per reedificar la Iglesia Catedral de Vich utilíssima per aficionar als lectors a edificar, reparar y adornar iglesias y altars, Barcelona 1632.

CASSADORI, Gulielmi: Ordinarium Barcinonense, Gulielmi Cassadori Episcopius su aeditum, in sex libros digestum, quibus ea continentur, quae potissimum ad parochi munus spectant. Barcinone: Apud Claudium Bornat, 1569.

BASTERO Y LLEDÓ, Balthasar: El párroco en su ministerio, obra en que se ponderan las gravísimas obligaciones del ministerio pastoral de cura de almas; y el modo práctico para cumplir exactamente en cada una de ellas... . Gerona: 1729.

BASTERO Y LLEDÓ, Balthasar: Carta circular que el Ilustrísimo Señor D.Baltasar de Bastero y Lledó electo obispo de Gerona... escribe a los reverendos párrocos... en que... les exhorta a la continuación y progreso de las conferencias morales enviándoles los assumptos para las que se han de tener en este presente año de 1729. Barcelona: 9-III-1729.

BASTERO Y LLEDÓ, -Baltasar de: Carta pastoral ab que... Don Baltasar de bastero y Lledó... bisbe de Gerona... publica las lletras que la sagrada congregació del Concili... se ha servit expedir, animant a tots los ecclesiàstichs... a que cada any fassan los exercicis espirituals. Gerona: Narcís Oliva, estamper, 1733.

BASTERO ET LLEDÓ, Balthasar: Rituale Ecclesiae et Diocesis Gerunden. Gerundae: ex.Typ. Narcissi Oliva, 1736.

BASTERO Y LLEDO, Balthasar: El párroco en su ministerio.Obra en que se ponderan las gravísimas obligaciones... . Gerona: Narcís Oliva, 1737.

BASTERO Y LLEDO, Baltasar: Manaments fets per lo Illustríssim y reverendíssim Sanyor Don Baltasar de Bastero (...) Bisbe de Gerona (...) En la visita que personalment ha fet , en la parroquial iglesia de S. Gerona, s.d.

BASTERO Y LLEDO, Baltasar de: Conferencias de la diócesis de Gerona: esto es varios asuntos sobre materias morales y prudenciales, pertenecientes al Estado sacerdotal y pastoral que el Iustrísimo Señor Don Baltasar de Bastero y Lledó, obispo que fue de Gerona... propuso a los RR. Parrochos, Tarragona: Josep Barber, imp., 2 vols., 1750-1751.

BORROMEO, Carlos: Instrucciones de la fábrica y del ajuar eclesiásticos. México: Universidad Nacional Autónoma, 1985 . les tracta de l'edició , en llatí i castellà, de les Instrucciones fabricae et supellectilis ecclesiasticae editades per primer cop a Milà el 15771.

BAUCELLS, Francesc: Font Mística y Sagrada del Paradís de la Iglesia, dividida en quatre parts, en que se xplica ab claredat y bervetat tota la doctrina cristiana , perque ab facilita la pujan sbaer y apendrar la gent més vulgar y necessitada. Barcelona: Josep Teixido estamper, s.d.

Breve Apostolico expedido por la Santidad de Clemente XIV en 11 enero 1770. en confirmación de un decreto dado por (...) Bartholomé de Sarmentero (...) Obispo de Vich em 23 noviembre 1769. Sobre prehemencias entre los vecinos de la villa de San Hipólito de Voltregà y los labradores propietarios de la misma parroquia. Con certificación del Passe dado por los Señores del Supremo Concejo de Castilla. Barcelona: Raymundo Martí Impressor, 1783.

Cahiers de Doléances de la Province de Roussillon (1789) [editats per Etienne Frenay i publicats a Perpinyà per la Direction des Services D'Archives, 1979].

CHAVES, Francisco: Don Francisco Xavier de Chaves y Cordova ... Corregidor por S.M.(...) de la ciudad de Gerona y su partido... Girona, 15-IX-1770. [Ordre als justícies dels pobles de fer un cens de les confraries que celebren festes].

CAMOS, Narciso: Jardin de Maria plantado en el Principado de Cataluña: enriquecido con muchas imágenes de esta celestial señora, que como plantas divinas descubrió en él milagrosamente el cielo: y adornado con muchos templos, y capillas dedicadas a su sabrosísimo nombre, compuesto por el P. Fr. Narciso Camós, de la sagrada orden de Predicadores. Barcelona: Imp. Jaume Plantada, 1657.

CAMOS, Narciso: Compendio de la vida y costumbres del Venerable Fray Dalmacio Ciurana de la obediencia, hijo del convento de Predicadores de la ciudad de Gerona... . Gerona: imp. de Manuel Llach, 1891 [2ª edició del fulletó editat a Girona el 1690].

CAMPOMANES, Pedro Rodríguez Conde de: Discurso sobre el fomento de la Industria popular, 1774 [editat per John Reeder].

CAMPOMANES, Pedro Rodríguez Conde de: Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento, 1775 [editat per John Reeder].

CANAL, José de la: España Sagrada: Tomo XLV: en que se concluyó lo perteneciente a la Santa Iglesia de Gerona, colegiadas, monasterios y conventos de la ciudad. Gerona: Agustín Figaró, 1832.

CASTAÑO, Dionisio: Nos D. Dionisio Castaño... Obispo de Gerona.... Gerona, 16-IV-1828 [resoluciones del sínodo de 1828].

CASTAÑO, Dionisio: Nos D. Dionisio Castaño... Obispo de Gerona.... Gerona, 29-IV-1829 [resoluciones del sínodo de 1829].

CASTILLO Y VINTIMILLA, Francisco de: Rituale ecclesiae et diocesis barcinonensis.... Barcelona: Imp. Joan Piferrer, 1743.

Catechismus ad parochos ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini.... Gerundae: Sub praeio viduae et filii de Figaró, 1849.

Concordato celebrado entre su santidad y S. M. Católica firmado en Madrid el 16 de marzo de 1851.... Gerona: Imp. de la Vuda Grases, s.d.

CLIMENT, Josef: Nos don Josef Climent (...) Obispo de Barcelona a nuestros hermanos los Deanes, Rectors, vicarios perpétuos y Domeros de Nuestra Diócesis.... Barcelona: 26-V-1767 [edicto sobre els preparatius de convocatèria de sínodo diocesà].

CODORNIU, Antoni: Vida dels Ilustrísimo y venerable Sr. D. Raimundo de Marimón y de Caobera, obispo de Vique. Barcelona: A.Martí, impresor, 1763.

Colección de muchos avisos que conviene dar en las parroquias, publicada en francés de orden del Ilustrísimo Señor Obispo Conde de Toul, Principe del Santo Imperio y traducida al español por un cura del obispado de Barcelona. Mataró: Juan Abadal, impresor, 1798.

COLOMER Y MESTRES, Pedro: Nos D. D. Pedro Colomer y Mestres, por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica obispo de Vich... [licència per a poder celebrar misses a les capelles de mas, s. XIX].

COMA, Pedro Mártir: Directorium Curatorum, o instrucción de curas, útil y provechoso para los que tienen cargo de ánimas. Gerona: Gaspar Garrich, 1622.

Constitutions y altres drets de Cathalunya, compilats en virtut del capítol de Cort LXXXII, de las Corts per la S.C. y R., magestat del Rey Don Philip IV, Nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII. Barcelona: casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis, estamper, 1704 [reeditades a Barcelona, per Editorial Base, 1973].

Constitutiones sacri concilli Provinciale Tarraconensis, Gerundae celebratur anno domini MDCCXVII. Gerundae: ex Typ. Narcissi Oliva, 1718.

Conférences ecclesiastiques de Paris sur le mariage, où l'on concilie la discipline de l'église avec la jurisprudence du royaume de France. Paris: Jacques Estienne, 1715, 5 vols.

Conférences ecclesiastiques de Paris sur l'usure et la restitution où l'on concilie la discipline de l'Eglise avec la jurisprudence du royaume de France. Paris: Jacques Estienne, 1718, vol I, II, IV.

Conférences du diocese de Langres, dans les quelles il est traité des devoirs et des obligations de l'état ecclésiastique par l'autorité de l'écriture sainte, des conciles, des Peres. Lyon: Jacques Certé, 1763. vol I.

DIAZ DE VALDÉS, Pedro: El padre de su pueblo o medios para hacer temporalmente felices a los pueblos con el auxilio de los señores curas parrocos. Memoria premiada por la Real Sociedad Bascongada ... Barcelona: Oficina de Manuel Texero, 1806.

DIAZ DE VALDÉS, Pedro: Tratados sobre la física del clero y otros puntos útiles y provechosos de las ciencias naturales. Barcelona: Oficina de Manuel Texero, 1806.

DOGNON, R: Le bon cure ou avis a messieurs les curez touchant leurs charges. Lyon: Chez Jean Certé, 1660.

DOU Y DE BASSOLS, Ramon Lázaro de Instituciones de derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en cualquier Estado. Madrid: Oficina de Benito Garcia, 1800. [reeditat a Barcelona per Bauchs Editor, 1975].

FLOREZ, Henrique: España Sagrada. Contiene el estado antiguo de la Iglesia Ausonense, hoy Vique, vol 28. Madrid: Imp. de Antonio de Sancha, 1774.

FLOREZ, Henrique: España Sagrada. Contiene el estado antiguo de la Santa Iglesia de Barcelona con un catálogo muy exacto de sus primeros gobernadores y condes propietarios y una colección de los escritos de los padres barcinonenses, vol XXIX. Madrid: Antonio de Sancha, 1775.

GALLUZI, Francesco Maria: Instruzioni a Pastori di anima, per adempere il loro ministero, indirizzate pecialmente a curati de ville. Roma, 1723.

GIL, Pere, S.J.: Geografia de Catalunya (1600) [edició a cura de J. Iglesias a "Quaderns de Geografia", I, Barcelona, 1949]

HARTALEJO, Antonio Manuel de: Nos Don Fr. Antonio Manuel de Hortalejo (...) Obispo de Vich.... Vique: 4-V-1778 [edicta que reproduceix i comenta l'ordre de Carles III -23-XI-1777- sobre l'obligació de presentar els projectes d'esglésies, altars i retaules a l'Academia de San Fernando i de no fer aquests darrers de fustal.

JARDIN, Thomas: Brevis instructio de officio sacerdotis. Venetiis: Gaffi, 1790.

JOLY, Claude: Avisos par als rectors y vicaris de la diócesis d'Elna. 1692.

JOVELLANOS, Gaspar Melchor: Informe de la Sociedad Económica de Madrid al Real y supremo Consejo de Castilla en el expediente de Ley Agraria, extendido por el autor en nombre de la junta encargada de su formación. [reedició de Edición de Materiales, S.A., Barcelona, 1968].

JOVELLANOS, Gaspar Melchor: Cartas del viaje de Asturias-2. Asturias: Col. Popular Asturiana, 1981.

Lletras publicatòries de la sentència d'excomunicació maior y censuras feta per lo Vicari General del... Bisbe de Gerona a 29 de ianer de 1654, contra molts soldats del exercit de França, que en los mesos de juny y desembre pròxims passats invadiren esta provincia de Cathlaunya... per constar aver dits soldats... romput y posat foc a las portas de molts iglesias... romput aixó mateix los sacraris, retaules y fonts baptismals, robant lo Santíssim Sagrament, calses y vasos de plata, diners... Gerona, 19-I-1654.

LÓPEZ DE AYALA, Ignacio: El Sacrosanto y ecunémico Concilio de Trento, traducido al idioma castellano. París- México: Librería de CH. Bouret. 1893.

LORENTE, Florencio: Edicto Pastoral del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Florencio Lorente y Monton, Obispo de Gerona, acerca de las conferencias eclesiásticas, restablecidas en el Sinodo Diocesano celebrado en este año 1850. Gerona: Imp. de la Vda. Fugaro, 1850.

LORENTE, Florencio: Nos el Doctor Don Florencio Lorente ... Obispo de Gerona... Gerona, 24-VIII-1859 [circular on es publica el "plan y ley sinodal de visura, conservación y reparación de las casas parroquiales"].

LORENZANA, Tomas de : Nos Don Thomàs de Lorenzana (...) Obispo de Gerona.... Gerona, 21-IX-1780 [Pastoral sobre l'Hospici de

Girona precedida d'una carta als rectors i d'una "Lista de los seglares nombrados para protectores de pobres en las parroquias"]].

LORENZANA, Tomas de: Nos Don Thomas de Lorenzana (...) Obispo de Gerona (...) A todos los párrocos de nuestra Diocesi y Protectores de Pobres... Gerona, 12-XII-1780 [sobre les poques almoines que arriben de les parròquies per a l'Hospici].

LORENZANA, Tomas de: Nos Don Thomas de Lorenzana (...) Obispo de Gerona (...) A todos los párrocos de nuestra Diocesi... Gerona, 8-IV-1781 [sobre la creació de juntes de caritat].

LORIS, Juan Dimas: Memorial de manaments y advertencias del M. I. y Rmo. Sr. D. Juan Dimas Loris, bisbe de Barcelona per als sacerdots, confessors, rectors y curats de son bisbat... Barcelona, 1598.

MALATESTA GARUFFI, Gioseppe: Il parroco nella sua residenza di Gioseppe Malatesta Garuffi, arciprete, e parroco di Rimino... Venezia: Presso Andrea Poletti, 1713.

MARES, Francisco: Història y miracles de Nostra Senyora de Núria en lo comptat de Cerdaña, bisbat de Urgell. Barcelona: 1666.

MARYMON, Ramon: Als rr. rectors y demes regint cura de ànimas de aquest nostre Bisbat. Vich: 4-I-1732. [hi va adjunt una relació de "medis ab que facilitarán los párrocos aprengran la Doctrina Christiana los seus feligresos"]].

MARYMON, Ramon: Nos Don Ramon de Marymon, per la gràcia de Déu y de la Santa Sede (...) Bisbe de Vich... Vich: 9-IX-1734 [edicte sobre les festes votives i de confraries].

MARTÍ, Hermenter : Catecisme de las festas y solemnitats principals de la Iglesia per lo rector Hermenter Martí, praverer y rector de la parroquia de Sant Andreu de Gurb, bisbat de Vich. Barcelona: Estampa de Dorca, 1818. i edició facsímil publicada per l'Arxiu, Biblioteca i Museu Episcopals de Vic, 1989].

Methodo para gobernar una parroquia publicado en frances de orden del Ilustrisimo Señor Obispo Conde Toul, Principe del Santo Imperio, y traducido al español por un cura del obispado de Barcelona. Mataró: Juan Abadal, impresor, 1798.

MIRALLES, Rafael: Relación sumaria de la vida de San Carlos Borromeo. Zaragoza, 1616.

MIRAMBELL i GIOLS, Francisco: Mapa de la parroquia de San Martín de Sesgleyes y sus contornos, obispado de Vich y correjimiento de Cervera. Universidad de Cervera, 1798.

MOLINA, Antonio de : Intrucción de sacerdotes en que se les da doctrina muy importante, para conocer la alteza del sagrado oficio sacerdotal; y para exercitarle deuidamente sacada toda de los santos padres y Doctores de la Iglesia (...). Gerona: Empronta de Gaspar Garrich, 1620.

MUNOZ Y GUIL, Manuel: Nos Don Manuel de Muñoz y Guil per la gràcia de Déu (...) Bisbe de Vich... . Vich: 17-IX-1748. [edicta referent a costums a reformar i festes].

MUNOZ y GUIL, Manuel: Carta Patoral que el Illmo. Sr. Dr. Dn. Manuel Muñoz (...) obispo de Vich (...) dirige a el estado ecclesiastico de su Diocesi. Vich: Pedro Morera, Impresor, 1751.

ORRIOLS, Francisco: Dialogos de la Doctrina Cristiana , que son norma, forma y pauta, ab los quals los pares, amos y maestros poden facilmente cumplir a la obligació que tenen de enseñar la Doctrina Cristiana a sos fills, criats y deixebles. Compostos per lo Doctor en Theologia Francisco Orriols, Prebere y Faborde de Castelltersol, Bisbat de Vich y Examinador Synodal de dit Bisbat. Gerona: Jaume Brè ,estamper y llibrer,s.d. [1ª edició : Barcelona, 1710].

ORRIOLS, Francisco: Dialogos de la Doctrina Christiana que deven servir de methodo y pauta (...) traducidos al español por el P.D. Geronimo Pastor... Barcelona: Imprenta de Pedro Batlle Impresor, 1786.

PARETS, Miguel: De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña, II [publicat a "Memorial Histórico Español", Madrid: Manuel tello,1889.

PASQUAL, Antoni : Edicte de Visita. Nos Don Antoni Pasqual, per la gràcia de Déu (...) Bisbe de Vich... Vich, 1697.

PINAMONTI, Giovanni: El director de las almas: método para dirigirlas por el camino de la perfección christiana. Gerona: Narcisso Oliva, 1766.

PLANAS, Juan: Arte pastoral o metodo para gobernar bien una parroquia. Gerona: Imp. de Melitón Suñer,1859-1860, 3 vols.

PONTICH, Miquel: Nos Don Fr. Miquel Pontich (...) Bisbe de Gerona.... Girona, 15-I-1689. [Edicte sobre la llàntia del Santíssim i la col.locació d'una creu a la tronai.

PONZ, Antonio: Viage de España, en que se da noticia de las cosas mas apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella. Madrid: Joachin Ibarra, impresor, 1783 (vol.XII); 1788 (vol.XIV).

Pràcticas cristianas y lletretas que los RR.PP. missionistas del Bisbat de Gerona recomanan als fiels per a conservar y aumentar lo fruyt de la Santa Missió. Barcelona: Imp. dels Hereus de la Vda. Pla, 1851.

Publicació de la declaració de la sentència d'Excomunicació Mayor y de altres censuras feta per lo vicari general del il.lustre y reverendíssim senyor Bisbe de Vic a 12 de abril del any 1655 contra los soldats del exèrcit francès que invadint esta provincia de cathalunya en lo estiu propassat invadí y ocupà la Plana de Vich, en los mesos de novembre y dezembre, també proppassats.... Vic, 1655.

RAMIREZ DE LUQUE, Fernando: Colección de Santos mártires, confesores y varones venerables del clero secular, en forma de diario, que para honor del mismo clero, estímulo de sus individuos a la virtud y edificación ia compuesto vol, I. Madrid: Imprenta de Villalpando, 1803.

RAMIREZ Y ORTA: Practica de curas y misioneros. Barcelona: Joseph Llopis, 1690.

Relació de las Bárbaras, sacrilagas e inaudutas hostilitats, que executa en las tropas francesas lo dia 29 de maig de 1695, en los llocs de Lligordà, Dosqués, Meyà y Peuda de la sosvegueria de Besalú, Bisbat de Gerona, profanant y robant las iglesias, sacraris y demés cosas sagradas, maltractant y servint ab armas als parrocos y sacerdots, que ab son... zel y summo dolor procuraren impedir. Barcelona: R. Figueró, 1695.

Resoluciones acordadas en el Sínodo celebrado en este Palacio Episcopal de Gerona en 12 de abril del año 1820. Gerona: Imprenta de Antonio Oliva, 20-VIII-1820.

Resoluciones acordadas en el Sínodo celebrado en el Palacio Episcopal de Gerona en 28 de abril del año 1824. Gerona: 1-V-1824.

Resoluciones acordadas en el Sínodo celebrado en este Palacio Episcopal de Gerona en 5 de abril del año 1826. Gerona, 6-IV-1826.

Resoluciones acordadas en el Sínodo, celebrado en este Palacio Episcopal de Gerona, a 25 de abril del año de 1827. Gerona, 25-IV-1827.

Resoluciones acordadas por el Prelado en el Sínodo Diocesano celebrado el día dos del actual, y que los Sres. curas Párrocos, ecónomos y Rgentes harán se observen en sus respectivas iglesias.
Gerona: Imp. de Tomas Carreras, 1867.

REXACH, Baldiri: Instruccions per la ensenyansa de minyons, escrites per lo reverendt Baldiri Rexach, prebete y rector de la iglesia parroquial de Sant Martí de Ollés, bisbat de Gerona...
Barcelona: Estampa de Brusi, s.d. [1ª edició: Girona, 1749].

RICH, Martí: Advertencias profitosas pera Parrocos y curas de animas, ab las obligaciones de son ofici. Barcelona: Antoni Lacavalleria, 1657.

ROMEU, Francisco: Cura pastoral de almas, segun Dios y los hombres para vivos y difuntos (...) por el R.P.Fr. Francisco Romeu, predicador Misionero Apostólico (...), en el Colegio de San Miguel de Escornalbou (...) y Examinador Synodal del Obispado de Gerona. Barcelona: Imprenta de Joseph Giralt, 1737.

ROSINYOLI, Carlos Gregori: Veritats eternas, declaradas en diferents lliçons, ordenadas principalment per los dias dels Exercisis de Sant Ignasi de Loiola de la Companyia de Jesus y utilíssimas per totas classes de personas. Gerona: Joseph Bro, 1761. [traducció al català feta "per un capellà devot de la Casa d'Exercicis de la Ciutat de Gerona"].

SALA, Gaspar: Proclamación Católica a la magestad piadosa de Felipe el Grande, rey de las Españas y emperador de las Indias, Nuestro Señor. Los consellers y Consejo de Ciento de la Ciudad de Barcelona. Barcelona, 1640.

SALINAS, Antonio José: Carta pastoral del Ilmo. Señor Obispo de Tortosa D. Fr. Antonio Josef Salinas y Moreno dirigida a todos los eclesiásticos seculares de su diócesi. Valencia: Oficina de Burgueta, 1804.

SEÑERI, Pablo: El cura instruido. Obra en que se muestra a cualquier cura nuevo la obligación que le incumbe, y el cuydadp que ha de poner en cumplirla. Dada a luz en lengua toscana por (...) Pablo Señeri, de la Compañia de Jesús, Predicador de (...) Inocencio XII para la mayor utilidad de las sagradas misiones...
Madrid: Francisco Laso, 1713 [traducció castellana de Juan de Espinosa Baeza Echaburu].

Sínodo Diocesano de Gerona en 1850. Gerona: Imp. de Figaró, 1850.

Sínodo Diocesano de Gerona año 1852. Gerona: Imp. de Figaró, 1852.

Sínodo Diocesano de Gerona año 1853. Gerona, 1853.

Sínodo Diocesano de Gerona año 1854. Gerona: Imp. de Figaró, 1854.

Sínodo Diocesano de Gerona año 1857. Gerona: Imp. de Melitón Suñer, 1857.

Sínodo Diocesano de Gerona año 1858. Gerona: Imp. de Melitón Suñer, 1858.

Sínodo Diocesano de Gerona año de 1859. Gerona: Imp. de Melitón Suñer, 1859.

TAIX, Jeroni: Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser, y del modo de dir lo Rosari de aquella Gerona: Imp. Geroni de Palol, 1685.

TAVERNER Y RUBÍ, Miquel Joan de: Nos Don Miquel Joan de Taverner y Rubí (...) Bisbe de Gerona (...). A tots los rectors Gerona, 11-IV-1711 [edicte que, entre d'altres qüestions, fa referència a la Guerra de Successió: capellans armats en els sometents, esglésies com a magatzem...].

TAVERNER Y RUBÍ, Miquel Joan de: Edicte manat publicar per lo Illm. y Rm. Senyor don Miquel Joan de Taverner y Rubí (...) Bisbe de Gerona (...) ab lo qual dona forma al establiment de las conferèncias morals que se han de tenir una vegada cada mes per los curats y confessors de sa Diocesi. Gerona, 16-VII-1718

TAVERNER Y RUBÍ, Miquel Joan de Edicte per las conferencias del Bisbat de Gerona per lo any 1719. Gerona, 24-XI-1718.

TAVERNER Y D'ARDENA, Joseph de : Edicte per las conferencias del Bisbat de Gerona per lo any 1722. Gerona, 15-VIII-1721.

TAVERNER Y D'ARDENA Joseph de : Edicte per la collació dels Sagrats Ordres, als diocesans de Gerona... Gerona, 12-III-1721.

TAVERNER Y D'ARDENA, Joseph de : Edictum de vita et honestate clericorum. Gerona, 14-III-1722.

TAVERNER Y D'ARDENA , Joseph: Edicte en que s'estableix no sols lo modo als que deuen servir-se las iglesias annexas y sufragàneas del Ardiaconat de Besalú, si també diferents materias concernents al bon govern de estas iglesias y altres, que son de altres ardiaconats, però que se troban agragadas a las conferèncias del Ardiaconat de Besalú. Gerona, 10 -III-1722 [Edicte publicat per Ramon Sala i Canadell a Annals del patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca, IV (1982), pp. 215-234].

TAVERNER Y D'ARDENA, Joseph: Instrucció pastoral per lo bon govern de las parròquias del Bisbat de Gerona, diposada per lo Ill. lustrissim y reverendissim Senyor Don Josep de Taverner y d'Ardena... Gerona, 15-III-1725.

TOS Y URGELLES, Jayme: Tratado de la cabrevación segun el derecho y estilo del principado de Cataluña... Barcelona: Imprenta de José Rubió, 1826.

ULLASTRE, Josep: Exercici del cristià, per encomanarse a Déu y tenir un rato de oració tots los dias de la semana... . Gerona: Narcís Oliva, estamper y llibreter, 1833.

VALLADARES, G. de: Promptuari de la doctrina christiana. Barcelona: 1786.

ZAMORA, Francisco de: Diario de los viajes hechos en Cataluña. Barcelona: Curial, 1973 [Edició a cura de Ramon Boixareul].

3. Revistes

(en el cas d'haver-se efectuat un buidatge sistemàtic, s'indiquen els anys; si del nom de la revista no se'n deriva l'editor ni el lloc d'edició, aquests s'esmentaran entre parèntesi)

- Analecta Sacra Tarraconensia. Anuari de la Biblioteca Balmes, 1925-1937. (Barcelona)
- Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de ciencias histórico-ecclesiásticas (Biblioteca Balmes, Barcelona)
- Arxiu de Tradicions Populares, 1928 (Barcelona)
- Boletín Oficial de la Provincia de Gerona, nº 137 (10-XI-1847)
- Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona, 1856-1868
- Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich, nº 1065 (15-X-1892)
- Bolletí dels Arxius Parroquials. Revista mensual d'Estudis Històrics, 1908 (rectoria de Vallvidrera).
- Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales (Perpinyà)
- Bulletin du Graco (CNRS, Paris)
- Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya
- Catalana Revista (La Il·lustració Catalana, Barcelona)
- Semaine Religieuse du Diocèse de Perpignan
- Cristianesimo nella storia. Ricerche storiche, esegetiche, teologiche (Istituto de Scienze religiose, Bologna)
- El Bon Pastor. Revista ministerial de la clerecia (Foment de Pietat Catalana, Barcelona)
- Estudis Universitaris Catalans, 1910; 1914-1916; 1926-1936 (Barcelona)
- Exercitatorium. Revista mensual de iniciación científica y literaria de los alumnos del Seminario de Barcelona, 1926-1930
- Gazeta de Vich, 1923-1924
- Hispania Sacra (CSIC, Madrid)
- Institut d'Estudis Catalans. Anuari, 1907-1931 (Barcelona)
- Jochs Florals de Barcelona, 1859-1936
- La Hormiga de Oro. Ilustración Católica (Barcelona)
- La Paraula cristiana. Revista d'Estudis religiosos i morals, 1925-1936 (Barcelona)
- La Vetllada. Setmanari popular, 1881 (Seminari de Girona)
- Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans (La Il·lustració Catalana, Barcelona)
- La Veu del Montserrat. Setmanari popular de Catalunya, 1880-1900 (Vic)
- Quaderns de Pastoral (Centre d'Estudis Pastorals, Barcelona)
- Qüestions de vida cristiana (Publicacions de l'Abadia de Montserrat)
- Recull de Textos Catalans Antics (Curial, Barcelona)
- Reseña Eclesiastica (Barcelona)
- Revista Catalana de Teologia (Facultat de Teologia de Catalunya)
- Revista de Catalunya, 1924-1938 (Barcelona)
- Revista de l'Institut Agrari Català de Sant Isidre (Barcelona)
- Revista Popular (Barcelona)

- Revue d'Histoire de l'Eglise de France (Société d'Histoire ecclésiastique de la France, Paris)
- Revue d'Histoire Ecclesiastique (Universite Catholique de Louvain)
- Revue Historique et littéraire du diocèse de Perpignan, 1921-1928
- Rivista di Storia della Chiesa in Italia (Roma)
- Rivista di Storia e letteratura religiosa
- Scriptorium. Revista mensual ripollesa, 1923-1930
- Vida Cristiana, 1914-1920; 1923-1933 (Barcelona)

BIBLIOTEQUES CONSULTADES

BARCELONA

- Biblioteca Balmesiana
- Biblioteca de Catalunya
- Biblioteca de l'Arxiu Capitular de Barcelona
- Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya
- Biblioteca del CSIC (Història Medieval)
- Biblioteca de la Facultat de Geografia i Història (Universitat de Barcelona)
- Biblioteca de l'Institut Català de Sant Isidre
- Biblioteca Pública Episcopal
- Biblioteca Pública Universitària
- Biblioteca de la Universitat Autònoma (Lletres)
- Institut Municipal d'Història

GIRONA

- Biblioteca del Centre d'Investigacions Arqueològiques
- Biblioteca de l'Estudi General (Lletres)
- Biblioteca Pública
- Biblioteca del Seminari de Girona

MADRID

- Biblioteca del Ateneo
- Biblioteca Nacional
- Biblioteca de la Universidad Autònoma (Historia)
- Biblioteca de la Universidad Complutense (Historia)

MALLORCA

- Biblioteca Pública (Ciutat)

MILA

- Biblioteca Ambrosiana

NAPOLS

- Biblioteca Nazionale

PERPINYA

- Biblioteca dels Archives des Pyrénées Orientales

ROMA

- Biblioteca del Instituto Español de Historia Eclesiástica
- Biblioteca Nazionale
- Biblioteca Università degli Studi (Dep. Historia Moderna)
- Biblioteca Università Gregoriana

VIC

- Biblioteca Episcopal

INTRODUCCIÓ

El present treball té la seva gènesi en la meua tesi de llicenciatura *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de La Selva)* (PUIGVERT, 1986 <1984>). L'anàlisi d'aquell llibre de consuetuds del 1763 em va permetre contemplar l'estructura organitzativa d'una petita parròquia rural del Bisbat de Girona a mitjan segle XVIII, a diferents nivells:

a) com s' enquadrava la comunitat rural -pagesa i menestral- a redós de la parròquia a través de l'obreria i les pabordies, ja fossin confraries o simples administracions;

b) constatar el reclutament social dels rectors de finals del segle XVII i al llarg del segle XVIII entre els membres de la classe dominant local (pagesia benestant, alguns membres de la qual gaudien del títol de cavallers o ciutadans honrats de Barcelona);

c) verificar el paper d'intermediaris d'aquests rectors entre el bisbe i la comunitat local, tot controlant els costums socials i religiosos i l'administració laica de l'obreria i pabordies;

d) adonar-se d'un grau considerable d'instrucció d'aquest clergat amb certes dosis d'erudició, com ho deixava palès el mateix redactor de la consuetud estudiada, Joan Calderó;

e) observar com en bona part la financiació de diversos actes litúrgics (misses i aniversaris, però també rosaris, vespres, octava de Corpus i sermons de quaresma) provenia de les famílies benestants del lloc -les mateixes que col·locaven els seus fadrísters a la rectoria, reforçant així llur primacia social- a través de fundacions, així com també de la recapta d'almoines, en espècie o diner, que portaven a terme els obrers i els pabordes;

f) i, finalment, verificar illots d'autonomia entorn dels costums festius i socials (balls, lloguer de músics, romiatges, ofrenes o caritats, àpats col·lectius) fruit de la resistència de la comunitat pagesa (en nom del costum i la tradició establerta), davant els decrets episcopals setcentistes que pretenien aplicar amb rigor els decrets tridentins amb la finalitat de reprimir excessos, desordres i abusos, intentant capgirar les seves funcions de sociabilitat. Resistències que també s'han d'entendre com a fruit de la condescendència i connivència més o menys "paternal" del clergat parroquial amb els seus feligresos.

g) En definitiva, i això tal vegada no ho vaig remarcar prou diàfanament aleshores, el model parroquial que emergia del llibre de consuetuds de Riudellots de La Selva, era una prova empírica i microhistòrica de com a la Catalunya nord-oriental el Concili de Trento (1545-1563), i de manera especial els seus *decretum de reformatione* referents a bisbes, parròquies i rectors, dos-cents anys després que Felip II publicqués la Reial Cèdula (12-VII-1564)

on es manava el compliment dels seus decrets (LÓPEZ DE AYALA, 1893: 494-496) s'havia aplicat amb un grau força considerable d'èxit. Es pot dir, doncs, que la Contrareforma n'havia eixit victoriosa, si més no al cap de dos-cents anys i en un dels objectius prioritaris del concili tridentí: enquadrar parroquialment la població i convertir el rector en una peça clau de control social. Aquesta victòria, tanmateix, necessitava d'uns agents, exteriors i interiors a la comunitat rural, que la fessin viable; agents exteriors (bisbes, ordres religioses, senyors jurisdiccionals, funcionaris de l'Estat monàrquic)) i interiors (notables locals: petita noblesa, pagesia enriquida, autoritats municipals i rectors). I això és el que es troba al Riudellots del 1763: el reclutament dels rectors entre les famílies benestants i el finançament per part d'aquestes de bona part dels actes litúrgics; la incidència d'un episcopat reformista, més o menys "il·lustrat" però sens dubte, tridentí; la incidència, també, de les ordres religioses, especialment els dominics, a partir de les darreries del segle XVI, en la difusió de noves devocions marianes i eucarístiques (Roser i Minerva) amb llurs respectives confraries, així com la seva col·laboració amb els rectors en la seva tasca de sermonejar els feligresos mitjançant les prèdiques extraordinàries; i la presència d'uns rectors que responien força bé al model de rector dissenyat a Trento: de moral rigorosa i residents, instruïts en les disposicions conciliars i sinodals, zelosos en el compliment de les *mandates* de les visites pastorals i edictes episcopals i amb tendència a estar amb bones relacions amb llurs feligresos, base

del seu sosteniment econòmic -per la seva escadussera participació en el delme- i de llur autoritat i paper dirigent dins la comunitat.

Tanmateix es feia difícil reconstruir aquest procés històric que va del 1563 al 1763, fet de reformes i de resistències, així com de controls i concessions i amb marges considerables d'autonomia o mediacions socials, polítiques i econòmiques provinents de la pròpia societat on s'intentava dur a terme el programa tridentí. Perquè, si bé la consuetud em donava la "fotografia" d'una parròquia catalana feta el 1763 amb prou nitidesa i espaiós angle visual per a constatar-hi la presència dels principals components del model parroquial sorgit a Trento, em quedaven alguns racons un xic obscurs imprescindibles per entendre i comprendre les raons històriques d'aquesta "victòria", així com dels seus límits. I això, òbviament només era possible intentant superar el parany de l'anàlisi estàtica i sincrònica (que m'imposava la documentació emprada) tot i l'esforç que vaig fer aleshores d'obviar el problema a partir de l'anàlisi comparativa amb d'altres casos cronològicament anteriors o posteriors a 1763. Arribats en aquest punt calia anar més enllà . ampliant el marc geogràfic (Bisbat de Girona), cronològic (del Concili de Trento a la Revolució Liberal) i documental (fonts de caràcter local -parroquial i municipal-, diocesà i estatal). Tot plegat tenint sempre com a nord l'estímul de comprovar com històricament la parròquia ha estat una institució eclesiàstica amb una clara finalitat administrativa, pastoral i ideològica,

però amb fortes imbricacions i lligams amb l'estructura social, econòmica i geogràfica de cada societat, que la converteixen en un bon mirador des d'on l'historiador pot contemplar l'evolució històrica de les comunitats rurals d'Antic Règim i llur pas a la societat contemporània. Aquestes són les principals raons d'aquesta investigació.

Aquesta recerca pretén inscriure's en tres àmbits dels estudis històrics a Catalunya:

1. Història de les comunitats rurals.
2. Història de les estructures eclesiàstiques.
3. Història de la historiografia .

A continuació passem a justificar per què cal inscriure aquesta recerca dins d'aquests tres àmbits temàtics, que alhora responen a la pròpia estructura que s'ha donat al treball.

1. Història de les comunitats rurals.

Dins el panorama dels estudis històrics sobre el món rural català de l'època moderna i contemporània queden per investigar una colla d'àmbits necessaris per a complementar els estudis d'història econòmica del camp o història agrària, desenvolupats especialment a partir dels inicis dels anys 70 de la mà d'Emili Giralt, Ramon Garrabou i Eva Serra. Per altra banda, Jaume Torras, en el seu llibre *Liberalismo y rebeldia campesina, 1820-*

1823 (1976:11), constatava la necessitat que es parés atenció a l'hora d'estudiar una societat no únicament en les seves condicions materials de desenvolupament sinó també en els processos ideològics a través dels quals les diferents classes interpretaven aquelles condicions i orientaven el seu comportament. Necessitat bàsica per a superar la concepció lineal de progrés que ha portat a marginar l'estudi d'estructures i lluites mancades de futur històric (BOIS, 1970; ; TILLY, 1970; ACCATI, 1972; TORRAS, 1976). La constatació de Jaume Torras fou recollida de nou per Ramon Garrabou i Eva Serra en el Primer Col·loqui d'Història Agrària (1978), a més d'indicar la necessitat d'estudiar els mecanismes de cohesió i d'identificació pagesa ,així com les bases econòmiques i socials d'aquesta cohesió (1983:61-62). Tanmateix, s'han continuat desenvolupant amb major grau els estudis d'història econòmica orientats a diagnosticar i descriure els mecanismes i els processos de diferenciació social interna en el si de la comunitat pagesa; estratificació social constatable ja abans d'esclatar els conflictes remences (PORTELLA-SANZ-BRUGADA, 1986; SERRA CLOTA, 1987; CUADRADA, 1986; CASTILLO, 1987; RICHOU, 1987) i que es reforçaria després de la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), tal com constataren Pierre Vilar (1964 <1962>) i Eva Serra (1988 <1979>) i han seguit fent-ho altres historiadors (VICEDO, 1982; PLANES, 1984; FERRER, 1986, 1987; TELLO, 1986; GIFRE, 1987; FERNANDEZ, 1987; CONGOST, 1988). Aquests treballs, com ha indicat Ramon Planes (1988), fan referència a les àrees que tenen el mas com unitat productiva i social bàsica. Pel que fa a la

Catalunya pirinenca, on la presència de boscos i pastures comunals configuraven una estructura econòmica i social força diferenciada respecte a la Catalunya dels masos, se n'han fet alguns estudis que constaten els comunals com a element central de la cohesió social interna d'aquelles comunitats pageses i/o silvo--pastorals, així com la seva disgregació, sovint lligada a processos d'endeutament col·lectiu, encetada ja abans que la Revolució Liberal portés a terme el seu programa de "perfeccionament" de la propietat (CARBONELL, 1983; BRINGUÉ, 1984; SANLEHY, 1984, 1988; BADOSA, 1985).

De manera paral·lela a aquests treballs se n'han desenrotllat d'altres dirigits a estudiar la conflictivitat social al llarg dels segles XVII i XVIII i les formes de lluita i resistència pagesa, especialment les revoltes de subsistència i resistències anti-senyorials i anti-fiscals (SERRA, 1988 <1979>; KAMEN, 1979; DANTÍ, 1979; FERRER, 1981; ALBAREDA, 1988), lluita de bàndols (TORRES, 1983, 1988; SALES, 1984), defensa de drets consuetudinaris, lluites per unes determinades formes d'accés de la terra, resistència a la presència de l'exèrcit i a la guerra (DANTÍ, 1984; ALCOBERRO, 1983, 1987; VIDAL, 1988). Lluites i resistències que podien adoptar caràcter individual o col·lectiu i anar per camins violents o judicials (en aquest sentit està treballant Jordi Olivares) a través dels que de segur eren importants elements cohesionadors de la comunitat pagesa d'origen exògen. Les dues línees de treball endegades (la que mostra l'estratificació social de la societat pagesa i la que descriu

lluïtes i tensions socials) evidència a bastament com en el camp català modern i contemporani no existeixen unes relacions socials idíl·liques i harmòniques, tal com pretenien els conreadors del pairalisme, ja fossin juristes, historiadors o literats de les darreries del segle XIX ençà, i que Jaume Vicens Vives no sabé desempallegar-se'n del tot.

Tanmateix, no podem caure en el simplisme teleològic de pensar que el procés de descomposició de la comunitat rural iniciada ja en temps medievals, si més no a la Catalunya Vella, suposà la liquidació de tota instància col·lectiva i comunitària. Si l'existència de la comunitat pagesa és l'altra cara de la moneda del sistema feudal i aquest es recomposa al llarg dels segles "moderns", amb l'ajuda de l'Estat absolut, fins arribar a les portes del món contemporani, cal pensar que, amb diferents graus d'erosió del règim senyorial segons els llocs i els processos econòmics interns de diferenciació social, la comunitat pagesa, més o menys afeblida, ha existit i actuat. I la Revolució Liberal haurà de plantejar de manera paral·lela al canvi de règim jurídic que afectarà al règim senyorial, les bases jurídiques per a la desorganització de la comunitat rural, independentment que en determinats indrets -com és el cas de la Catalunya dels masos- la diferenciació social fos antiga i profunda i amb ella l'"individualisme agrari" era pràctica ja consuetudinària. Per a comprendre el pas del feudalisme al capitalisme també es fa necessari refer amb detall el procés històric de disgregació de la comunitat pagesa. Però per a fer això primer s'han de posar

algunes bases sòlides que ajudin a conèixer la comunitat pagesa com a entitat pròpia, la seva articulació organitzativa, la seva consciència ordinària, els problemes quotidians que havia d'afrontar, més enllà de la solidaritat davant la pressió exterior (del senyor, de l'Església, el fisc, l'exèrcit, les epidèmies i la climatologia adversa). O del contrari es caurà en la simplicitat de constatar una obvietat històrica (la seva disgregació) sense saber prou bé què es desintegrava i, per tant, condemnant-se a no entendre les raons d'algunes "pervivències". Resulta massa fàcil i còmode refer un procés històric només a partir dels seus resultats, per altra banda prou coneguts de tothom. L'historiador ha d'explicar els fenòmens socials i no donar-se per pagat amb la seva simple constatació. En atenció a això és convenient refer el procés de desintegració de la comunitat rural i explicar-nos la permanència d'una colla de factors i estructures organitzatives de caràcter col·lectiu que coexisteixen, com ha anat indicant Eva Serra (1988, 1988a) amb la diferenciació social interna i que fins i tot poden reforçar o accelerar-la (com és el cas dels endeutaments col·lectius o d'una guerra). Ens cal, també, datar en el temps i l'espai l'erosió o desaparició d'aquests factors i organitzacions, sense exagerar *longues durées*, però tampoc treure'ls sentit històric abans de llur esvaniment real. I ens cal diagnosticar els nous significats històrics que s'amaguen sovint darrera les continuïtats aparentment formals. En definitiva, es tracta de comprovar com no necessàriament una pervivència està buida de dinamisme històric i és alguna cosa

més que un exponent d'una societat refractària i "estancada", i per aquesta raó mereix ser estudiada. Com indicà l'antropòleg Eric R. Wolf , "*La persistència, al igual que el cambio, no es una causa, sino un efecto*" (1975 <1971>). L'historiador ha de procedir amb cura a fi de veure darrera les "resistències" i els "entrebancs" a l'expansió i enfortiment de l'Estat al llarg de l'Antic Règim, les estructures polítiques, institucionals i mentals d'una societat que són expressió d'organismes col·lectius vigorosos i vius (GOUBERT, 1979, II: 1-2 <1973>).

Possiblement per assolir aquests objectius sigui necessari a l'historiador canviar alguns dels seus bagatges adquirits massa "encotillats" per una historiografia que rep més estímuls intel·lectuals de la ideologia que destil·la (amb major o menor grau) inevitablement tot estudi històric que no pas del desig d'intentar comprendre i refer els termes reals de funcionament d'una societat en un espai i temps delimitat (THOMPSON, 1981 <1978>).

Alguna cosa de tot això ha passat pel que fa als estudis sobre el passat de les societats pageses i que es pot comprovar en l'aprensió d'alguns historiadors a emprar el mateix concepte de "comunitat" (¿ comprensible per la utilització ideològica conservadora que n'han fet alguns historiadors i sociòlegs ?), o llur especialització en descriure els processos de diferenciació social, silenciament la presència d'altres factors socials, polítics i ideològics que poden respondre a una estratègia

cohesionadora que emmascari i legitimi l'estructuració classista de la societat. Reconèixer la presència dins les societats pageses d'uns nexes col·lectius i d'uns marcs de solidaritat locals per a un historiador que empri el materialisme històric com a mètode d'anàlisi no ha de suposar cap tipus de contradicció, ja que aquells lligams no deriven pas d'un ideari igualitarista, sinó d'unes condicions materials determinades, de caràcter ordinari o extraordinari, que fan més o menys peremptòria la necessitat de supervivència i reproducció social col·lectives. I d'aquests menesters en resulten unes relacions socials de dependència i reciprocitat entre els membres d'una mateixa col·lectivitat, a pesar de la seva estratificació social. Estratificació que es veu reforçada i legitimada per aquests marcs de solidaritat interclassista o verticals. És una llàstima que per una simple raó de prejudici ideològic vers el romanticisme rural conservador d'arrels vuitcentistes l'historiador d'avui "s'estalviï" la descripció d'unes relacions socials complexes que fan més intel·ligible el funcionament real de la societat rural a l'Antic Règim. Operar amb el concepte de comunitat pagesa o rural no ha de suposar, doncs, negar l'existència al seu interior de diferents classes socials, sinó reconèixer simplement l'existència "d'uns nivells o xarxes de solidaritat rural interclassista en el marc històric local" (SERRA, 1984:14).

és per això que pot ser de gran interès l'estudi de com s'estructuren i organitzen les comunitats rurals, així com de les

institucions que canalitzen les formes de "sociabilitat" de pagesos i menestrals (AGULHON,1984 <1968>, 1979 <1970>; GUTTON,1979; GEMELLI-MALATESTA,1982). Jaume Torras, en el Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya (1984), indicà la necessitat que els historiadors del món rural català paressin atenció en l'estudi dels municipis i les parròquies d'especial interès pel seu caracter ambivalent: ja que per una banda eren eines de control i domini de la pagesia en mans de l'Estat i de l'Església però per l'altra podien arribar a ser àmbits de resistència i autonomia, cohesionant les comunitats envers els senyors, l'Estat monàrquic i l'economia urbana. Estudiar el municipi i la parròquia en aquesta direcció, continua afirmant J. Torras, implicaria avançar en la comprensió d'alguns comportaments col·lectius de la pagesia així com en les seves formes de lluita (plets antisenyorials, resistència fiscal, revoltes i participació en conflictes político-militars) (TORRAS,1984,II: 152-153).

A través dels treballs de Font i Rius (1985) coneixem el desenvolupament de l'organització municipal durant l'Edat Mitja, així com els diversos mecanismes financers emprats en funció de les despeses generades pels serveis que el municipi havia d'afrontar. Pel que fa a l'època moderna, els estudis de Torras i Ribé (1983) i James S. Amelang (1983) ens presenten el municipi en la seva vessant d'institució de poder local al servei de les oligarquies. Tot just ara, però, s'han començat a fer algunes investigacions sobre la hisenda municipal (DANTI-BARBANY,1988;

VILALTA, 1988). Tema essencial, si no es redueix a esbrinar els mecanismes financers sense preocupar-se de la direcció de les despeses municipals, a partir del qual es fa més fàcil refer les diverses atribucions d'aquestes institucions.

Però si encara és molt el que ens resta saber sobre el funcionament dels municipis i llurs relacions amb el poder senyorial i estatal, encara és força més verge i inèdit el camp de la recerca sobre les parròquies rurals i llurs relacions amb la comunitat pagesa, amb la institució municipal, l'Església i l'Estat. És en aquesta línia que he volgut orientar la meua recerca, a partir de la parròquia, un dels marcs d'enquadrament de la comunitat pagesa, on s'hi poden identificar diverses bases de cohesió: unes de caràcter material i econòmic lligades a problemes de finançament, molt similars a les de la universitat o municipi (i que tenen la seva màxima expressió institucional en l'obreria o fàbrica parroquial); unes altres de caràcter social i religiós (festes, rituals diversos, caritats públiques, rituals religiosos: manifestacions socials gairebé sempre lligades a les institucions de les confraries); i, finalment, unes bases de caràcter ideològic i polític que responen al projecte eclesiàstic dissenyat a Trento, més o menys recolzat per l'Estat absolut. Bases materials, socials, religioses i político-ideològiques que van íntimament entrelaçades i que fan difícil reduir la parròquia rural a una simple institució religiosa. Marc Bloch ja indicà amb prou claretat que els òrgans parroquials de l'obreria i les confraries d'ençà del segle XIII tingueren un cert paper en

l'elaboració jurídica de la comunitat rural (BLOCH, 1978: 450 <1931>). En una societat jurídicament cristiana com l'occidental durant l'època medieval i d'Antic Règim la parròquia és un component integrant de l'estructura de la comunitat rural. És en aquesta direcció que Alain Guerraau ha retret a Hilton l'haver silenciats el caràcter parroquial de la comunitat rural, reduint la parròquia a simple epifenomen de la solidaritat social i de la ideologia de l'església (GUERRAU, 1984: 92-93).

2. Història de les estructures eclesiàstiques.

Història de l'Església: entre l'oblit de la burgesia i el "monopoli" eclesiàstic:

Com a institució administrativa de l'Església -la darrera en el seu esglaió jeràrquic- la parròquia no es pot entendre si no és contrastant la seva realitat històrica amb la política eclesiàstica al llarg del temps. Això implica lògicament incorporar el seu estudi en el marc més ampli de la Història de l'Església. Un àmbit d'estudis prou descurat en la historiografia catalana i espanyola actual. molt més que a Itàlia o a França, posem pel cas. Les raons d'això serien llargues d'explicar, però, tal vegada cal cercar la resposta en el segle XIX, en el marc de les lluites polítiques entre el liberalisme i l'absolutisme. D'aleshores ençà, com ha constatat Alain Guerraau, l'ascens de la burgesia al poder anà acompanyat d'un oblit progressiu d'allò que l'església significava: "la burgesia

confundió creencias y religión, religión e iglesia, convirtiéndolo todo en un asunto privado. La historia de la Iglesia fue más estrictamente que nunca un asunto de clérigos y las luchas ideológicas de retaguardia de los partidarios del antiguo régimen se añadieron a la confusión cubriendo ese género de estudios del más absoluto descrédito " (GUERRAU, 1984: 229).

Alain Guerrau se'n lamenta en la mesura que això ha perjudicat la comprensió històrica del feudalisme , dins el qual l'Església era alguna cosa més que una institució religiosa, ja que era un fenomen central en l'estructura i funcionament del sistema. La qual cosa ha d'obligar l'historiador a esforçar-se a situar-la en el seu lloc, des de les relacions de producció a l'enquadrament ideològic. De les reflexions de Guerrau es dedueix la necessitat de fer història de l'Església com a història del poder eclesiàstic, reconstruint el proces històric d'aquesta dominació. En aquest sentit ens pot resultar útil operar amb els conceptes gramscians de *consens, hegemonia cultural i dominació/direcció*. S'hauran d'estudiar els mecanismes coactius emprats per l'Església - base del seu domini -, però també haurem de saber identificar altres mitjans (revestits d'un discurs intel.lectual, moral i polític) a través de les quals l'Església ha sabut implicar diferents classes socials, esdevenint una institució directora i hegemònica dins la societat durant molt de temps. Treballant en aquesta doble direcció tal vegada ens sigui factible defugir les simplificacions mecanicistes i reduccionistes de la

historiografia liberal dels segles XIX i XX, així com de la historiografia que ha fet del marxisme un dogma abstracte i no pas una eina d'anàlisi rigorosa de la realitat.

Aquestes simplificacions han portat que no es vagi gaire més enllà de constatar una indiscutible realitat històrica: l'immens poder (econòmic i cultural) acumulat per l'Església al llarg del temps. Com tampoc és satisfactori que l'historiador de la parròquia rural del segle XVIII només sigui capaç de demostrar l'omniprescència de l'Església en la vida quotidiana d'un poble de pagès. Es tractaria, més aviat, de descabdellar i descriure el procés històric que ha portat l'Església a dominar i dirigir. Això és necessari per entendre, com ha indicat Miquel Barceló, el desenvolupament de les relacions feudals, car en ell la incidència del paper institucional i socialment rector de la jerarquia eclesiàstica i la creixent direcció ideològica i cultural de l'Església Catòlica ha estat prou important (BARCELÓ, 1988: 22-23). L'Església ha actuat a Occident, des de l'expansió del feudalisme fins a la separació de l'Església de l'Estat, com a institució legitimadora de l'ordre social. Això explica la llarga durada de les relacions Estat-Església, més enllà dels seus conflictes, conseqüència de les necessitats recíproques d'ambdues institucions.

Cal plantejar una història de l'Església amb les seves relacions amb la societat i el poder polític. De fet aquesta darrera línia de recerca ja gaudeix d'una certa tradició dins la

historiografia feta per eclesiàstics. Com ha estat assenyalat per Carla Russo (1976: XXXVI), tradicionalment els historiadors de l'Església han convertit com a principal objecte dels seus estudis el vèrtex de la jerarquia (papat i episcopat), així com les grans ordres religioses, preocupats especialment pels temes polítics, diplomàtics i institucionals. Així, les relacions Estat-Església, a través de les figures dels nuncis i els concordats han estat un dels temes predilectes d'aquesta mena d'estudis. En aquest context historiogràfic la parròquia, la institució eclesiàstica més propera a la societat (i per tant, camp privilegiat per estudiar les relacions Església-societat), ha merescut poquíssima atenció per part dels historiadors de l'Església. Ben mirat no és gens sorprenent haver comprovat que en la biblioteca de la Universitat Gregoriana de Roma, un dels centres de formació dels quadres intel·lectuals de l'Església Catòlica, la parròquia pràcticament no es contempli en els seus fitxers temàtics, a no ser de manera molt escadussera i únicament per qüestions jurídiques. Tampoc és cap casualitat que els principals agents dels estudis històrics parroquials a Catalunya des de les darreries del segle XIX hagin estat beneficiats i rectors, tal com indicarem en la darrera part de la tesi. De fet, alguns historiadors eclesiàstics ja s'han adonat d'aquesta mancança en la història que ha generat la pròpia Església al llarg del temps. Pioner d'aquesta crítica i revisió fou el canonge francès Gabriel Le Bras, molt influït pels models d'anàlisi sociològics de Durkheim i Mauss, que el portaren a estudiar el fet religiós com a fenomen social que reforça la

cohesió i la identitat col·lectiva (MERCIER, 1977: 108). Le Bras, però, sumà als mètodes sociològics una anàlisi històrica rigorosa, que el portaren a superar el parany de l'anàlisi ahistòrica i estàtica. I així és comprova en el seu *rapport* presentat al II *Congrès d'Histoire Ecclesiastique de la France*, celebrat a l'any 1937: *Pour l'étude de la paroisse rurale*, que publicà en el llibre *études de sociologie religieuse* (1955); Comunicació farcida d'indicacions absolutament innovadores dins el panorama de la historiografia eclesiàstica dels anys 30 a França i que, malauradament, pel que fa a Catalunya i a Espanya, continuen tenint aquell caràcter. Le Bras al 1937 proposava, a l'hora d'estudiar la parroquia rural, tenir en compte tres nivells: el primer, fruit de llur interès per la sociologia, la pastoral, i la seva condició d'eclesiàstic, considerar la parròquia com a "monde vivant"; la segona, considerar la parròquia com a persona jurídica; i la tercera com a "être historique". Són aquests dos darrers nivells els que interessaven directament a l'historiador.

- La parròquia com a persona jurídica:

Le Bras ens recorda com el dret determina el lloc que ocupen els diferents elements de l'organització parroquial actuant de lligam entre ells: "*Une église n'est pas une paroisse, un peuple n'est pas une paroisse. Mais si l'église est affectée a ce peuple, y a paroisse. Le lien paroissial est, à mon avis, l'essentiel de la paroisse(...). Ce lien est constitué par toutes les obligations*

juridiques, soit spirituelles soit temporelles, du paroissen envers son église. Et l'église, aussi, a sont statut; et le cimetièrè; et le curé; et les vicaires; et la fabrique; et les confréries" (LE BRAS, 1955, I: 107 <1937>). Le Bras es lamentava de com la ignorància del dret i del seu llenguatge tècnic pot induir a errors i imprecisions .

- La parròquia en la seva dimensió històrica:

Le Bras destacà com fer història de les parròquies de manera rigorosa implica necessàriament tenir en compte la història general i la història de l'Església: "la paroisse est une petite Eglise, dans laquelle se répercutent, se réfléchissent tous les mouvements de la grande église et qui souvent provoque redouble ces mouvements (...) Il ne s'agit point de suivre au hasard la liste des recteurs, les avatars du temporel. Il s'agit de suivre dans le microcosme paroissial les reflets de la grande histoire, d'opérer cette liaison intime du general et du particulier" (LE BRAS, 1955, I: 108-109 <1937>). Per aquest autor l'estudi de la història de les parròquies hauria de partir dels següents pressupòsits :

1. La parròquia com a marc des d'on l'Església actua contra la superstició, l'heretgia i l'individualisme i des d'on es controla periòdicament la pràctica de l'ortodòxia.

2. El culte com a element important de la solidaritat pagesa i alhora com a element jeraquitzador dels habitants: "l'église est leur maison commune , leur théâtre sacré, leur refuge" (LE BRAS, 1955, I: 111 <1937>)
3. Estudiar les obres d'art de les parròquies com a resultat de les preocupacions per a enriquir i fer més belles les esglésies i , també, com a fruit de la competència i emulació entre parròquies veïnes.
4. Estudi del paper dels quadres socials (clergues) i del costum per entendre la permanència i continuïtat de la practica religiosa.
5. Avaluar l'impacte de la reforma tridentina, especialment en la seva vessant de programa d'"educació del poble" (organització del catecisme, la predicació i els seminaris).
6. Estudiar la participació dels laics en l'administració de la parròquia: "La paroisse ne se compose pas seulement du chef et des membres. Elle comprend des *corps*, qui sont les confréries et les fabriques. Ici encore, que de vides dans notre historiographie ! Nous n'avons guère de bonnes histoires de fabriques ou de confréries (...)" (LE BRAS, 1955, I: 112 [1937]).
7. Estudiar les imbricacions dels elements espirituals i materials dins la parròquia , els acords i les seves pugnes. Les

obligacions del fidels (llegats pietosos, delmes, drets d'estola) porten implícitament el risc d'indisposar-los.

8. Observar la pugna secular entre el clergat regular i el secular pel control de les parròquies i les seves rendes (provinents de l'administració de sagraments, misses, confessions, sepultures...).

9. Esforç dels bisbes de mantenir el control de la parròquia, mitjançant els sínodes i les visites pastorals.

10. Comprovar com la força de l'Església depèn més del desenvolupament vigorós de les forces locals, a redós de les diòcesis i parròquies, que no pas dels grans intermediaris - primat, metropolità... - que actuen més en funció del poder central.

11. La parròquia i el rector no s'han de considerar únicament una peça institucional al servei de Roma, sinó també de l'Estat.

El programa de recerca que Le Bras dibuixà al 1937 entorn a les parròquies rurals - i que ell mateix desenvolupà en el *L'église et le village* (1976) - és suficientment vast i suggestiu per a l'historiador i va força més enllà del simple interès per la sociologia religiosa.

Però no fou fins a l'*aggiornamento* derivat del Concili Vaticà II que la historiografia feta per eclesiàstics anà desplaçant la seva tradicional dedicació als temes institucionals vers l'interès per la història social de l'Església. D'aquest viratge en sorgirien nous centres d'interès i enfoc: preocupació pels *fidels*, la pràctica religiosa, i els mètodes pastorals. D'aquests anys, també, dataria l'interès per la "religiositat popular". Aquest desplaçament portaria implícit la necessitat d'estudiar el nivell institucional més baix de l'organigrama eclesiàstic: la parròquia, camp privilegiat on observar i investigar en funció dels nous interessos historiogràfics. Alguns historiadors eclesiàstics després de Le Bras, i influïts pel Vaticà II, s'han lamentat del poc interès en la investigació històrica de la parròquia per part de la historiografia generada per la pròpia Església. Giuseppe Alberigo no fa pas molt va constatar com la història de l'Església, com a disciplina científica, s'ha continuat desenvolupant, malgrat la renovació pionera de Le Bras, en un "*clima culturale e ecclesiale egemonizzato teologicamente e istituzionalmente dall' ecclesiologia universalista*" (ALBERIGO, 1986: 63). A casa nostra ha estat Josep Ma. Marquès l'historiador eclesiàstic que s'ha lamentat amb major grau de la mancança d'investigació històrica sobre les estructures parroquials, presentant com a prova l'absència en el *Diccionario de Historia de la Iglesia de España* (1972), publicat pel C.S.I.C., de l'epígraf "parròquia" (MARQUÈS, 1985:29). Marquès, sens dubte influït pels decrets renovadors del Vaticà II, especialment aquells que feien referència a la participació dels laics en les

tasques de responsabilitat de l'Església (*Lumen Gentium*) a l'hora d'estudiar el passat de les parròquies ha incidit en l'estudi dels canals de participació laica en l'administració parroquial a redós de l'obreria i les pabordies (MARQUÈS, 1978, 1978a) i ha presentat les limitacions d'una història parroquial limitada a refer el rectorologi, forma tradicional d'organització d'algunes monografies parroquials: "cal evitar (i no sempre es fa) de confondre la història de la pròpia parròquia amb una llista dels preveres que hi han tingut responsabilitat. Un rectorologi és a una història parroquial com una sèrie de monarques a una història de l'Estat" (MARQUÈS, 1985: 30). La influència dels aires nous del Vaticà II en la historiografia eclesiàstica catalana es comprova en d'altres historiadors com Joan Busquets, Antoni Pladevall, Joan Bada, Enric Moliné i Casimir Martí, els quals suposen una superació de la historiografia eclesiàstica ,apologetica , defensiva i combativa, del segle XIX i bona part del XX.

Tanmateix, a casa nostra pràcticament encara no s'ha produït allò que ja és pràctica quotidiana en la historiografia italiana francesa, britànica i germànica: que la història de l'Església generada pels propis eclesiàstics i llurs institucions coexisteix cada vegada més amb una història eclesiàstica feta des de les universitats públiques i civils i per historiadors laics - tot just ara comença a notar-se un canvi en aquest sentit amb les investigacions de Jordi Figuerola (1988), Carles Salazar (1988), Pedro Fatjó o jo mateix-. Del creixent interès per la història de

l'Església i llurs connexions amb la societat en són testimoni especial els estudis que en els darrers quinze anys s'han dedicat a Europa al tema de les estructures parroquials. En aquest sentit, destaquem els treballs, d'alguna manera seguidors de les indicacions pioneres de Gabriel Le Bras, de Jeanne Ferte (1976), Mario Rosa (1976), A. Longhitano (1977), A. Zambarbieri (1980, 1981), P. M. Jones (1981), Bernd-Verich Hergeöller (1983), G. Gaetano (1984), J. Gaudemet (1984), i Carla Russo (1984). De les aportacions d'aquests treballs en farem esment al llarg del nostre treball.

Pel que fa al tema de la parròquia a Catalunya, a l'època moderna i contemporània, a més de l'extensa producció d'història local del segle XIX ençà, són destacables els treballs de Pladevall i Pons i Guri (1967), Enric Moliné (1975), Josep M. Marquès (1985), Carles Salazar (1988) i Roser Salicru (1988). A més de les referències a la història de les parròquies que es troben en les investigacions que tenen com a àmbit d'estudi una diòcesi o l'actuació d'un bisbe o la situació dels eclesiàstics durant una època determinada; aquests són els casos dels estudis de Joan Bada (1970, 1986, 1988), Gaspar Feliu (1972) Joan Bonet i Baltà (1984), Casimir Martí (1984) i Jordi Figuerola (1988).

Per a la resta de l'Estat espanyol, a part del treball de sociologia religiosa (però a diferència del de Le Bras, amb cap referència històrica sòlida) de Rogelio Duocastella *Cómo estudiar una parroquia* (1965), són especialment destacables els treballs

sobre la parròquia rural gallega de José Fariña (1981) i dels antropòlegs Carmelo Lisón Tolosana (1971) i José Antonio Fernández de Rota (1984); el de Diego Garcia-Gils sobre les parròquies de la Tierra de Montánchez (1986); Sobre l'administració i l'economia de les parròquies s'han de mencionar l'estudi de Maximiliano Barrio (1982) sobre la diòcesi de Segòvia i la tesi doctoral presentada a la Universitat Complutense de Madrid per G.A. Franco Rubio sobre l'Església secular madrilenya del segle XVIII (1986).

La parròquia dins la trama institucional de la Contrareforma:

Investigar la parròquia implica treballar en la direcció d'ampliar el coneixement dels canals mediadors dels quals l'Església s'ha anat dotant històricament per a enquadrar ideològicament i controlar la població pagesa, a partir especialment del Concili de Trento. Amb el benentès que aquest concili, si bé molt condicionat com a reacció doctrinal catòlica a la Reforma protestant (i, per tant, en ell es fixen les bases dogmàtiques de la Contrarreforma), també és hereu de la tradició reformista baix-medieval, la que propugnava la *reformatio in capite et in membris*, i que tingué formulació conciliar a Pisa (1409), Constança (1414-18) i Basilea (1449), així com de les reformes disciplinars que havien emprès alguns bisbes en períodes cronològics anteriors a Trento, com és el cas d'Andreu Bertran a la diòcesi de Girona al 1420, practicant una àmplia visita pastoral per la geografia diocesana (PUIG, 1985), o

el cardenal Cisneros a Toledo que estableix al 1498 l'obligatorietat dels llibres de baptisme i dels censos anuals de població (CORELLA, 1979:2), o el bisbe de Verona Mateo Giberti - mort el 1543- fundador dels primers seminaris diocesans pretridentins (MARTINA, 1974, I:249 <1970>), per posar alguns exemples .

A l'hora d'estudiar la parròquia rural cal considerar tots els elements que constitueixen l'espessa trama que comença a Roma i acaba en ella, passant per la diòcesi. Trama formada per diversos agents mediadors (nunci, arquebisbe, bisbe, vicari general, director general de conferències morals, ardiaca, promotors de sínodes, examinadors sinodals, caps de conferència, rectors, vicaris), una divisió territorial per a facilitar l'administració i el control (regnes, província eclesiàstica, diòcesi, ardiaconats, conferències morals, parròquies, sufragànies, domes, veïnats); drets de patronat damunt diòcesis i parròquies (reial, senyorial, municipal); institucions que recorden periòdicament i obstinadament els projectes de disciplina i reforma (concilis provincials, sínodes diocesans); institucions de formació especialitzada del clergat (seminaris conciliars, seminaris de missions, conferències morals, biblioteques rectorals, exercicis espirituals); mecanismes de selecció i control dels futurs sacerdots (publicació dels seus noms, informes secrets dels rectors sobre la seva vida i costums, concurs-oposicions per optar a una rectoria); mecanismes de control dels eclesiàstics i

dels territoris que tenen encomanats (visites *ad limina* - diòcesi/Roma- i visites pastorals -bisbe/parròquia-); institucions de difusió ,propaganda i adoctrinament de la població (doctrina cristiana, sermons dominicals, prèdiques extraordinàries pel novenari d'ànimes i quaresma, missions, constitucions tarraconenses, confraries devocionals); mecanismes de control dels rectors sobre els seus feligresos (arxiu parroquial - registres parroquials i control de rendes-, confessió, salpàs, empadronament parroquial, prendre testament, exàmens de doctrina; recurs dels rectors a l'ajuda del bras secular (ja sigui senyorial o municipal -batlle i regidors-); utilització dels rectors dels serveis de metges i cirugians (informes sobre els malalts de la parròquia), mestres de minyons (en l'ensenyament de la doctrina cristiana) , llevadores (bateig en cas de necessitat) i amos, pares i caps de casa; mecanismes coercitius (negació de l'absolució , penes pecuniàries, tribunals eclesiàstics, recurs a la justícia secular, excomunió); institucions d'administració laica del temple i del culte (obreria o fàbrica); institucions d'enquadrament religiós i social de la població (confraries). Aquesta atapeïda xarxa institucional haurà d'haver condicionat amb major o menor contundència les comunitats pageses i el funcionament de les parròquies rurals, així com la religiositat i cultura "popular" dels camperols, al llarg dels segles "moderns" i durant bona part de l'època contemporània.

No s'ha d'entendre que tot aquest marc institucional i jurídic neixi de soca-rel després de Trento. Molts d'aquests mecanismes

tenen la seva promulgació canònica en temps medievals. D'altres es formulen a Trento però no es generalitzaran fins ben entrat el segle XVIII. Trento, doncs, suposarà la fixació canònica de vells cànons medievals -conciliars o sinodals-, donant-los-hi nova força i perímetre territorial més bast, i la potenciació d'altres de nous. Al llarg d'aquesta investigació provarem de ser rigorosos a l'hora de situar cronològicament i geogràfica tots aquests elements d'aquesta enrevessada teranyina institucional, especialment pel que fa a l'àmbit territorial de la diòcesi de Girona. S'observaran les seves diverses i continuades fixacions canòniques a través de les constitucions sorgides dels concilis provincials de la Tarraconense i dels diversos sínodes diocesans, contrastant-les, sempre que es pugui, amb les informacions que emanin de diversa documentació d'arxius parroquials i diocesans, per tal de ponderar el seu grau d'aplicació. Tanmateix, pagarà la pena que no marginem del nostre treball les informacions procedents d'altres àmbits territorials de casa nostra i de més enllà. Perquè molt sovint quan neix una institució en una diòcesi s'apliquen els esquemes i models de funcionament que ja es donen a d'altres indrets del món catòlic. Conèixer les experiències pioneres que actúen d'exemple ajuden a l'historiador a aclarir molts aspectes de la realitat concreta que ell investiga. Una prova tangible d'això és el rol de paradigma de la Contrareforma que aviat tigué l'episcopat del cardenal Carlo Borromeo a Milà (1560- 1584), com ho demostra el fet que fos canonitzat tot just 26 anys després de la seva mort (ALBERIGO, 1967; ZARDIN, 1983; PLONGERON, 1986).

Aproximació històrica a la religiositat de les classes
populars:

La investigació i recerca sobre la parròquia rural pot representar , també, posar algunes bases sòlides per al coneixement de la cultura i religiositat que massa alegrement s'ha qualificat de popular, sense fer un esforç de destriar les diverses procedències culturals dels elements que la integren. Carlo Ginzburg ja ha advertit com el concepte de *religiositat popular* és un dels més ambigus i obscurs del lèxic historiogràfic internacional dels darrers anys (GINZBURG, 1979: 393). Cal investigar la religiositat en la línia indicada per Gramsci: en la seva dialèctica històrica, observant com s'influeixen i determinen recíprocament la religió de les classes subalternes i la de l'Església oficial i els seus agents (citats per RUSSO, 1976: CLXXVIII-CLXXIX). Es tracta de fer una lectura dinàmica de la religiositat de les classes populars; la qual cosa obliga necessàriament a estudiar-la paral·lelament a les estructures eclesiàstiques que l'han condicionat històricament (PRODI, 1983). La visió immòbil d'unes comunitats camperoles "negades a la Història i a l'Estat" i ancorades en fondes arrels paganes possiblement serveixi més com a font d'inspiració literària , a l'estil del meravellós llibre de Carlo Levi *Cristo si è fermato a Eboli* (1945), i plaguin més a l'escriptor costumista, que no pas a l'historiador capficat en donar una explicació històrica versemblant d'uns determinats fenòmens religiosos (de l'impacte del llibre de Levi en l'antropologia i

historiografia italiana, vegi's FEIXA, 1987, 1988). Com tampoc es pot reduir l'estudi de la religió de les classes populars a la simple constatació dels substrats religiosos del seu ideari social igualitarista (VINYES, 1989) o a esbrinar els components religiosos de la seva consciència de classe o el paper potencialment revolucionari que pot jugar en circumstàncies determinades (HOBSBAWM, 1973). És important explicar-se el *com* i el *quan* s'ha anat configurant el món religiós de les classes populars. El marc parroquial pot ser una bona talaia des d'on poder refer, si més no, alguns components d'aquesta configuració, amb mètode, llenguatge i sensibilitat històrica.

3. Història de la historiografia eclesiàstica.

Quan vàrem decidir encetar aquesta investigació érem prou conscients de dues coses: que si per una banda iniciàvem un front d'investigació força nou dins la historiografia catalana actual, per l'altra reempreníem un dels temes tradicionals de recerca de folkloristes i etnògrafs i els historiadors locals, del segle XIX ençà. No es tractava pas de menysprear aquesta mena d'estudis per la simple raó de la seva concepció ahistòrica i estàtica (folkloristes), o el seu rerafons ideològic majoritàriament conservador (folkloristes i historiadors locals). Era important garbellar aquesta mena de literatura etnogràfica i històrica, destriant el que hi havia d'aportació positiva al coneixement històric del seu bagatge ideològic o d'una metodologia de treball no molt rigurosa i acientífica (per una crítica als

folkloristes catalans del segle XIX, vegi's PRATS, 1988; i per una necessitat de revalorar críticament els seus treballs per tal de superar esquemes economicistes en la interpretació històrica, vegi's GRAMSCI, 1966 i THOMPSON, 1989 <1976>).

Els treballs dels folkloristes són farcits d'informacions sobre les parròquies rurals. Llurs descripcions, nascudes en gran part de la necessitat de *retenir i immobilitzar* el funcionament d'unes institucions en vies de canvi i desaparició, forneixen l'historiador de molt material empíric. Tasca de l'historiador és saber-ne fer la lectura en clau històrica, superant la dèria dels folkloristes de cercar uns orígens com més llunyans millor - atàvics i precristians - o de descriure els aspectes més vistosos - o exòtics - d'uns rituals -per exemple, el saipàs- i d'unes institucions -per exemple, les confraries-, sense explicar com s'articulen i quines funcions tenen dins el conjunt de la societat rural i com s'han anat afaïçonant al llarg del temps (per una crítica a la visió ahistòrica i estàtica que es desprèn dels treballs dels folkloristes vegi's LE GOFF, 1983: 315-327; SCHMITT, 1984: 22-23; BURKE, 1984: 79-81).

Molts d'aquests treballs descriuen el funcionament de la parròquia, a partir de la imbricació entre el calendari pagès i el calendari religiós, destacant especialment els aspectes festius. Es podria dir que segueixen el model de les antigues consuetes parroquials dels segles XVII i XVIII, que podríem considerar com a fonts pre-etnogràfiques (PUIGVERT, 1987). Així

es contempla la parròquia en el *Calendari folklòric d'Urgell* (1915) de Valeri Serra i Boldú; en els treballs de Salvador Vilarrasa (1935,1975), i el *Costumari català* de Joan Amades (1983 <1953>). I segueixen aquest model d'estructuració els treballs més recents de Ramon Mas (1972), Ramon Tañà (1976,1977) i Josep Reyner (1988). Però aquest model, en el qual s'inscriu la parròquia rural, no es redueix als treballs de folklore o a literatura de costums, sinó que també l'ha fet seu l'antropologia, com ho palesen els estudis de Carme Sardà (1977) i Isabel Martínez (1977), realitzats a partir de consuetes parroquials dels bisbats de Vic i Girona, respectivament, i de les quals accepten d'entrada llur organització recolzada en el calendari per articular les seves investigacions, isolant les estructures parroquials en un marc només festiu i del tot atemporal.

Un altre testimoni de la visió dels folkloristes sobre la parròquia rural el trobem en els museus etnogràfics i etnològics. Observen el cas de l'Arxiu-Museu Parroquial de Ripoll, el primer museu de caràcter etnogràfic a Catalunya, creat al 1928, a recés de la revista *Scriptorium* dirigida pel farmacèutic Tomàs Raguer, i dels seus col.laboradors Rossend Pagès i Salvador Vilarrasa i de les suggerències de Mn. Antoni Griera - el qual aportà com a model la coneixença que tenia del museu etnogràfic alpi de Lucerna- (VILARRASA,1975:8). A la sala dedicada al folklore religiós es recullen els testimonis arqueològics inerts d'unes institucions parroquials de les quals no queda pas massa clara la

seva funcionalitat (bacines de confraries, vestit de pabordessa, capelles d'aplegadors) o d'unes formes de religiositat (ex-vots), que es presenta tot plegat com a evocació dels "aspectes preterits de la profunda devoció popular" (*Guia de l'Arxiu -Museu Parroquial de Ripoll*, 1986:33). Malgrat l'enutjament que provoca a l'historiador l'atemporalitat i ahistoricitat en què tracten els temes els folkloristes, els seus treballs, així com les vitrines dels museus etnogràfics, són curulles d'un material empíric no pas menyspreable que, si més no, s'han de considerar com un esglaó del desenvolupament del coneixement històric del món rural a Catalunya.

També la historiografia local catalana ha contemplat a bastament la història de les parròquies, fornint una munició d'informacions molt considerable, si hom supera les dificultats metodològiques que es plantegen treballant amb aquesta mena de treballs i se sap destriar el gra de la palla, que de tot n'hi ha. Fou buidant els fitxers de la Biblioteca Nacional de Catalunya, Institut Municipal d'Història de Barcelona, Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya i Biblioteca Nacional (Madrid), que vaig començar a adonar-me de l'important paper que tingueren els eclesiàstics catalans en el desenvolupament de la historiografia local catalana de les darreries del segle XIX ençà. A partir del darrer quart del segle XIX apareixen a Catalunya tot un estol de mossens, molts d'ells rectors o beneficiats, que destinen el seu temps de lleure a escorcollar els arxius parroquials, elaborant diverses monografies parroquials.

De la seva lectura es desprenen un reguitzell d'interrogants: Per què fan història aquests eclesiàstics ? Amb quin bagatge metodològic i cultural treballen? Quina ideologia es desprèn de llurs treballs? Es tracta d'una historiografia espontània, individualista i localista o bé connecta amb un projecte general de l'església catalana de finals del segle XIX i amb els plantejaments culturals del catalanisme conservador ?

Ens ha semblat que estudiar des d'aquesta perspectiva la producció historiogràfica eclesiàstica tenia un doble interès. Primerament ens ha aportat un conjunt de coneixements històrics positius , que ens han ajudat a suplir la mancança d'un estudi global sobre el tema. Perquè, en moltes d'aquestes monografies, si bé es poden comprovar les característiques principals de la historiografia romàntica pel que fa a les interpretacions, també són fruit d'una pràctica d'investigació documental força considerable, tal com remarcà Agustí Duran i Sanpere en el pròleg a la reedició de la Història de Santa Coloma de Queralt de mossen Joan Segura (1953). Els treballs de Joan Segura , de Joan Serra Vilaró i de Josep Mas , per posar alguns exemples, són molt més destacables pel seu positivisme que no pas per les seves interpretacions romàntiques . Ens han ajudat a treballar amb aquest tipus de producció historiogràfica les reflexions i l'ús que sobre ella n'han fet Núria Sales (1983, 1984, 1989), Eva Serra (1986, 1988) i Joaquim Garriga (1986).

és important contribuir a restablir el pont "entre la historiografia universitària barcelonina postvicentiana i la historiografia catalana d'abans del 1939" (SALES, 1988:52), i ajudar a superar la subvaloració crònica de la pròpia tradició historiogràfica, tal com se n'han lamentat Ramon Grau i Marina López (1981: 150). Dos són els principals motius que m'animen a fer-ho: en primer lloc, el convenciment que "l'amnèsia historiogràfica", al capdevall, no és res més que un indicador de poca maduresa intel·lectual [com ha dit recentment Josep R. Llobera (1989: 9) no és gens convenient quan s'investiga creure en un "progrés acumulatiu del coneixement"]; i en segon terme, pensar com han indicat Eva Serra (1986:15) que la ignorància del passat de la historiografia catalana en bona part és una conseqüència de la ruptura política del 1939. Quan s' intenta refer camins de recerca que havien quedat embardissats o esbossar-ne de nous es converteix en un veritable imperatiu la recerca historiogràfica si no es vol caure en la vanitat de creure que el treball d'un és una "innovació" categòrica en el camp historiogràfic. sense fer l'esforç de saber diferenciar allò que és aportació temàtica i factual, sovint ja indicats o insinuats en la historiografia anterior, de les noves interpretacions en funció dels nous plantejaments teòrics i metodològics (SERRA, 1984: 12-13), en el nostre cas molt lligats a la renovació historiogràfica catalana de la mà de Jaume Vicens i Pierre Vilar; als plantejaments teòrics del materialisme històric; i a les darreres investigacions fetes en diferents països europeus sobre les relacions històriques Església-

societat. Com va dir Marc Bloch, la historiografia només existeix per ser superada, però això només és possible amb la condició que la seva aportació sigui degudament considerada (BLOCH, 1984:37).

Intentar respondre els interrogants que em plantejava sobre les motivacions dels eclesiàstics en fer història, també em permet introduir-me en el moment històric en què l'Església ha vist, com a conseqüència de la Revolució Liberal, transformar profundament les seves bases materials i socials; i com a partir del Concordat de 1851, intenta consolidar noves estratègies que ajudin a restaurar el seu poder, especialment en el terreny cultural i ideològic al servei d'una burgesia que la necessitava per a mantenir l'ordre establert (MARTÍ, 1984, I: 75-98; FONTANA, 1988:369). Perquè en definitiva l'enyorança, l'apologia i la idealització dels temps passats (és en aquest moment que hom comença el mite d'uns camperols cristians enfront d'una ciutat descreguda) que traspuen les històries fetes pels eclesiàstics del segle XIX i bona part del XX, ens indica com la practica historiogràfica de L'Església forma part d'un ampli ventall de mecanismes per a "recatolitzar", - terme emprat per Jaume Vicens i Vives a *Industrials i polítics* (1958) - la societat catalana després de la Revolució Liberal. Caldrà identificar quins historiadors eclesiàstics fan història amb un rerafons integrista, amb la finalitat d'atacar l'Estat liberal (eclesiàstics que no abandonen les files del carlisme) i en quins altres llur practica historiogràfica respon a l'acceptació del marc polític de la Restauració borbònica (Constitució de

1876) i a les línies directrius vaticanes de Lleó XIII, i que veuen en el catalanisme conservador (a partir de les bases definitòries posades per Torras i Bages a *La Tradició catalana* - 1892-) una possibilitat de recomposar el poder de l'Església en la societat catalana (eclesiàstics que fan el pas del carlisme al catalanisme conservador). Uns i altres, però, empen la història com a estratègia pastoral: mostrant un passat rural on la pràctica religiosa era pràcticament unànime (silenciant gairebé sempre el caràcter jurídic i forçat de les *cristiandats rurals*), intenten

alliçonar un present cada cop més urbà i secularitzat. Certament, empraven la història en el sentit que el bisbe francès de Mans al 1937 el ho proposava: "l'histoire reste une arme de combat qu'un prêtre n'a pas le droit de sous-estimer ni de s'interdire" (citad per CHOLVY, 1985: 7).

Serà d'interès comprovar com aquesta historiografia eclesiàstica, si bé locals els temes que investiga, els seus plantejaments defugen el localisme i no es poden entendre si no és dins uns marcs referencials molt més generals. Per una banda la influència de Lleó XIII en el reforçament i renovació de la historiografia catòlica a partir de l'obertura dels Arxius Vaticans i la publicació del breu *Saepenumero considerantes* (18-VIII-1883), amb l'objectiu de promoure els estudis històrics entre el clergat, on s'afirmava que "*la historia estudiada sobre las verdaderas fuentes, con recta intención, sin prejuicios y sin pasión, se presenta espontáneamente por sí misma como la*

más espléndida apología de la Iglesia y el papado " (citada per GONZALEZ MARTÍN, 1975: 19). Per l'altre costat, s'ha de considerar la política - fidel a les directrius vaticanes - dels bisbes de Vic (Morgades), Mallorca (Campins) i Perpinyà (Carsalade), fomentadora de l'interès pel conreu de la història entre el seu clergat a partir de la formació donada als seminaris diocesans (cas de Vic i Mallorca), museu episcopal (Vic) o la creació d'una revista d'història diocesana (Perpinyà). Tanmateix aquesta política eclesiàstica de foment dels estudis històrics entre la clerecia no hagués reeixit del tot sinó fos per les connexions de molts d'aquests eclesiàstics amb la Renaixença cultural catalana i amb els corrents del catalanisme conservador que desembocarien en la Lliga.

En definitiva, ens ha semblat que era un acabament lògic i necessari a la present tesi: diagnosticar quina memòria històrica els eclesiàstics catalans volien transmetre de la parròquia rural en uns moments propers a la Revolució Liberal, i en uns moments de profunds canvis i transformacions socials en la societat catalana. Perquè en bona part les seves monografies històriques deriven de la consciència d'aquestes mutacions i de la necessitat de redefinir i "inventar" tradicions (HOESBAWM-RANGER, 1989) que responguin a les noves necessitats polítiques i ideològiques de L'Església Catòlica a Catalunya, a l'alba del segle XX. Tradicions inventades que es podran cotejar amb els resultats de la nostra recerca sobre la parròquia rural al Bisbat de Girona al llarg dels segles XVII-XIX.

CONTRAREFORMA I SOCIETAT RURAL.
ESTAT DE LA QÜESTIÓ I PRESSUPÒSITS DE TREBALL

Dins el programa de reorganització eclesiàstica tridentí, la parròquia ocupa un lloc clau. La seva potenciació com a marc d'enquadrament de la població porta implícit un clar propòsit ideològic d'ocultar les esquerdes socials a l'interior del marc parroquial. La parròquia ha d'aglevar a l'entorn seu a tothom. I sota aquest imperatiu, es fomentaran a dins seu les solidaritats verticals. Com ha palesat Elide Casali per a la Romagna, cal considerar la política cultural tridentina i postridentina com un programa d'evangelització premeditat i ben articulat dirigit a cada una de les categories socials dels fidels : *"alle persone nobili ed alle ricche come a quelle ordinarie; ai padroni come ai servitori; ai proprietari ed ai contadini; agli uomini ed alle donne ; ai genitori ed ai figli; ai vecchi ed ai giovani; agli abitanti delle città come a quelli delle campagne ; a chiunque svolga una professione: agli uomini d'arme, ai mercanti, ai negozianti, ai trafficanti, agli artigiani, agli uomini 'meccanici', ai rustici"* (CASALI, 1985: 53 <1979>).

L'Església postridentina emprarà principalment dues eines per a enquadrar verticalment la població: les noves confraries devocionals - que coexistiran amb les gremials, les dels forasters, dels joves...-i la figura del rector. Les noves confraries, especialment les del Roser , La Minerva, la de les Animes -arreu del món catòlic- o la de Sant Isidre -dins el territoris de la monarquia hispànica- també responen a un procés d'uniformització litúrgica i devocional -que desplaça velles

advocacions medievals. més imbricades amb el terròs o paisatge local, (CHRISTIAN, 1976, 1978; ROIG, 1988)- i a una finalitat econòmica - noves fonts de demanda de serveis religiosos, privats i col·lectius-.

La figura del rector també està destinada a tenir un rol important dins el marc parroquial posttridentí, tal com es pot veure en la *maqueta* que hem presentat dels canals mediadors que operen entre Roma i la parròquia. El model de rector que es dibuixa a Trento, significa una voluntat de capgirar la realitat del baix clergat durant l'Edat Mitja (denunciat com a concubinari i absentista) . Com ha exposat Luciano Alegra (1976, 1981) la Contrareforma desitja que el rector rural esdevingui un veritable *notable local*, diferenciat culturalment de la resta de la comunitat pagesa , i que jugui un paper d'àrbitre, reforçant d'aquesta manera llur ascendència social i autoritat moral damunt la comunitat local, així com el paper d'intermediari entre aquesta i l'exterior (Estat o Església). Per tal d'assolir-ho el concili tridentí intentà frenar els drets de patronat sobre les rectories - que podien estar en mans de senyors laics, monestirs, comunitat de veïns ...- , obligant els patrons a presentar noms al bisbe (Ses. XIV, De reform. cap. XIII) i els candidats a passar un examen-oposició (Ses. XXIV, De reform. cap. XVIII), així com es decretà la constitució de seminaris diocesans on s'havien d'educar els futurs clergues (Ses. XXIII, De reform., cap. XVIII). Aquest projecte portava implícit un gran potencial de servei a la monarquia absoluta:

l'Església postridentina posà les bases formatives d'una anella intermitja entre el petit poble de pagès i l'exterior, que l'Estat Absolut (sigui "Il·lustrat" o no, i fins i tot les primeres formulacions de l'Estat liberal), podia utilitzar en el seu profit. D'aquesta manera s'ampliaren i diversificaren les funcions del rector, que anirien molt més enllà de les estrictament religioses, arribant a tenir un paper social, econòmic i polític dins la comunitat rural. El rector, doncs, ocupà un lloc, i no pas marginal, en el projecte de vertebració política de l'Estat absolut.

Ens sembla d'interès, doncs, descriure amb detall quin és el model de rector tridentí, per a després poder confrontar amb les informacions sobre els rectors catalans dels segles XVII-XIX que derivin de les nostres recerques o de les d'altri. Per a fer això emprarem com a font històrica a part de la legislació eclesiàstica emanada de concilis i sínodes, el que en podríem dir els manuals del bon rector, a l'estil del més conegut *El cura instruido* (1695 < >), fet per Paolo Señeri, membre de la Companyia de Jesús, un dels braços més fermes de la Contrareforma. El fons antic de la Biblioteca del Seminari Diocesà de Girona, així com el de la Biblioteca Episcopal de Barcelona, hostatgen una bona representació d'aquesta mena de literatura de caire pastoral, amb llibres dels segles XVII, XVIII i XIX, fets per autors - bisbes i frares, bàsicament - italians, francesos, castellans i catalans. A aquests manuals cal afegir l'anàlisi dels edictes i instruccions pastorals que de manera creixent els

bisbes del segle XVIII anaren enviant als seus rectors. Manuals, edictes i instruccions que no són pas menyspreables com a font històrica pel seu caràcter normatiu, jurídic i doctrinari. En ells no tot és especulació: sovint emergeixen de les seves pàgines informacions que demostren un coneixement empíric de la realitat per part dels seus autors, la qual cosa es pot verificar confrontant-les i cotejant-les amb les d'altres fonts, com els estatuts sinodals o les visites pastorals. Per altra banda, diferents historiadors han treballat amb aquests tipus de fonts amb resultats òptims (GINZBURG, 1972; CASALI, 1985 <1979>; ALLEGRA, 1981).

Acarar aquests projectes amb la documentació dels arxius, es converteix en l'objectiu central d'aquesta investigació. Prendre en consideració aquest marc institucional i jurídic, i saber-lo enllaçar amb la història política i social es converteix en un veritable imperatiu si no es vol condemnar la història de la parròquia rural a la categoria d'estudi d'etnografia històrica. Tal vegada, com ha constatat François Dosse, entre la vella i tradicional "història des de dalt" i el creixent interès (d'ençà del maig del 1968 ?) per la "història des de baix" o de les *perifèries* (que sovint desplaça a l'Estat fins a ocultar-lo) sigui necessari *repolititzar* el discurs històric de nou (DOSSE, 1988: 237-243 <1987>). Això, quan un investiga una institució com la parròquia que arriba fins el món contemporani amb la mateixa estructura jurídic-canònica heretada del Concili de Trento, i on és possible constatar un gran nombre de

continuitats formals es converteix en una necessitat peremptòria si no es vol caure en una història immòbil, a l'estil de la història de les mentalitats conreada per Philippe Ariès i Le Roy Ladurie. En aquest sentit, mai seran suficients els esforços de no abstreure la investigació de la parròquia rural dels segles XVII-XIX dels seus diversos contextos polítics.

Un exemple, procedent de la nostra història recent, ens pot servir com a demostració palpable d'aquesta necessitat de no rebutjar l'anàlisi política encara que sigui a l'hora d'estudiar una institució tan perifèrica com la parròquia rural. Avui ens escandalitzaria que un historiador que investigués la parròquia rural catalana dels anys 40 o 50 del nostre segle es limités, a tall d'etnògraf, a descriure la morfologia del seu funcionament, sense fer referència al context polític del nacional-catolicisme practicat per l'Estat espanyol franquista que l'explica en bona part. La "vitalitat" de les estructures parroquials dels anys 40 o 50, no són pas conseqüència de la seva pervivència històrica autònoma, sinó d'una política (amb els seus agents locals per aplicar-la: rector, alcalde, guàrdia civil) orientada a restaurar-les. Darrera les aparents continuïtats formals s'amagaven les noves necessitats polítiques i ideològiques de l'Estat espanyol i de l'Església Catòlica. Noves necessitats polítiques, que tot historiador ha de saber diagnosticar sempre perquè incideixen damunt la societat o la institució objecte del seu estudi, accelerant o retardant el seu canvi històric.

Són pocs els estudis que fan referència a la incidència i recepció del Concili de Trento a Catalunya. Es coneixen alguns aspectes referents a l'organització eclesiàstica immediatament postridentina. Per una banda, la creació del Bisbat de Solsona al 1592 com a nou baluard diocesà pirinenc per a preservar del contacte amb protestants i hugonots del regne de França (REGLA, 1969; PLADEVALL, 1989:125-128), en un moment d'onada immigratòria procedent d'aquell regne (NADAL-GIRALT, 1960), i després d'haver detectat certa influència luterano-calvinista entre els immigrants francesos, alguns clergues i mercaders, si bé de gruix no molt consistent segons l'estudi de Joan Bada fet a partir dels processos inquisitorials (BADA, 1970: 87-94). Per l'altra hom coneix la reorganització parroquial del Bisbat d'Urgell - bisbat que des de 1562 havia patit atacs de bandes d'hugonots - en un període immediatament postridentí (1566-1576) (MOLINÉ, 1975). Gràcies a Joan Bada sabem, també, de la recepció i acceptació - teòrica- dels projectes disciplinaris i de reforma tridentins per part dels bisbes, abats i capítols de Catalunya, a través del Concili Provincial de Tarragona del 1564-1566, del qual emanaren un reguitzell de constitucions, clau de volta jurídica del programa de reforma de l'Església catalana, així com de la seva aplicació mitjançant sínodes i visites pastorals a la diòcesi de Barcelona en el període immediatament postridentí del bisbe Guillem Cassador (BADA, 1970: 179-211). I també es coneixen conflictes i resistències a la reforma, - a voltes, armada, fins i tot -, per part de capítols de canonges, convents i monestirs (BADA, 1970; SALES, 1984;

TORRES, 1988) que veien perillar llurs privilegis i rendes davant uns decrets conciliaris que pretenien que el dret de percebre una renda havia d'anar lligat necessàriament a la cura pastoral, amb la voluntat d'acabar amb l'absentisme de molts eclesiàstics (ja fossin bisbes, abats o rectors).

Darrerament, Eva Serra ha insistit en la necessitat d'estudiar la incidència de Trento en la vida parroquial catalana "en el triple sentit de la seva incidència en la relació rector/senyeria, rector/pagesos i rector /bisbe (Roma-Corona)" (SERRA, 1988: 116). En aquesta direcció pot resultar d'interès considerar com a Catalunya el programa de reorganització eclesiàstica posttridentina (que porta elements de cohesió social) es comença a aplicar de manera paral·lela al procés de diferenciació social intern de la comunitat pagesa, reforçat i consolidat d'ençà de les guerres pageses de finals del segle XV. S'hauria de considerar la Contrareforma com un programa eclesiàstic aculturador (una constitució sorgida del concili provincial del 1564-1565, establí que s'havia de vetllar per la instrucció i practica religiosa dels pastors i gent rústica - BADA, 1970: 203 -) necessitat de financiació, l'èxit del qual en bona mesura dependrà del grau d'implicació social que s'assoleixi: com més avall de l'escala social s'arribi més afermada en resultarà l'estructura eclesiàstica d'un país. La hipòtesi que presentem és que a la Catalunya Vella, la parròquia posttridentina trobarà, per l'estructura social existent, un àmbit geogràfic òptim per a desenvolupar-se sense gaires

entrebancs, recolzant-se en els grups socials intermitjos de la societat catalana dels segles XVI-XIX, de manera especial la pagesia enriquida o de mas. A la Catalunya Vella l'Església també trobarà unes relacions de producció (especialment la masoveria, els subestabliments emfitèutics, i el lloguer de mossos, pastors, bovers, criades i criats que solien comportar la seva residència en el mas), que facilitaran en gran manera, a través dels senyors útils i propietaris, l'assimiliació de les pautes eclesiàstiques per part de les classes socials inferiors de la societat rural catalana.

1. El finançament del temple i el culte parroquial: una base cohesionadora de la comunitat rural.

Marc Bloch pensava que la comunitat rural es definia sobretot per les obligacions col·lectives en profit del grup d'habitants (BLOCH, 1978: 420 < 1931 >). I considerant que els vincles comunitaris són proporcionals a les responsabilitats que s'han d'assumir col·lectivament (LASLETT, 1987: 54), tal vegada s'hauria d'entendre que a la Catalunya Vella, on les bases econòmiques de la solidaritat pagesa entorn dels comunals pràcticament havien desaparegut i l'individualisme agrari havia triomfat, especialment d'ençà del 1486, la parròquia era un dels pocs àmbits, juntament amb el municipal, on restaven algunes responsabilitats que se n'havia d'assumir localment la seva financiació. Responsabilitats que podien tenir caràcter ordinari, ja fossin referents al temple (l'enllumenat amb cera i oli,

neteja i conservació), als serveis religiosos (misses, vespres, rosaris, lloguer del predicador de quaresma, etc), a les festes (lloguer de músics i joglars), a les ofrenes públiques de pa ; o bé caràcter extraordinari (reparacions, ampliacions o nova construcció del temple, campanar, capelles, sagristies i rectories, encàrrec de retaules, imatges i orgues, parament litúrgic - roba i orfebreria-). Responsabilitats i obligacions entorn de la parròquia que en una societat jurídicament cristiana des de temps reculats podien ser considerats com a socialment necessaris. En aquest sentit, es fa difícil escatir quan les funcions col·lectives entorn al culte i el temple podien ser simples funcions autoimposades de caràcter endògen o fruit de la pressió exògena episcopal (a través de les mandats de les visites pastorals): al llarg d'aquesta investigació es trobaran exemplificacions dels dos casos.

L'origen històric d'aquest problema de finançament local del temple i el culte està en el procés medieval d'infeudació i secularització del delme - i això a Catalunya fou un fenomen important - i el seu desviament- el que quedava en mans eclesiàstiques - cap als bisbes, capítols de canonges, convents i monestirs. D'això en resultà que damunt la comunitat local recaiguessin noves obligacions, nous gravàmens i noves fonts d'extracció de rendes per tal d'afrontar el finançament del temple, així com el manteniment del clergat parroquial. La construcció d'esglésies parroquials i la seva manutenció a càrrec dels feligresos ja és testimoniada en les comunitats

pageses catalanes d'ençà els segles X i XI (BONNASSIE, I, 1979: 279; TO, 1989). Caldria resseguir aquest procés d'apropiació senyorial de les rendes destinades al temple, al culte i al clergat parroquial, així com esbrinar-ne els mecanismes emprats. El cas que aporta Eva Serra, a través del plet de 1593 entre el rector i el baró de Sentmenat (1988:115-132 <1979>), ens indica com els senyors - o els monestirs amb poder baronial - especialment abans de Trento, podien emprar el control de la rectoria -ja fos per dret de patronat o per la simple imposició per la força de les armes- com a un instrument de feudalització més, amb la finalitat de desviar i a propiar-se de les seves rendes. Davant aquestes apropiacions, el manteniment col·lectiu de l'església que en derivava era un factor de consolidació de la comunitat rural (BLOCH, 1984:450 <1931>).

Pel que fa les vies del finançament del clergat parroquial a Catalunya, si bé no disposem de cap estudi específic, si que en coneixem les seves línies bàsiques. A través de diversos treballs es va confirmant l'escadussera participació en el delme per part dels rectors (RECASENS, 1963; CANALES, 1983), els quals gaudien d'un reduït percentatge sobre la base decimal o d'algunes escorrialles (primícies, carnalatges, novals, menjars). I el patrimoni immobiliari que podia gaudir el clergat parroquial era escàs, pràcticament reduït a la rectoria amb el seu hort i jardí (ROVIRA, 1983 <1978>; PLANES, 1985). Com complementaven els rectors la seva escadussera participació en el delme ? Bàsicament de la remuneració que rebien pels actes del seu

ministeri pastoral: ja fossin procedents de l'*adventici parroquial* o drets rectorals (per l'administració de sagraments, ofrenes a peu d'altar, drets d'arxiu, sepultures, salpàs) i especialment de les fundacions de misses i aniversaris. Diversificant els actes de culte i sobretot ampliant el nombre de misses era com es podia anar incrementant les seves rendes (increment que depenia en bona part volum demogràfic d'una parròquia). Darreres investigacions ens han mostrat la importància cabdal de les Fundacions de misses i aniversaris durant l'època moderna per assegurar la renda del clergat parroquial - a través bàsicament dels censals-, ja fossin beneficiats simples o amb cura d'ànimes (FERRER, 1984, 1987; TELLO, 1986). Tanmateix les fundacions *post mortem* dels segles XVI-XVIII no són únicament una estratègia econòmica emprada per l'Església i les famílies pageses benestants: també s'han d'entendre com a fruit de la política cultural postridentina (¿ si no fos així com podríem explicar les múltiples finalitats d'aquestes fundacions, estretament lligades i fidels al programa tridentí ?).

Però l'economia d'una parròquia no es reduïa (a voltes, tanmateix, així es dedueix d'alguns estudis), a les rendes que anaven a parar al clergat . Domínguez Ortiz al 1970 ja recalca com les rendes de les confraries i les fàbriques de les esglésies, si bé es tracta de rendes eclesiàstiques, tenien les seves pròpies fonts de financiació i administració independent de les rendes del clergat (DOMÍNGUEZ ORTIZ, 1970: 131; 1988:75). Un cop pagat el clergat encara quedaven altres coses per a

finançar, com el manteniment del temple i bona part del culte, que la comunitat local havia d'afrontar. Lligat amb aquest problema financer està l'origen i institucionalització de l'obreria o fàbrica parroquial al segle XIII, o instància des d'on els laics - els obrers - administraven els béns destinats al temple i a part del culte (REYNOLDS, 1984; RUSSO, 1984). Obreries documentades a Catalunya des dels segles XIII i XIV i que aviat tingueren reconeixement oficial -Sínode de Girona, 1339- (PLADEVALL-PONS GURI, 1967; FONT i RIUS, 1984; GUILLERÉ, 1983; PUIG, 1986 <1985>), i que encara no són contemplades en la darrera síntesi d'història de Catalunya baix-medieval, com una institució jurídica de la comunitat rural (BATLLE, 1988). Les obreries, així com les pabordies - confraries o administracions -, arrodoniran el finançament parroquial, especialment pel que fa al temple i el culte, però també part de les seves rendes aniran a parar al clergat pels seus serveis religiosos prestats.

Una part important d'aquesta investigació va dirigida a identificar la procedència i els mecanismes - molt diversificats- emprats per aquestes institucions per a finançar el temple i el culte, tant pel que fa a les despeses de tipus ordinari com les de caràcter extraordinari. Cal identificar-ne les bases privades (des de l'aportació dels notables, en forma de fundacions i donatius a les prestacions de renda treball, fent tragines o de manobra per part de les classes populars), com col·lectives (a càrrec del municipi, l'obreria i les pabordies). Investigar les bases col·lectives d'aquest finançament pot ser un bon indicador

per avaluar el grau d'implicació dels diferents grups socials en aquesta tasca. I també serà interessant comprovar fins a quin punt aquest finançament col·lectiu podia representar la possibilitat per part dels membres rics de la comunitat rural d'estalviar o disminuir les seves inversions en aquests afers. En aquest sentit serà interessant tenir en compte les darreres investigacions sobre l'art català religiós dels segles XVI-XVII que mostren un predomini de les obres financades per corporacions (municipis, obrerries parroquials, gremis, confraries), que no pas les de mecenatge individual i patrici (GARRIGA, 1986; BOSCH, 1986; SANTAMARIA, 1988).

Primerament cal esmentar com les despeses de tipus ordinari sovint graven la globalitat dels membres de la comunitat pagesa de manera proporcional a la seva riquesa amb imposició de talls o censos en funció de la mà a la qual es pertany (major, mitjana, menor). Com molt bé han dit Joan i Josep Fernández Trabal, analitzant la llista de fundadors de la sagristia de Cornellà al 1520, aquest tipus d'imposicions es poden considerar "el primer reflex a nivell jurídic-institucional de la divisió social i econòmica que s'ha anat creant a l'interior de la comunitat pagesa" (1987). Per la meua banda, presentaré diversos casos que ho confirmen.

Pel que fa a les despeses extraordinàries, especialment reconstruccions o ampliacions d'esglésies, els mecanismes emprats són prou diversificats, però ens mostren la continuïtat al llarg

de l'època moderna dels problemes plantejats per la secularització del delme en temps medieval. Campomanes en el seu *Discurso sobre el fomento de la industria popular* (1774) palesa com els delmadors a Catalunya eludien els edictes tridentins que prescrivien la seva participació en les despeses de les esglésies (ses. XXI, de reform., cap. VII), traspasant llurs obligacions a la població local: "la nobleza posee la mayor parte de los diezmos y el reedificio de las iglesias corre acuenta del vecindario, eximiéndose aquellos de una carga que el concilio les impone" (CAMPOMANES, 1774: 76). I Francico de Zamora, el qual realitzà els seus viatges en un moment de gran activitat constructiva d'esglésies arreu del Principat (1785-1790), constata "que en Cataluña se hacen generalmente poniéndose los vecinos un rediezmo sobre los frutos" (ZAMORA, 1973: 56), a més de descriure les prestacions de treball que fan en alguns llocs els parroquians. Així, doncs, es desprèn que de la financiació i construcció d'esglésies en derivava una sobrecàrrega que la comunitat rural havia d'encarar. Aportarem algun exemple de com algunes poblacions, a finals del segle XVIII, amb la legislació canònica a la ma, pledejaren contra els delmadors amb la finalitat de fer-los participar en les despeses. Aquest tipus de plets, així com la petició que sovint tramitaven les poblacions als propietaris foranis o absentistes per tal que participessin en les despeses, cal valorar-los com un intent més de resistència protagonitzat per la comunitat rural per a reduir el flux de rendes del camp a la ciutat, així com una estratègia per tal de reduir el pes de les aportacions dels habitants. Si es guanyaven

aquests plets també en sortien particularment beneficiades les famílies riques de la comunitat rural - membres de les quals, ja fossin obrers de la parròquia o jurats del municipi protagonitzaven els plets-, possibilitant la reducció de les seves aportacions. En qualsevol cas els problemes de finançament per a la construcció d'esglésies són un clar exponent de la caricatura a la qual havia arribat, mitjançant la infeudació, la legislació canònica dels primers temps de l'Església, la qual preveia que un terç del delme fos destinat al manteniment del temple (NICOLA, 1963:65; ALDEA, 1973:17). De fet els eclesiàstics reformistes del segle XVIII no havien pas oblidat la vella legislació; així el bisbe Climent de Barcelona reconeixia que la infeudació del delme havia significat doble gravamen per a la població (TORT, 1978: 142-143).

Pel que fa a l'administració dels béns de l'obreria i confraries és força considerable el grau d'autonomia en mans d'obrers i pabordes, si bé es creixent el control episcopal al llarg dels segles XVII i XVIII. per la via del rector, amb la finalitat principal d'evitar manlleus, ja siguin privats -sovint per via dels que ostenten el càrrec d'obrer- o col·lectius - per part de la universitat- , en moments d'endeutament , com ho testimonien les visites pastorals després de la Guerra dels Segadors, o després de la Guerra de Successió (precisament en uns moments que calia emprendre diverses accions encaminades a recomposar el patrimoni de les esglésies parroquials, en molts casos malmenat pel saqueig, robatori i incendi dels temples per

part dels exèrcits, conseqüència en bona part de la continuïtat al llarg dels segles moderns de la utilització de l'església com a magatzem i refugi per part dels habitants amb l'esperança que seria respectada la prerrogativa de la immunitat de les sagreres). De fet, aquest creixent control eclesiàstic de les rendes de l'obreria també deriva dels decrets tridentins que obligaven a passar comptes anualment a l'ordinari diocesà (Ses. XXII, *de reform.*, cap. IX), el qual havia de vetllar que les seves rendes s'invertissin en usos necessaris i útils a l'església (Ses. XXIV, *de reform.*, cap. IX).

és interessant comprovar els paral·lelismes que es donen entre la hisenda parroquial de l'obreria i confraries i la municipal. Jaume Danti i Carme Barbany (1988) han destacat l'ampli marge d'autonomia municipal pel que fa a les fonts d'ingressos, malgrat el creixent intervencionisme estatal del segle XVIII, delerós d'assegurar-se'n el control. El mateix passa en l'àmbit parroquial: si bé les fonts d'ingressos tenen un caràcter molt autònom i diversificat, l'Església, per la via del bisbe o visitador general i els rectors, vol gaudir de la garantia del control de les rendes, especialment de Trento ençà.

En general cal considerar com a precària l'economia d'obrerries i pabordies parroquials i molt sotmesa a les fluctuacions econòmiques conjunturals (GUTTON, 1979: 207). Les despeses ordinàries s'afronten amb un cert equilibri, tanmateix fàcil de ser trencat. Per aquest motiu es prefereixen els

mecanismes de finançament que assegurin una renda a perpetuïtat com els censals i, especialment, els censos en espècie, que si bé estan sotmesos a la fluctuació dels preus, almenys no depenen tant de les collites, com en el cas dels donatius, i, si més no, l'obreria disposa de l'eina jurídica de la capbreuació per a exigir-ne el seu cobrament. I els dispendis de caràcter extraordinari (per exemple la reconstrucció d'un temple) només es poden afrontar dins una conjuntura econòmica pròspera: és per això que les dues grans onades de construcció d'esglésies parroquials a la Catalunya Vella - substituïnt els temples medievals- corresponen als segles XVI i XVIII, dues etapes de creixement econòmic i demogràfic (GARRIGA, 1986; TRIADO, 1986). És interessant comprovar com l'arquitectura religiosa de l'època moderna segueix les mateixes fases constructives de la masia postremença: la dels nous masos edificats al segle XVI, símbol de la prosperitat econòmica del camp (VICENS, 1978: 328 <1944>; CAMPS i ARBOIX, 1969 <1959>; GARRIGA, 1986:81-84) i la de les renovacions i noves construccions de masies a la segona meitat del segle XVIII (VICENS, 1979:121 <1958>). Amb tot, un bon testimoni arqueològic de les dificultats locals a finançar aquestes obres - malgrat iniciar-se en una conjuntura econòmica òptima - és l'abundància de campanars que quedaren truncats. Fenomen que fou observat per Josep Pla en el seu *Viatge a la Catalunya Vella*, i fou magistralment interpretat a partir del seu savi sentit comú:

" Però potser no foren pas solament els alts i baixos del fervor religiós l'única clau d'aquesta història <la dels "campanars inacabats">. Hi intervingueren també les circumstàncies econòmiques, socials, monetàries, els anys bons i els anys dolents en l'agricultura i en la pesca . En les poblacions del litoral, l'arquitectura religiosa fou construïda , principalment , amb els productes de les aportacions de peix i de coral i amb el treball gratuït de les prestacions personals. En l'interior, amb els productes de les aportacions de fruits agrícoles i amb treball no pagat, naturalment. I en una banda i l'altra, amb el copiosíssim rendiment de les últimes voluntats , perquè no hi ha cap hereu que hagi pogut heretar tants diners com ha heretat l'Església en aquest país en el curs dels segles" (PLA, 1968: 288-292).

En aquesta investigació es trobaran descripcions de diversos casos referents als bisbats de Girona i Elna, dels segles XVII i XVIII, on es confirmen empíricament les suggestives observacions de Josep Pla. En definitiva, podrem confirmar fins a quin punt ha fet impacte a l'interior de la societat rural catalana, de dalt a baix de l'escala social -com ho testimonien paradigmàticament les talles o repartiments proporcionals a la riquesa dels habitants-, així com a nivell d'institució municipal la càrrega de finançar el temple i el culte, fruit del procés històric d'infeudació del delme i de la impecable acció propagandística i inquiridora de l'Església, reforçada i programada de nou en el concili tridentí i vehiculada

especialment mitjançant la visita pastoral. Ens equivocariem, però, de pensar que davant aquest gravamen la resposta de la comunitat rural fos presidida sempre per l'harmonia i la unanimitat: disposem de diversos testimonis que ens mostren resistències i conflictes ja sigui entre bisbe-comunitat rural o rector-obrers i pabordes, i que s'expressen en la resistència a passar comptes, a ser anomenat obrer o l'incompliment, més o menys sistemàtic, de les mandats episcopals, especialment en les conjuntures depressives.

2. Universitat, parròquia i conjuntura històrica:

Diferents treballs confirmen com l'obreria parroquial, especialment a les darreries de l'Edat Mitja, podia ser juxtaposada al cos polític local o fins i tot arribar-se a confondre, on els obrers podien arribar a tenir plenes funcions civils, com la d'actuar de síndics (PLADEVALL-PONS GURI, 1967: 136; GOUBERT, 1980, I: 107 (1971); GUTTON, 1979: 208). D'altra banda, Charles Tilly ratifica allò que també es dedueix de l'anàlisi dels llibres de les obreries catalanes: la homogeneïtat i escassa diferenciació entre les preocupacions materials de l'obreria amb les del consell secular de la comunitat (TILLY, 1970: 110). En definitiva es tractava d'un problema d'hisenda local, tant si s'havia d'acondicionar un mestre de minyons o llogar els joglars per a la festa del Roser o construir el campanar o un pont. I les despeses extraordinàries per a construir un temple representaven per a la comunitat local una

nova font d'extracció d'excedents que podia portar a l'endeutament col·lectiu, posem pel cas, com en temps de guerra - per a pagar les talles imposades i afrontar els bagatges i allotjaments militars - o de pesta - per a prendre mesures profilàctiques per evitar els contagis -, o de forta pressió fiscal - com és el cas del Reial Cadastre en els primers anys després de la Guerra de Successió-. Tanmateix les imbricacions entre municipi i obreria no es redueixen als tipus de funcions que desenvolupen jurats i obrers. Es presentaran una munió de casos referents al Bisbat de Girona i altres indrets de Catalunya, d'un i altre costat de Pirineu, on es pot contemplar que les imbricacions també es donen en el terreny econòmic - paral·lelismes i similituds amb els mecanismes financers emprats- , així com en el reclutament social dels càrrecs de l'administració municipal i parroquial. Carla Russo ha mostrat per a la Campània, als segles XVI-XVIII, com majoritàriament els obrers són nomenats per la universitat i ha presentat la hipòtesi que les obreries es difonen allà on el poder municipal és més sòlid i tenen més participació en l'església parroquial (RUSSO, 1984: 228). En aquesta direcció el paral·lelisme de l'evolució dels mecanismes de reclutament dels obrers parroquials catalans (a pluralitat de veus -s. XIV-, insaculació -s. XVI-, designació del rector o autoritats municipals -s. XVIII-), descrits per Pladevall i Pons i Guri, (1967: 136), amb els emprats pels municipis per elegir cònsuls, jurats o regidors (TORRAS i RIBÉ, 1983), fa pensar que ambdues institucions representin els mateixos grups socials. Això es podrà confirmar a partir de

l'estudi dels diversos mecanismes emprats per a reclutar els obrers a diverses parròquies. Diferents treballs sobre les obreries a França i a Itàlia, confirmen que el càrrec d'obrer es contempla com a terreny de promoció i prestigi social i recau en les classes superiors de la parròquia (AGULHON, 1984: 95 <1968>; GUTTON, 1979: 207; RUSSO, 1984: 249). A través del buidatge del llibre d'obra de la parròquia de Sant Esteve de Vilobí d'Onyar des de finals del segle XVI a mitjan segle XIX, es corrobora la presència majoritària de les famílies benestants el poble - de pagès o de vila -. Les imbricacions obreria-municipi possiblement derivin en bona part de la fragilitat i precarietat de l'economia d'aquella que la porten a dependre sovint de les concessions que li fan els municipis (AGULHON, 1984: 29 <1968>).

Carla Russo ha plantejat com certs aspectes de la participació dels laics en l'administració de les parròquies són expressió de les relacions que es donen entre l'Església i la societat a un nivell més ampli i extra-local (RUSSO, 1984: 277-278). En aquesta mateixa línia fóra interessant considerar els nexes entre l'Estat i l'Església durant l'Antic Règim com un model que penetra també a les institucions locals, civils i religioses. De la mateixa manera que l'Estat absolut garanteix que la societat sigui oficialment cristiana - i un bon testimoni d'això són els paral·lelismes entre les lleis civils i canòniques i l'ajuda que otorga el bras secular per a imposar el seu compliment -, aquest Estat es veu legitimat a manllevar del tresor eclesiàstic per a respondre als seus problemes d'hisenda ja siguin de caràcter

ordinari o extraordinari. És en aquest sentit que s'han d'entendre les concessions papals a la monarquia hispànica dels ingressos procedents de la creuada, subsidi i excusat (ALDEA, 1973) així com els processos desmortitzadors de Godoy (1798-1808) (HERR, 1971) o les vendes de plata procedents d'esglésies i catedrals durant la Guerra del Francès (FONTANA, 1981: 213; BADA, 1986: 177-180). Quelcom semblant passa a nivell local: de la mateixa manera que el bisbe i el rector empren a les autoritats civils - municipals o senyoriales - com a pares de la *republica cristiana*, per a fer complir i consolidar les seves disposicions, aquestes quan ho necessiten manlleven, en moments de penúria, béns - en diner o especíe - de l'església parroquial que, al capdavall, procedeixen de la pròpia comunitat rural, ja sigui per via del municipi o de l'aportació individual dels seus habitants. Jean-Pierre Gutton (1979: 209) i Jeanne Ferté (1976: 61) han mostrat com els béns de l'obreria i del municipi s'intercanvien segons necessitats i conjuntures. A través de les visites pastorals, aportarem una colla d'exemples de com els comuns de la diòcesi gironina manlevaren diners i béns de les obreries per a fer front a les despeses de guerra i als endeutaments de postguerra durant la Guerra dels Segadors i de Successió, així com l'intent per part dels bisbes de separar l'administració parroquial de la municipal per evitar aquests manlleus. L'episcopat, especialment després del 1714, intentarà que es separin els assumptes seculars de la comunitat rural de l'església (prohibint els consells seculars al seu interior), així com prohibint que el rector anunciï a corn d'altar el nom

dels nous jurats. Caldrà interpretar això dins la nova política reial d'intentar separar el rector de la comunitat pagesa, per a esdevenir un funcionari fidel al servei de la monarquia i la centralització.

3. La reproducció socio-cultural de la comunitat rural:

Si l'obreria i les pabordies finançaven el manteniment del temple i bona part del culte parroquial - i d'això en derivava el reconeixement oficial de l'Església -, no tot el seu *capital* s'invertia en això. En l'estudi monogràfic de la parròquia de Riudellots havia definit les pabordies del segle XVIII com a "canemàs de l'organització festiva rural". I això implicava la inversió d'uns certs recursos econòmics. Es fa francament difícil interpretar correctament aquest fenomen quan el capitalisme ha assolit que interioritzèssim a dins nostre els valors de productivitat i disciplina individual i desplaçèssim en un lloc marginal i anecdòtic - "folklòric" - el món de les relacions socials. Amb aquest equipatge es fa espinós repensar l'existència d'unes relacions socials que impliquin a més d'invertir un cert grau de "capital emocional" la inversió d'una part considerable de recursos monetaris (MEDICK, 1987: 245 <1982>). I si aquesta inversió econòmica la fan les classes populars aleshores ja estem absolutament desarmats i no entenem res.

Intentarem poder esbrinar quina part del *fons ceremonial* de l'economia pagesa - la part dels excedents destinats a pagar "el preu" de les relacions socials - (WOLF, 1975 <1971>) es destinava, a través de la família i les obreries i pabordies parroquials, a intercanvis socials a través de festes, àpats i rituals que reforcessin els vincles de parentiu, veïnatge i amistat, així com els lligams de dependència i subordinació social (MEDICK, 1987: 245-248 <1982>). Les festes a l'entorn de les parròquies són expressió d'una sociabilitat interclassista i un instrument cohesionador de la comunitat rural. No són només instrument d'alienació social -en la mesura que oculten i legitimen la diferenciació social interna- sota control de les classes dirigents. És important contemplar fins a quin punt la consolidació d'aquestes institucions - especialment les pabordies- també podia respondre als interessos i avantatges que n'obtenien les classes populars que vivien al límit de la subsistència (THOMPSON, 1989:92 <1976>). Això en pot ajudar a entendre la defensa col·lectiva, en nom de la tradició i el costum, davant les innovacions que alteraven les seves funcions tradicionals.

Que part dels béns de les obreries i les pabordies anaven destinats a finançar les relacions socials col·lectives, en forma de treball, béns o diners, n'és una prova evident el creixent intervencionisme episcopal i rectoral al llarg dels segles XVII i XVIII intentant frenar, limitar i fixar les despeses "profanes", amb la finalitat de garantir i augmentar les de caràcter "sagrat"

- és a dir, les rendes que les pabordies donaven als clergues pels seus serveis religiosos o que es destinaven al manteniment del temple i el culte -. Darrera els discursos espiritualitzadors - d'arrels tridentines- de l'episcopat català dels segles XVI, XVII i XVIII contraris a balls, processons, passions, romiatges, banquets funeraris i un llarg etcètera (SALES, 1988, 1989), s'hi amagava també la voluntat de posar fre a les despeses que generaven, que no beneficiaven gens ni mica l'Església i el seu patrimoni, ja que podien fer perillar el cobrament de les seves rendes (per entendre'ns: resultava més convenient, especialment per a les classes populars, invertir en el lloguer de músics i joglars o unes ofrenes públiques de pa, inversions que es redistribuïen socialment que no pas pagar les misses i aniversaris al rector, posem pel cas, ni que fos pels difunts de la família). Però malgrat aquests intents eclesiàstics episcopals, la realitat és que molt sovint - i d'això en donarem alguns exemples - els rectors no els tocava altre remei que fer els ulls grossos davant aquestes inversions "profanes", moltes vegades per no acabar d'empitjorar el cobrament de les seves rendes. Com advertí Michel Vovelle, ens equivocariem de creure que l'estratègia de la pastoral postridentina només hagués anat pel camí de la repressió de la cultura de les classes populars (VOVELLE, 1979:674). Carlo Ginzburg proposà quatre categories per entendre la varietat d'actituds de la jerarquia catòlica en la seva tasca d'aculturació, que ens poden ser de gran utilitat. En aquest quefer els bisbes barquejaven entre " *il proposto, il prescritto, il tollerato e il proscritto*" (GINZBURG, 1979:394). En

la present investigació s'aporten diferents exemples de com les relacions rector-feligresos sovint eren presidides per uns certs graus de reciprocitat i *tolerància* mútua, únic viarany per on el rector podia infiltrar dins la comunitat rural, les *propostes*, *prescripcions* i *proscripcions* que li arribaven des del palau del bisbe. I de retruc, veia reforçat llur prestigi i autoritat social.

En aquesta tasca de fiscalització episcopal i rectoral de les rendes que es dirigien vers camins i finalitats no desitjades, l'Església no estava pas sola. L'Estat absolut anava ràpidament en ajut seu, ja fos per iniciativa pròpia o perquè la seva col.laboració fos requerida des de les instàncies eclesiàstiques. Agustí Duran i Sanpere (1969: 18-21) donà a conèixer una pragmàtica reial de Ferran el Catòlic del 1487, tot just signada la Sentència Arbitral de Guadalupe, que incideix plenament amb el tipus de problemes que ens plantegem. En aquesta pragmàtica el Rei fixava a 10 sous les despeses que les cases de pagès podien destinar a menjar i beguda durant els àpats de festa major, per evitar excessos, bregues i l'empobriment de les cases; tal com diu Duran i Sanpere, "procurava especialment que la ruralia no s'empobris en despeses excessives, ja que n'esperava poder rebre la forta quantitat que li havia imposat" < les càrregues fiscals que derivaven de la Sentència del 1486, sumaven 50.000 lliures a pagar al rei en el termini de deu anys >. Tanmateix les pressions dels síndics dels pagesos

obligaren el rei al cap d'un any a anul·lar l'esmentada pragmàtica.

és en aquesta mateixa direcció que s'ha d'entendre el cens de confraries que el Comte d'Aranda al 1771 manà fer als corregidors d'arreu d'Espanya, una manifestació més de la política regalista de Carles III (ABBAD, 1977). Aquest cens - del qual he fet el buidatge corresponent al corregiment de Girona i he analitzat els informes enviats a Madrid per l'Arquebisbe de Tarragona i els corregidors del Principat - responia a la voluntat de fiscalitzar les rendes de les confraries i frenar "els excessos" que sufragaven, així com posar-les sota control de la jurisdicció reial. El discurs emprat per l'Estat, és, igual que els dels bisbes reformistes del segle XVIII - estretament lligats a la política de la monarquia, gràcies al patronat reial - de caràcter espiritualitzador i formalment jansenitzant: cal reduir la religió dels fidels, diu un informe del Fiscal del 1769 sobre la necessitat de reformar les confraries, a l'esperit de l'Evangelí i de la tradició de l'Església. Tanmateix, aquest cens de confraries és un element més de la voluntat de la monarquia borbònica del segle XVIII de garantir una base impositiva àmplia. No n'hi havia prou en projectar una política de foment de la població i de la producció. Calia, també, una força de treball disciplinada i estalviadora. Atacar les institucions que canalitzaven la sociabilitat i solidaritat de les classes populars era un camí que l'Estat no podia pas deixar de costat. Com tampoc li era alié que la butlla d'Urbà VIII *Universa per*

Orbem (1642) que manava la reducció del nombre de festes de precepte - amb doble finalitat: augmentar l'observància de les que quedaven i evitar l'ociositat dels camperols i jornalers- era una mesura que legitimava els seus esforços de disciplinar la força de treball. Estat i Església s'havien aliat en la tasca d'intentar "la victòria del diumenge" , per damunt d'un calendari festiu molt imbricat amb el calendari agrícola i molt diversificat en funció de les tradicions locals i dels ritmes irregulars del treball pre-industrial (HILL, 1964; THOMPSON, 1979e).

Tanmateix, no era únicament la política fiscal i cultural de l'Estat del segle XVIII, la que coadjuvava a desintegrar velles solidaritats locals. També hi contribuïen de manera destacada les conjuntures político-militars (guerres) i de crisi econòmica (crisis de subsistència). Ja es coneix amb certa precisió com la guerra genera endeutament a la comunitat pagesa, reforçant la diferenciació social interna (SERRA, 1988 <1979>; FERNANDEZ DE PINEDO, 1974; OTAEGUI, 1988). També s'ha destacat com una guerra o una crisi de subsistència pot erosionar el regim senyorial (SERRA, 1988 <1979>; VICENS, 1980 <1958>). Tanmateix, no s'ha avançat pas tant en la línia indicada per Eva Serra, la de contemplar la guerra i la pressió fiscal en termes de costos socials (SERRA, 1988:239). Diverses fonts documentals, de manera especial les visites pastorals, com es podrà comprovar en aquest treball ens forneixen d'exemples de com una guerra, una crisi de subsistència, o simplement una collita dolenta provocada per una

climatologia adversa pot significar la reducció, parcial o total, dels excedents destinats a les exigències culturals de la comunitat pagesa. Aquest problema el recullen diàfanament un parell d'aforismes que hem pogut recollir dins l'àrea geogràfica del nostre estudi: "quant el sant és pobre no es pot ballar" o "quan n'hi ha al camp n'hi ha pel sant". Una guerra i l'endeutament que genera, o una collita pèssima, pot fer perillar la reproducció socio-cultural de la comunitat rural. Cal diagnosticar quan aquestes conjuntures poden significar posar punt final a una institució o a un ritual que ja es pot trobar en davallada o qüestionat socialment; l'inici o reforç d'una erosió que tindrà continuïtat en el futur; o bé senzillament un parèntesi aïllat paral·lel a les circumstàncies adverses i que un cop superades retorna a la seva antiga funció i dinamisme propi. En qualsevol cas la política restauracionista de l'Església, després de qualsevol confrontació bèl·lica - ja sigui després de la Guerra de Successió, de la del Francès, o les carlinades del segle passat - , a més de respondre a la necessitat de recomposar el seu patrimoni malmenat, també és conseqüència de restaurar la seva primàcia social i moral dins la comunitat pagesa - i és en aquesta línia que s'han d'estudiar les *missions interiors*. I també cal pensar que l'endeutament de la comunitat rural fruit d'una conjuntura crítica també té altres conseqüències socials que acreixen la seva erosió a més d'augmentar la diferenciació econòmica interna entre els seus membres.

4. Rector i comunitat pagesa.

La significació històrica de la figura de rector només es podrà obtenir si fem l'esforç d'articular coherentment l'estudi de quatre aspectes que van íntimament imbricats: reclutament i origen social, condicions materials de vida , context socio-polític i formació cultural. Només així estarem en condicions de poder saber com ha cristal·litzat a la Catalunya dels segles XVII-XIX el model de rector programat a Trento.

- Origen i reclutament social:

Ens manca un estudi serial sobre el reclutament social i geogràfic del clergat parroquial català, tal com s'ha fet a d'altres països (AUYGEBART, 1969; BARNEDES, 1977; FRACARD, 1971, HIGONENC, 1976; JULIA, 1966; TACKETT, 1973; TAVERNER, 1977; WILSON, 1984). Tanmateix intentarem plantejar certes hipòtesis i/o conclusions primerenques mitjançant la informació dispersa que es diposa sobre la clerecia parroquial a partir de diferents treballs recents d'història econòmica, de l'extensa producció de monografies històriques de caràcter local , així com d'alguns rectorologies i biografies de rectors publicades.

Comencem a conèixer com la pagesia enriquida catalana dels segles XVII i XVIII emprà les instàncies parroquials eclesiàstiques (rectories, beneficis simples i comunitats de preveres) com a estratègia de reproducció social i econòmica

familiar, col.locant-hi els seus cabalers , estalviant d'eixa manera llegendàries i preservant el patrimoni (FERRER,1984,1987; RECASENS,1985;TELLO,1986; TERRADAS,1984, 1987; SALES,1988; CONGOST,1989). Núria Sales ho ha explicat com a penetració en el grup social dels pagesos de mas dels segles "moderns" dels tipus de lligams i imbricacions que es donaven entre l'Església i la noblesa catalana medieval, (SALES,1988: 60-61), de les files de les quals es reclutaren abats, bisbes i canonges (SERRA,1986:22). L'origen geogràfic d'aquests rectors proper a la comunitat rural és un factor a tenir en compte a l'hora de valorar les seves funcions i la seva ascendència dins la comunitat rural.

- Condicions materials de vida:

Pel que fa a les condicions materials de vida dels rectors ja hem indicat quines eren les fonts de les seves rendes. Tanmateix, l'escadussera participació en el delme per part dels rectors catalans - no tant escadussera en determinats llocs- no necessàriament ha de comportar una economia rectoral precària, ja que es pot solventar per altres camins, alguns d'ells ja indicats.El coneixement que disposem del clergat parroquial de la Catalunya Vella ens a porta plantejar el contrast entre les bases materials d'aquest clergat amb les del clergat del centre i nord-oest peninsular. La historiografia espanyola ha generalitzat una visió sobre el baix clergat que no encaixa gaire bé amb que ho coneix sobre aquest clergat a Catalunya. Així a la darrera síntesi d'història contemporània de l'Església a

Espanya (CALLAHAN, 1989: 20-24) , es destaquen els escassos mitjans de vida de què disposa el baix clergat, la qual cosa provoca la impossibilitat de promoció cultural i la seva escassa formació pastoral. En aquest sentit William Callahan és fidel al que havien dit sobre aquesta qüestió Jean Sarrailh (1954), Richard Herr (1960) , Antonio Domínguez Ortiz (1976, 1981, 1988) i García de Cortázar (1988). Intentarem mostrar a partir de l'anàlisi de les rendes dels rectors del Bisbat de Girona a la vigília de la Revolució Liberal com, tot i la gran desigualtat entre parròquies, els beneficis curats estaven força ben dotats. Esteban Canales ja ha assenyalat el mateix pels rectors de la diòcesi de Barcelona, que tenien uns ingressos anuals mitjos de 11.886 rals (CANALES, 1985:308 <1982>), quantitat gens menyspreable i que ofereix un considerable contrast amb els ingressos dels rectors de la diòcesi de Toledo al 1814 estudiats per Leandro Higuera (1979:54-55).

La hipòtesi que presentem i que intentarem demostrar és que el rector de la Catalunya Vella, en general, si bé no viu en l'abundància , tampoc es troba en situació de penúria. El seu origen social i les seves rendes estan fortament imbricades amb els grups socials intermitjos de la societat catalana. I aquestes condicions seran òptimes per a desenvolupar el projecte tridentí de rector orientat a reforçar el seu poder i prestigi social dins la comunitat rural. La seva economia depèn en bona part de les aportacions dels feligresos, ja sigui per la via de fundacions, dels donatius a l'obreria i pabordies, del pagament

dels seus serveis religiosos, etc. Aquesta raó ha de predisposar el rector a estar en bones relacions amb llurs parroquians, dels quals en depèn en bona part el seu sosteniment. Si l'economia rectoral és prou sanejada, el rector podrà incrementar el seu prestigi social mitjançant la pràctica de la caritat als pobres - una de les prescripcions tridentines, Ses.XXIII, de *reform.*, cap.I -, els seus donatius a l'obreria, i fent fundacions. Darrerament Josep M. Marquès (1988: 510) ha mostrat la presència de rectors del Bisbat de Girona dels segles XVII i XVIII entre els fundadors de causes pies de capital més consistent. Podrem comprovar, a través de les visites pastorals gironines del segle XVIII, com els bisbes empenyien els rectors a oferir donatius "voluntaris" en diner a l'obreria quan hi havia una despesa extraordinària, per tal de donar exemple als seus feligresos. De fet, si la llei els obligava a contribuir - malgrat la immunitat fiscal dels eclesiàstics- en les despeses destinades a utilitat de tots els veïns (reparació de murs, ponts, fonts, camins, etc.), considerades com a obra de pietat (DOU, 1800, I: 332), amb més motiu, doncs, havien de participar en les despeses extraordinàries generades pel temple. Del seu grau de participació també en depenia el seu status dins la comunitat rural.

En aquest sentit cal comprovar, com és el cas de La Vendée estudiat per Charles Tilly, si la participació del rector en el delme - així com les altres vies d'obtenció de rendes - es veuen legitimades per les contraprestacions que reben els seus

feligresos: "certe la dime était vexatoire et les plaintes des cahiers paroissiaux sont, sur ce point, presque unanimes. Mais il s'agit très rarement de la dime du curé; c'est celle du haut clergé, des ordres monastiques et des chapitres qui soulève les clameurs; les paysans savaient bien que leurs pasteurs n'en touchaient, le plus souvent, qu'une faible part, et ils demandaient plutôt l'amélioration de son sort" (TILLY, 1970: 114).

Tot sembla indicar que el grau de participació del rector en el delme és un element important per entendre les seves aliances a nivell local. Hem comprovat en algun cas com el rector - tot i ser copartícep del delme - pledeja juntament amb les autoritats municipals i els obrers de la parròquia contra la resta de delmadors per a obligar-los a participar en les despeses de construcció d'una església. I també podem veure com en l'únic cas que hem loditzat al Bisbat de Girona on el rector era delmador universal, l'enfrontament rector-comunitat rural era molt més intens que no pas en d'altres indrets. També serà interessant veure els casos en què el rector s'alia amb membres de la comunitat rural (generalment sectors benestants) per a pledejar i lluitar contra el poder baronial ja sigui de monestirs o de senyors laics (BADOSA, 1983: 420-424; COTS, 1984: 387).

Resultarà de gran interès comprovar quina és la situació econòmica dels rectors de la Catalunya Vella després de la Revolució Liberal, i especialment després de la supressió del delme. Compararem les seves rendes d'abans del 1837 - si bé ja molt erosionades d'ençà de la Guerra del Francès - amb la dotació

econòmica assignada pel govern de l'Estat. Aquest exercici tal vegada també ajudi a explicar la geografia del carlisme català. Si aquests rectors, a diferència de molts llocs d'Espanya, havien viscut en un certa situació de benestança durant el segle XVIII, al llarg del XIX patiran un procés d'empobriment que culminarà amb l'escassa assignació otorgada per l'Estat. No són només raons ideològiques que portaren a molts rectors a recolzar el carlisme: ells, com àmplies capes del camperolat, com ha indicat Josep Fontana (1980), veieren com s'empobrien llurs economies de manera paral·lela a la consolidació de l'Estat liberal. A d'altres punts de la geografia peninsular l'adscripció liberal del baix clergat podia ser conseqüència d'una situació crònica de pobresa durant l'Antic Règim per la seva escassa participació en el delme i la impossibilitat de remuntar aquella situació per altres camins (DOMÍNGUEZ ORTIZ, 1981: 539). Sigui com sigui, no podem ser víctimes de la història idealista, i pensar que només foren raons superestructurals - com a representants, si bé en el darrer esglaó, d'una institució privilegiada de l'Antic Règim - les que portaren a molts rectors de la Catalunya Vella a abraçar la causa carlina.

- Condicions socio-polítiques:

L'atenció del reclutament social i les condicions materials de vida dels rectors s'ha de redoblar amb la investigació dels seus nivells de formació cultural i les condicions socio-polítiques en què ha viscut Catalunya al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX.

En aquesta línia serà d'interès esforçar-nos a explicar les causes de les diferències que existeixen entre els rectors del temps de la Guerra dels Segadors amb els rectors força instruits i cultivats que troba Zamora en el seu viatge a Catalunya al tombant del segle XVIII. Ramon Planes ja ha indicat la necessitat d'esbrinar si la política "il.lustrada" o els corrents jansenistes del segle XVIII reeixiren a capgirar la situació dels rectors que dibuixa Elliott pel segle XVII, revoltosos i molt distanciats de la jerarquia episcopal. (PLANES, 1985: 153).

Com va destacar Joan Reglà (1979: 102-103 <1954>), al llarg dels segles XVI i XVII la monarquia si bé assolí (a través del patronat reial, nomenant bisbes castellans, incomplint les constitucions de Catalunya que impedièn que els beneficis eclesiàstics fossin obtinguts per estrangers) un episcopat força fidel i col.laboracionista, no ho aconseguí dels canonges i rectors rurals. Molts d'aquests rectors, com ha indicat Xavier Torres (1988: 300-301), constitueixen una de les anelles de la xarxa local de factors del bandolerisme, malgrat la constitució sinodal gironina del 1505 que impedia als eclesiàstics de tenir bàndol i a portar armes ofensives o la del 1605 que prohibia recollir a les rectories bandejats i processats; intervenen activament en la protesta armada del camp l'any 1640 (REGLÀ, 1979: 103 <1954>); s'oposen activament a la incorporació del Rosselló a França, després del Tractat dels Pirineus (1659), com és en el cas de la Revolta dels Angelets (1666-1670) o el complot de Vilafranca (1674) (SANABRE, 1985: 109-114 <1970>); col.laboren amb

el contraban de la sal per a obviar l'impost reial de la gabella (MARCET, 1984: 460). En definitiva, el segle XVII ens mostra la presència d'uns rectors catalans poc instrumentalitzables per la monarquia, ja sigui hispànica o francesa. I és per això que després de la ruptura política catalana amb la monarquia espanyola, Joan d'Àustria, al 1653, farà un programa per a utilitzar els rectors com a arma política al servei del Rei, obligant-los que "d'aquí al davant tots los dies de festa en la missa major y en la ocasió de més concurs de gent, en lo púlpit o peu d'altar publiquen a ses parroquians lo molt que deuen estar attents al servei de sa Magestat" (REGLA, 1979: 103-104 <1954>). I a França Lluís XIV, intentarà recuperar el control dels rectors per a l'Estat i l'Església mitjançant l'obertura de seminaris diocesans a la segona meitat del segle XVII (GOUBERT, 1979, I: 204 <1973>) i els edictes reials del 1695-1698, que intenten posar les bases per a separar els rectors de les comunitats locals - prohibint que convoquin l'assemblea d'habitants i publiquin a peu d'altar qüestions de caràcter profà-, per a convertir-los en uns funcionaris al seu servei (GUTTON, 1984: 167 i 181-182).

Particularment interessant resulta l'anàlisi de la política eclesiàstica al servei de la monarquia borbònica després de la Guerra de Successió. El bisbe felipista de Girona, Miquel Joan de Taverner i Rubí, després de constatar la presència armada de clergues en els sometents contra les tropes de Felip Vè, dibuixarà un ampli programa de reforma disciplinar del clergat, amb la finalitat de fer-lo més dòcil a la monarquia. Serà en el

Concili Provincial del 1717 convocat per aquest bisbe a Girona, ja que l'arquebisbe de Tarragona es trobava a l'exili per restar fidel a l'Arxiduc Carles, on es portarà a terme una important renovació legislativa, que esdevé tot un programa disciplinar per a l'Església catalana del segle XVIII. Com ha dit Joan Bonet i Baltà, les trenta-sis constitucions que emanaren d'aquell concili "porten l'eco de la guerra tot just acabada" (1984:69). En aquest sentit són especialment destacables les constitucions que prohibeixen aclamar a un príncep il·legítim i obliguen els rectors i confessors a advertir a llurs feligresos i penitents de l'obligació de guardar fidelitat a Felip V (const. III), i la proscripció al clergat d'emprar armes: "su único armamento deben ser los gemidos del corazón a Dios y las súplicas humildes " (citada per MERINO, 1826: 225). D'aquest Concili Provincial emanaren també una colla de constitucions que palesen com la política eclesiàstica de Felip Vè anava pels mateixos viaranyos de la del seu avi Lluís XIV a França, i que evidencien com era necessària per a l'Estat absolut una política d'integració cultural dels seus territoris i disposar d'uns agents per a portar-la a terme. És per això que algunes constitucions provincials del 1717 reformulen de nou la necessitat d'institucionalitzar la formació del baix clergat en la mateixa direcció indicada pel concili tridentí: erecció de seminaris conciliars (const.VIII) - ja que el decret tridentí sobre seminaris havia quedat en paper mullat -; establiment de conferències teològico-morals (const.IX), i examen dels que s'havien d'ordenar (const.XI). Es pot observar, doncs, com les

necessitats polítiques de la monarquia borbònica al segle XVIII potenciaren de nou la formació pastoral i teològica del clergat parroquial ja indicada en el concili tridentí; mesures que es reforçaran encara més durant el regnat de Carles III, com ho palesen la potenciació dels seminaris diocesans d'ençà l'expulsió dels jesuïtes al 1766 (MARTÍN, 1973) i el pla Beneficial del 1769 amb la finalitat de suprimir els beneficis incongrus i potenciar la cura pastoral (MOLINÉ, 1988); projectes que en bona part - si bé amb altres finalitats polítiques- formaran part dels plans de convocatòria d'un Concili Nacional durant les Corts de Cadis (LA PARRA, 1985).

- Formació cultural:

és evident que allò que ens ha d'interessar més és avaluar els resultats d'aquests projectes setcentistes. Això només és possible si coneixem mínimament quina era la formació cultural del clergat parroquial durant la segona meitat del segle XVII. Segons Elliot el rector català de mitjan segle XVII era un home pobre, amb un nivell baix d'instrucció i moral (ELLIOTT, 1977: 36 <1963>). Per tant, lluny del model de rector tridentí. Per la seva banda Antonio Domínguez Ortiz considera que la violència que practica el clergat català al segle XVII és sinònim del seu arcaisme i d'un procés més lent - a diferència de Castella - de sanejament moral i de reforma dels costums (1970: 67). No crec pas que el comportament violent del baix clergat derivi necessàriament del seu baix nivell d'instrucció. El reclutament

social dels rectors catalans del segle XVII entre famílies de pagesos rics, burgesia en ascens i petita noblesa, fa difícil pensar en un baix grau de formació cultural generalitzable per a tot el baix clergat tal com afirmava Elliott. Allò que ens porta a proposar que el nivell cultural dels rectors catalans de finals del segle XVII ,recolzat per un origen social en els grups socials intermitjos, no era pas tan baix és el fet que a la segona meitat del segle XVIII és destacable la presència de rectors força instruits. És improbable que amb el curt període de cinquanta anys la situació cultural dels rectors es capgirés. Ben segur que si el model de rector tridentí triomfa finalment a Catalunya es deu en gran part a la tasca de l'episcopat - al servei de la monarquia borbònica d'ençà el 1714- però, en aquesta victòria hi juga un paper importantíssim l'estructura social del país que possibilita unes condicions materials de vida que permeten al clergat parroquial promocionar-se culturalment. Estudiarem amb detall l'organització de les conferències morals a la diòcesi de Girona celebrades cada mes d'ençà el 1718. Darrera la divisió territorial del bisbat gironí en 57 districtes o "conferències" que agrupen les 340 parròquies - i que hem fet cartografiar - s'hi amaga un veritable programa d'aculturació permanent del clergat amb cura d'ànimes. Els resultats d'aquestes conferències no es feren pas esperar. En aquest sentit he pogut comprovar que les informacions valoratives i reflexions que Joan Calderó deixà escrites a la consuetat de Riudellots del 1763 tenen una gran similitud i parentiu amb els assumptes i reflexions que el bisbe Baltasar de Bastero i Lledó publicà en el su llibre

sobre *Conferencias de la Diócesis de Gerona* (1750-1751), fruit de la pràctica d'aquestes conferències al llarg del seu episcopat a la seu gironina (1728-1745).

Donarem una nòmina de rectors catalans del segle XVII i especialment el XVIII que es poden considerar que responen força bé al model de rector tridentí. Les seves obres escrites, publicades o inèdites, així com altres realitzacions, ens mostren un interessos prou diversificats: publicació de doctrines cristianes i sermonaris; interès per a l'educació escolar; foment d'obres públiques; interès per la innovació agrària; coneixement de la història parroquial a partir de la seva pràctica d'arxiver, sovint en funció de la necessitat de recomposar les rendes parroquials o de presentar proves documentals en plets; elaboració de consuetes, diaris i memòries dirigides als seus successors en el càrrec; col.laboració com a informadors en el projecte encetat pel pare Florez de la *España Sagrada*. Moltes d'aquestes tasques ens mostren l'existència d'uns rectors diferenciats culturalment de la resta de la comunitat rural; el seu saber també és font de poder, prestigi i ascendència social. El rol d'arxiver que té el rector rural el converteix en un dipositari privilegiat de la història i la tradició local. Certament, les monografies històriques de molts rectors de finals del segle XIX i començaments del XX tenen els seus precedents en aquesta pràctica arxivística prou definida en el concili tridentí - i reforçada a Catalunya pels poders notariais dels rectors- i

àmpliament desenvolupada sota la mirada inquisidora dels bisbes al llarg del segle XVIII.

Tot sembla indicar que per a la Catalunya del segle XVIII no és vàlida la imatge que es generalitza per a tot l'Estat del segle XVIII d'un clergat parroquial amb una educació rudimentària, amb poquíssims horitzons culturals i enormement diferenciat de l'episcopat (CALLAHAN, 1989: 20-24). A la segona meitat del segle XVIII és possible trobar rectors com els que descriu Pierre Goubert per a la França del 1700 -on el programa disciplinador del clergat comença 50 anys abans que aquí- : "dignos, concienzudos, rigurosos y formados en una especie de molde" (GOUBERT, 1979, I: 204 < 1973>) i que confirma a bastament la recerca de Bernard Plongeron (1974). Allò que diuen els manuals d'Història d'Espanya del segle XVIII sobre els bisbes "il·lustrats" en bona part es pot fer extensiu a alguns rectors catalans de la mateixa època. Tal vegada s'hauria d'avaluar la incidència a Catalunya dels projectes de Jovellanos i Campomanes d'emprar els rectors com a promotors i introductors de millores tècniques en el camp (DÍEZ, 1980), tenint en compte l'existència d'un clergat prou instruït i el creixement i transformacions agràries que es donen al llarg del segle XVIII a Catalunya.

Així , doncs, podem assegurar amb cert convenciment que el model de rector instruït que emergia de la consuetudina riudellotenca del 1763 no és pas un cas aïllat. S'exposaran d'altres casos que ens indiquen que el projecte tridentí de rector s'havia estès, si

més no qualitativament i actuava d'exemple per a la resta del baix clergat, arreu de Catalunya. Aquests eren uns rectors més cultivats, però en la mesura que en aquest procés aculturador hi intervingué activament l'Estat Borbònic i el seu episcopat, també era més fàcil de fer-los actuar com a corretja de transmissió de l'Església i l'Estat dins les comunitats rurals, servint-se dels molts canals mediadors que la Contrareforma havia potenciat. Aquí rau possiblement la principal diferència entre els rectors catalans del segle XVII amb els del segle XVIII: aquests darrers potencialment són molt més moldejables i instrumentalitzables per l'Estat i l'Església. Entre ells i la comunitat rural s'havia aprofundit la diferenciació.

Tal vegada sigui en l'ús de la llengua catalana per part d'aquest clergat parroquial (a la trona, a l'escola, a la documentació d'arxiu i en les seves publicacions), un dels terrenys on resten més paleses les limitacions de la política uniformitzadora de la monarquia borbònica del segle XVIII (GUDIOL, s.d.; SALES, 1984). Les raons de la persistència del català com a llengua viva, oral i escrita, del clergat parroquial dels segles XVIII i XIX crec que s'han d'explicar molt més per la pròpia tradició jurídica i pastoral de l'Església que així ho manà en el concili tridentí (Ses. XXIV, de reform., cap. VII), i en els concilis provincials tarraconenses dels segles XVI, XVII i XVIII (IVON L'ESCOPI, 1930; PRATS, 1979; BONET, 1984), i per la pròpia vivesa lingüística del català que no pas per motius de resistencialisme polític i cultural, que

hauran d'esperar l'arribada de la Renaixença i, especialment, a la vertebració política del catalanisme a les darreries del segle XIX.

Dèiem que era necessari estudiar globalment tots els aspectes que han condicionat històricament el rector català del Concili de Trento ençà. Si de l'empresa en sortim airosos tal vegada haurem contribuït amb un gra de sorra a augmentar el coneixement de les seves funcions en la societat pagesa tradicional i a fer més històricament comprensible el seu rol dins els moviments socials vuitcentistes, ja siguin les guerrilles contra els francesos (1808-1814), o els moviments contrarevolucionaris del Trienni Liberal, la Guerra dels Malcontents o la primera carlinada (MITCHELL, 1974; TORRAS, 1976:19).

5. La parròquia com a instrument vehiculador de la diferenciació social dins la comunitat rural: els signes de classe.

El marc parroquial oferirà la possibilitat d'augmentar als pagesos *grassos*, així com a la burgesia rural en ascens, el seu prestigi i poder social, podent-lo representar. En aquesta línia Pere Gifre (1989: 65) ha exposat concisament com el municipi i la parròquia seran els àmbits privilegiats on poder expressar la diferenciació social en el si de la comunitat pagesa. La parròquia dóna un ampli assortit de formes materials distintives que esdevindran autèntics signes de classe dins la comunitat rural: detentant el càrrec d'obrer o de paborde a les principals

confraries; gaudint del privilegi de sepultures, bancs preferents i llotges a l'interior de les esglésies; dels llocs davanters a les processons; oratori o capella en el propi mas o casa; representació de l'escut familiar en algun indret del temple parroquial; organització periòdica d'ofrenes públiques de pa pels pobres; publicació a corn d'altar de les nombroses misses d'aniversari en sufragi dels seus difunts. Signes de distinció social que en força casos acompanyen o segueixen un procés d'ennobliment - títols de cavallers i ciutadans honorats - , o el nomenament de familiar del Sant Ofici, i que reforcen llur primacia i status privilegiat damunt la resta de la comunitat , consolidant-los com a *notables locals al llarg dels segles XVII i XVIII*.

Aquests signes de classe també s'han d'entendre com la contraprestació que l'Església otorga als grups socials que col·laboren amb major grau en el finançament del temple i el culte (en forma de fundacions post mortem, patronatge de beneficis, i donatius), així com un complement social al seu poder econòmic i polític . En la mesura que la pagesia enriquida esdevingui rendista i abandoni la seva residència en el mas, passant a ser absentista , es refredaran progressivament els seus lligams i obligacions amb la comunitat rural originària , amb la qual es mantindran relacions en funció de la renda que n'extreuen. En aquest sentit, caldrà considerar les conseqüències de l'absentisme dels hisendats - especialment important al llarg del segle XIX - sobre les estructures parroquials. Incidències

que caldrà avaluar en el terreny del finançament del temple i del culte però també pel que fa a la pèrdua d'una de les anelles que disposà la Contrareforma a Catalunya per a controlar i "cristianitzar" les classes populars de la societat rural.

A tall d'hipòtesi final:

La hipòtesi que ens proposem verificar en el curs d'aquesta investigació és la de contemplar la parròquia posttridentina a la Catalunya Vella per una banda com a instrument legitimador i reforçador de la diferenciació social interna de la comunitat rural, però per l'altra com a estructura organitzativa prenyada de factors cohesionadors, ja siguin de caràcter econòmic, social, religiosos, polítics i ideològics que contribueixen a retardar la desintegració de la comunitat rural, ja prou avançada en el terreny econòmic i de les relacions socials de producció al llarg dels segles XVI-XIX.

C. ESTRUCTURES ECLESIASTIQUES I SOCIETAT RURAL

O.1. UNA ESGLÉSIA URBANA I VILATANA AL BELL MIG D'UNA SOCIETAT RURAL

és possible que l'epígraf que enceta aquest capítol causi estranyesa. Massa sovint la mirada que els historiadors fem al passat està excessivament condicionada o mediatitzada per quin ha estat el resultat "final" d'un determinat procés històric; i, a voltes, per la simple imatge - farcida de tota mena d'apriorismes- que hom en té. No cal dir que contra això s'han d'aplicar tota mena de correctius o del contrari fa del tot eixorca i innecessària la fatiga que comporta tota investigació històrica. Si el lector s'ha sentit sorprès, ens preguntem de si no deu ser un indici més que la literatura "de l'enyor", més ruralitzant que no pas rural (1) difosa de les ciutats estant a la segona meitat del segle XIX, ha calat fons dins la societat catalana actual, fins i tot en medis intel·lectuals progressistes que només hauran sabut desemmascarar-la superficialment assumint-ne, de manera inconscient, més d'una de les seves visions. El possible motiu de sorpresa deu raure en la caracterització que es fa de l'església d'Antic Règim com a urbana i vilatana. No era el camp "tradicionalment" més religiós que no pas la ciutat? Aquesta més aviat seria la visió que les classes conservadores urbanes i vilatanes de la segona meitat del segle XIX varen fabricar -amb la col·laboració de no pocs historiadors eclesiàstics tal com veuren al final d'aquest treball-, en el seu esforç d'idealització d'un món rural -que no ha existit mai- front a una ciutat cada vegada més secularitzada,

"descreguda" i conflictiva socialment. Que en els darrers 150 anys fos a les ciutats fabrils catalanes on s'accelerés la secularització i "descristianització" de sectors obrers, de menestrals i d'intel·lectuals i el món rural continués (aparentment) ancorat a la tradició catòlica no vol dir, òbviament, que això fos així "des de sempre". Intentarem demostrar com les estructures eclesiàstiques i els seus efectius al llarg dels segles XVI-XVIII estaven més lligats amb el món de les ciutats i les viles que no pas de les àrees més rurals i de muntanya. I com l'Església, especialment de Trento ençà, s'esforçà considerablement en la tasca de "cristianització" de la ruralia. Per tant deu ser més versemblant històricament observar aquest esforç que va de la ciutat al camp -amb la participació dels sectors més benestants de la societat rural perquè camp i ciutat no són pas realitats aïllades- que no pas partir d'un camp "essencialment" i ahistòricament cristianitzat (com equivocat és entendre'l com a "pervivència" d'un paganisme perdut a la nit del temps). No existeix una religiositat "pagesa" homogènia en el territori i al marge del desenvolupament històric i de l'estructura social agrària de la societat catalana. Aquestes premises -o hipòtesis- inicials tal vegada, ens ajudin a alliberar-nos de caure en simplimes tan fàcils i còmodes com poc estimulants intel·lectualment. O, si més no, ens serveixin d'esperó per no perdren's en el mar de les dades factuais, absolutament necessàries, però insuficients per assolir l'objectiu de tot estudi històric: arribar com més enllà millor a la comprensió de l'objecte d'estudi adoptat.

Són diversos els historiadors que han destacat la importància de comprovar com les estructures eclesiàstiques històricament s'han assentat damunt del territori de manera desigual. Recentment William J. Callahan (1989: 18-19), s'ha esforçat en destacar com l'Església a l' "Espanya" d'Antic Règim era urbana "malgrat que la societat era rural i agrària" i de com els desequilibris funcionals i geogràfics en la distribució del clergat, secular i regular, favorable a les ciutats i viles importants, dificultaven l'exercici pastoral de l'Església. Aquesta és una observació més vàlida per al centre i el sud d'Espanya - on el nombre de feligresos per capellà amb cura d'ànimes el 1797 era molt més elevat - que no pas pel nord peninsular, amb Catalunya, on hi havia més nombre de sacerdots (2). Tanmateix, aquesta caracterització global no ens pot estalviar que intentem veure alhora diferències en la distribució interna dels eclesiàstics tan a nivell del Principat com de la diòcesi de Girona.

Gaspar Feliu (1972: 10-11), ja indicà com a Catalunya, a partir del cens de Floridablanca (1787) i les dades de Canga Argüelles (1800), malgrat la nombrosa presència de personal eclesiàstic (7.526 seculars; 5.876 regulars; 1.620 religioses segons Canga Argüelles) en conjunt aquest "estava molt mal repartit, tant localment com en les seves funcions". L'origen d'aquests desequilibris es perden en el passat. Les conclusions a les quals arriba Gaspar Feliu per el 1800, en trets generals ja es poden aplicar a la Catalunya del segle XVI. Si bé del fogatge

del 1553 es desprèn una destacada presència de focs eclesiàstics (el 6,69 %) (3) el seu repartiment en el territori és molt desigual, tal com ha destacat Núria Sales (1989: 216), contrastant les elevades proporcions de capellans i beneficiats de molts pobles de la Catalunya Vella amb poblacions de les vores de l'Ebre o el Baix Segre.

I en el Bisbat de Girona, ¿hi havia una homogeneïtat en el repartiment dels efectius eclesiàstics dins la demarcació diocesana? . Ricardo Garcia Cárcel i Ma Vicente Martínez (1976: 53-54) , a partir del fogatge del 1515, comprovaren una certa concentració urbana del clergat. Les poblacions amb més d'un 10 % de població clerical eren , pràcticament en la seva totalitat, ciutats i viles d'una certa importància: Girona, Besalú, Banyoles, Pontós, La Pera, Rupià, Pineda, Breda, Vilabertran, Lledó, Cruïlles, Camprodon, i Sant Cristòfol de les Planes. La capital del Bisbat era capdavantera en la concentració d'eclesiàstics: al 1553 el 16 % de la població resident a Girona ho era. Aquest alt percentatge pràcticament va romandre inalterable fins a la Guerra del Francès (1808-1814): entorn el 15 % de la seva població serien eclesiàstics - seculars i regulars- tant el 1612 (ALBERCH, 1985: 25), com el 1716 (BOADAS, 1986: 82), o el 1787 (IGLESIES, 1970: 45-47). Per la ciutat de Girona del 1719 - amb 4.650 habitants- Joan Boadas ha comptabilitzat un total de 707 eclesiàstics (inclosos ,però, els seus familiars i servei), confirmant del tot el caràcter tradicionalment levític de Girona - cal parar atenció com aquest qualificatiu, per altra banda també atribuït a d'altres ciutats

catalanes com Vic ,emfasitza el caràcter urbà de l'Església -.
 Desglossant les dades de Boadas, segons pertinença al clergar
 secular o regular ens resulta el següent quadre:

Població eclesiàstica de la ciutat de Girona (1719)

CLERGAT SECULAR

Palau Episcopal.....	27
Col.legi del Bisbe	25
Ardiaconat de l'Empordà	13
Canonges + familiars i servei	121
Clergues + familiars i servei	265
Total	451

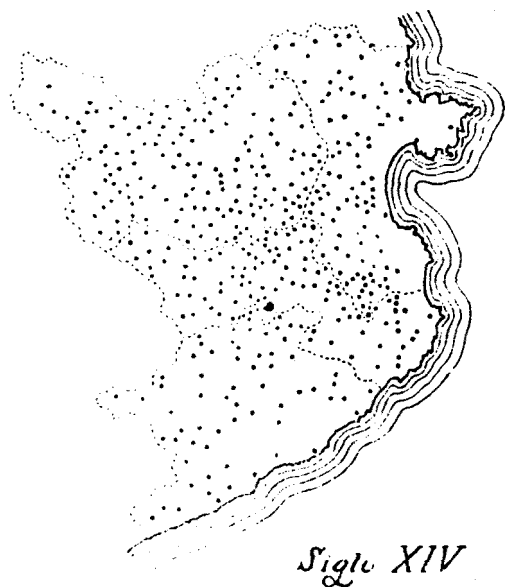
CLERGAT REGULAR

Convent de Sant Francesc	42
Convent de Sant Domènec	33
Convent de Santa Clara	29
Convent de les Caputxines	28
Convent de Sant Josep	28
Convent de les religioses del Mercadal	22
Convent del Carme Calçat	16
Col.legi S.Martí de la Companyia de Jesús ...	16
Convent de Mínims	10
Convent de Sant Agustí	9
Monestir S.Pere de Galligans	9
Beates de l'Ordre P.S. Domènec	8

Convent de la Mercè	6
Total.....	256

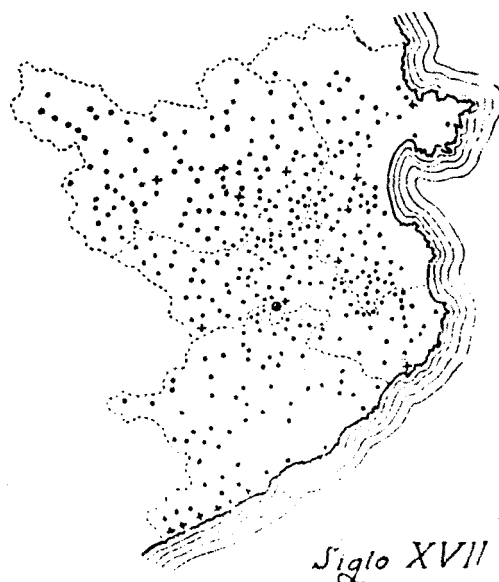
D'aquestes xifres es pot deduir la destacada importància del clergat secular (el 63,79 %), format des de la més alta jerarquia - el bisbe- fins els clergues beneficiats, passant pels canonges de la Catedral, enfront del clergat regular - masculí i femení- que tot i repartir-se dins un ventall considerable de 13 ordes religiosos no arriben a assolir la seva importància numèrica (representen el 36,20 %) . Es pot afirmar, doncs, que la ciutat de Girona és un bon exemple de clara concentració urbana dels eclesiàstics seculars, sota la dependència directe del Bisbe; concentració que es veurà reforçada pels nombrosos convents existents a la ciutat, ja sigui d'origen medieval (S.Francesc, S.Domènec, Sta. Clara, S.Pere Galligants) o posttridentí (jesuïtes -1581-, agustins -1582-, caputxines -1636- (4).

Tanmateix, si observem superficialment els mapes de les parròquies del bisbat de Girona dels segles XIV, XVII i XX (mapes 1,2, i 3) ens adonem que la xarxa parroquial estructurava tot el territori diocesà: de la muntanya a la marina, passant per les planes de l'Empordà i La Selva. La densitat d'esglésies parroquials és inferior, però, a les àrees de topografia més accidentada del Bisbat: certs buits es contempen en la línia dels Pirineus (de Setcases fins el Cap de Creus); o en les muntanyes de les Guillerries ; o de les Cadiretes que aïllen la població de Tossa. I és més espessa especialment a les planes, allà on les paraules del cantautor empordanès reflecteixen

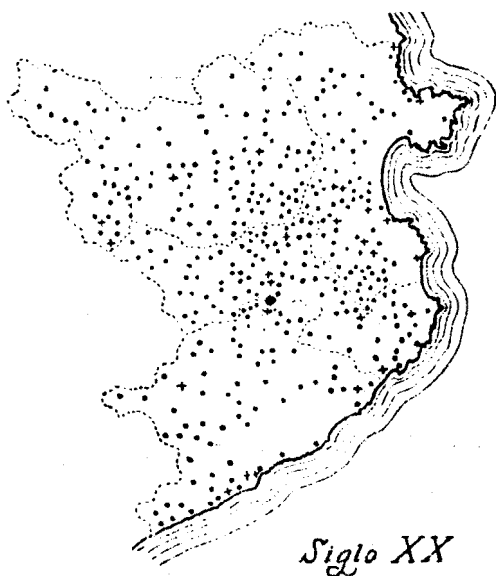
Siglo XIV

1 — La diócesis de Gerona en el siglo XIV, según los datos de los nomenclatores sinodales.

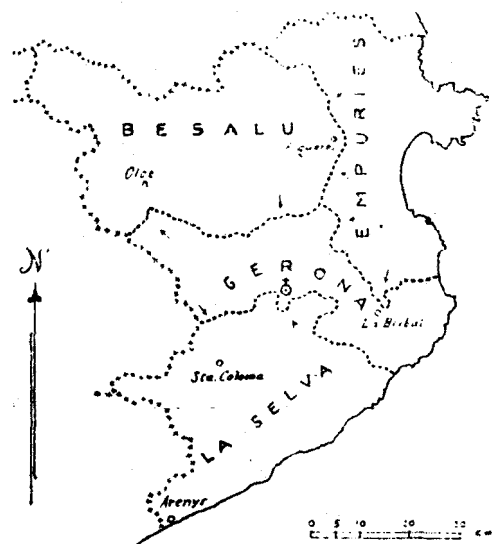
Siglo XVII

2 — La diócesis de Gerona al finalizar el siglo XVII según los datos de los nomenclatores sinodales. Las parroquias y sufragáneas señaladas con una pequeña cruz no aparecían en los nomenclatores del siglo XIV.

Siglo XX

3 — Estado del actual poblamiento parroquial de la diócesis de Gerona. Las parroquias y sufragáneas señaladas con una pequeña cruz, no aparecían en los nomenclatores sinodales del siglo XVII.

4 — La diócesis de Gerona con los arcedianatos medievales y los arciprestazgos del siglo XIX a base de partidos judiciales.

fidelment la geografia eclesiàstica: "des d'un campanar es pot veurer el campanar veí" (5). Malgrat diferències en la densitat, a partir d'aquests mapes es pot deduir clarament com històricament la presència de l'església havia arribat arreu. Tanmateix, si comparem amb detall el mapa del segle XIV amb el del XVII, constatem la presència d'alguns canvis, ja sigui per desaparició de velles parròquies o del sorgiment de noves; desaparicions i sorgiments que s'han d'entendre com el sancionament administratiu eclesiàstic de retrocessos i creixements de població i dels canvis en la seva localització. Aquests serien els canvis experimentats pel que fa al nombre d'esglésies parroquials del Bisbat de Girona d'ençà de les darreries del segle XIV fins el segle XX:

Evolució del nombre d'esglésies parroquials del Bisbat de Girona per ardiaconats i la seva densitat per Km².

<u>ardiaconat</u>	<u>segle XIV</u>	<u>1691</u>	<u>segle XX</u>
Besalú	151 (1/10 km)	82 (1/18 Km)	109 (1/14,4 km)
Girona	100 (1/9 Km)	100 (1/9 Km)	97 (1/ 9,5 Km)
Empúries	96 (1/ 10 Km)	83 (1/12 Km)	71 (1/14,3 Km)
La Selva	67 (1/ 18 Km)	71 (1/17 Km)	75 (1/16,3 Km)
Total Bisbat	414 (1/11,7 Km)	336 (1/14 Km)	352 (1/13,5 Km)

Font: PONS i GURI: "Nomenclatores de la diocesis gerundense en el siglo XIV " (1964-65).

A través d'aquest quadre es pot comprovar com d'ençà les darreries del segle XIV fins el 1691 es donà un descens general en el nombre de parròquies del Bisbat -especialment important a l'Ardiaconat de Besalú, on desapareixeren 69 parròquies- (6) a excepció de l'Ardiaconat de La Selva on es dona un lleuger augment de 4 parròquies. Tal com ha observat Christian Guilleré (1983: 136) per entendre la geografia i la densitat de les parròquies gironines del segle XIV, superior a la dels segles XVII i XX, "est à mettre en relation avec la géographie de la population catalane des débuts de la reconquête". En aquest sentit, Ramon Martí ha constatat com a començaments del segle XI - en el moment en què els escrivans canvien la clàusula descriptiva "infra terminos villae" per "infra terminos parrochiae", tot i que vila i parròquia no sempre coincidien (TO, 1989) -, ja havia culminat al Bisbat de Girona el procés de parroquialització paral·lel a la conquesta franca i com el nombre d'esglésies d'aleshores ja era molt similar al present en els inventaris del segle XIII i XIV (MARTÍ, 1989: 157-158). Aquest procés es caracteritzà per una reducció progressiva dels perímetres parroquials, dividint-se i formant-ne de nous (MARTÍ, 1989: 156). S'haurà de concloure, doncs, que l'origen de la xarxa parroquial setcentista gironina, en el seu major gruix, cal explicar-lo necessàriament a partir de la geografia religiosa estretament lligada al procés de colonització i de conquesta franca alt-medieval.

La major densitat de parròquies tres-centistes a l'Ardiaconat de Besalú s'explica per l'antic rol de refugi de la muntanya i la poca espessor de parròquies a l'ardiaconat de La Selva, per contra, per la lentitud de la devallada del poblament vers el mar (7). I la disminució global pel procés de despoblament encetat a l'entorn de la pesta del 1348, la tardança en cicatritzar la fractura demogràfica oberta i el caràcter irreversible del despoblament en els llocs més inhòspits i rònecs com seria la part més muntanyosa de l'Ardiaconat de Besalú, sotmesa a un estancament secular (8). Pel que fa a aquest ardiaconat, a l'hora d'explicar la davallada del nombre de les seves parròquies a més de la crisi demogràfica baix-medieval i la precarietat de la seva agricultura a la part més muntanyosa (9), caldria tenir en compte els efectes destructius dels terratrèmols "de la serie olotina" dels anys 1425, 1426, 1427 i 1428, que afectaren de manera molt especial les esglésies d'aquest ardiaconat, tal com ha demostrat Isidre Prades (1989) a partir de l'estudi del primer llibre de visites pastorals "post-terratrèmols". Més endavant veurem com moltes de les 69 parròquies de l'Ardiaconat de Besalú que "desapareixen" en els nomenclàtors diocesans entre els segles XIV i XVII, el que fan és perdre l'estatut de parròquia per esdevenir església sufragània sota la dependència d'una altra parròquia o església matriu. Procés que deu ser conseqüència de no haver "prou gent per a assegurar el manteniment del seu sacerdot i culte" (PLADEVALL, 1989:23) i la consegüent desaparició de la figura del clergue resident. I en bona part els seus temples constitueixen el que coneixem avui com "el romànic de

l'Alta Garrotxa" (vegi's SALA-PUIGDEVALL, 1977) que hauriem de considerar com a pervivència arquitectònica fruit del retrocés i estancament de població d'ençà el segle XIV fent innecessàries - o si més no de difícil finançament- les ampliacions d'esglésies que en d'altres contrades del Bisbat, i del mateix ardiaconat de Besalú, tingueren lloc al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII. Aquesta desaparició de parròquies es podria considerar com un procés similar als dels masos rònecs: hi ha una concentració de velles parròquies, ja esdevingudes sufragànies, en una de sola (que esdevé l'"església mare") que veu ampliar llur terme mitjançant l'agregació d'esglésies -i els seus corresponents territoris- que cauen sota la seva dependència, i amb elles fa seus els seus antics drets parroquials. Ens trobem, doncs, davant un procés invers al descrit per Ramon Martí pel "procés de parroquialització" alt-medieval, caracteritzat per la subdivisió dels territoris parroquials (10). ¿ Podem parlar, doncs, de desparroquialització ?. En qualsevol dels casos, entre els segles XIV i XVII hi ha una important reestructuració del mapa parroquial a l'Ardiaconat de Besalú. I com ha destacat Susan Reynolds, (1984) caldria considerar com la no correspondència entre temple parroquial i nuclis de poblament -que seria una de les conseqüències de la crisi baix-medieval a l'Ardiaconat de Besalú- , podia dificultar el desenvolupament de lligams comunitaris i aflluixar l'ascendent de l'Església damunt la població, en la mesura que l'assoliment de l'estatut parroquial, en paraules de la mateixa autora, degué ésser alhora un efecte i una causa de l'increment de sentit comunitari a

nivell local; plantejament que Lluís To (1989) ha corroborat per explicar l'organització i dotació de la xarxa parroquial gironina al llarg dels segles X i XI, i la mateixa construcció dels temples parroquials.

L'altra gran conclusió que es deriva del quadre 1 seria que el fort creixement de la població experimentat al llarg dels segles XVIII i XIX (11), no anà acompanyat, en termes generals, de l'obertura de noves parròquies. Les 340 parròquies del Bisbat del 1740 (12) o les 352 del segle XX no arriben a les 414 existents a les darreries de la catorzena centúria. Així, doncs, fou a la Baixa Edat Mitja que es tocà sostre pel que fa a la major colonització del territori a través d'esglésies parroquials, fenomen també constatat en el cas "francès" per Bloch (1973:309). ¿ Vol dir això que l'Església "moderna" era refractària a ampliar la xarxa parroquial malgrat els increments de població experimentats, fent-se enrera del seu esforç colonitzador alt-medieval ? és possible. Si exceptuem el daltabaix esmentat de l'Ardiaconat de Besalú, haurem de convenir que a la resta d'ardiaconats predomina l'estabilitat i la continuïtat parroquial al llarg dels segles XIV i XX per damunt de petites variacions - però plenes de significació- ja siguin de retrocés o creixement, de les quals en parlarem més endavant. Quines són les raons que expliquen aquest immobilisme eclesiàstic "modern" en adequar l'estructura parroquial a les noves condicions de la població ? La resposta deu raure en els condicionaments jurídics i financers de l'Església d'Antic Règim. Per una banda, el

concili tridentí més que contemplar l'elevada consistència demogràfica com a motivació per a la creació de noves parròquies dins l'àmbit territorial de les existents, el que fa és privilegiar els condicionaments d'hàbitat i localització a l'hora de justificar l'erecció de nova parròquia. A Trento s'establí (Ses. XXII, de reform., cap. 8) que allà on els parroquians tinguessin dificultats, ja fos per distància o altres incomoditats, a l'hora d'anar a l'església parroquial es podia fer una nova parròquia encara que s'hi oposessin els rectors ("etiam invitis rectoribus"). L'oposició dels rectors era conseqüència del mateix decret que preveia que es dotessin còngruament els sacerdots de les noves esglésies amb els fruits de l'església matriu, els quals es veurien m atats. I en cas de necessitat es podia obligar el poble a sostenir el clergat parroquial. Ambdues coses, com ha constatat Carla Russo, significaven una rêmora a la institució de noves parròquies (1984a:48). I la resposta que es dona en el concili tridentí a l'augment de població és el d'obligar als rectors a tenir - i a mantenir - tants vicaris com fossin necessaris per a l'administració dels sagraments i celebració del culte. Obligació de la qual molts rectors deuriem procurar escapolar-se. Per altra banda, s'ha de considerar com aquest immobilisme eclesiàstic a adequar-se a situacions canviants, tot defensant velles prerogatives i privilegis econòmics, es dona a tots nivells, tant geogràfics com institucionals. La ciutat de Barcelona, per exemple, malgrat el seu fort creixement demogràfic setcentista, no veurà augmentar a quinze el nombre de les seves seculares "set parròquies

medievals" fins a les reformes del Trienni Liberal, de curta durada i realitzades per les autoritats municipals -i no pas eclesiàstiques (COLLDEFORNS, 1936). Val a dir, però, que l'immobilisme parroquial a les ciutats d'Antic Règim s'ha d'explicar, en gran part, pel paper dels seus nombrosos convents, veritables "competidors" de la parròquia urbana (13). I aquest conservadurisme a l'hora de mantenir les tradicionals delimitacions parroquials, també es dona a l'hora de modificar els límits diocesans o de suprimir o crear noves diòcesis (14). I darrera cada conflicte de límits, recordem-ho, se n'hi amaga un altre pe control d'unes rendes. De tot això es deriven fortes lluites i tensions a l'interior de l'Església, entre les quals l'enfrontament parròquia-monestir/convent en seria un bon exemple (15), que, en bona part hauran dificultat la tasca de cristianització des del propi interior de la institució eclesiàstica, la qual cosa sovint la historiografia eclesiàstica tradicional ha silenciada capficada en cercar "enemics exteriors".

La constatació general d'immobilisme en les estructures eclesiàstiques gironines al llarg del temps no ha de privar que ens preocupem pels canvis experimentats en la geografia parroquial. Entre el segle XIV i el 1691 "desapareixen" 89 esglésies -el 77,52 % de les quals corresponen a l'Ardiaconat de Besalú- tal com ja hem vist, i apareixen 15 noves parròquies, de les quals bona part corresponen al litoral del Bisbat (¿ un índici de la disminució de les pirateries barbaresques ?).

Fenomen, que podriem anomenar procés de parroquialització modern (que es dona paral·lelament al procés de desparroquialització esmentat de l'Ardiaconat de Besalú) que ja fou constatat, indirectament, per Pierre Vilar, en fer esment que el 1682, quan l'Escala era un petit nucli de pescadors amb 18 cases, hi fou traslladat "El Sant Sagrament <un dels signes més clars de "parroquialitat", hi afegim nosaltres> des del poble caigut de Sant Martí d'Empúries" (VILAR, 1975, III: 87). Tanmateix, fou la vila de Palamós, vila reial d'ençà el 1277, la primera "parròquia moderna" del Bisbat en independitzar-se el 1428 de Vila-romà per concessió del papa Martí V, malgrat que "els veïns de Vila-romà es resistien a perdre el sector més pròsper de la seva feligresia" (MARQUÈS, 1987: 9). Un exemple més de les pugnes seculars entre les velles "esglésies mare" i les seves sufragànies deleroses d'independència. Ara bé l'exemple més emblemàtic d'aquest procés de "parroquialització modern" al Bisbat de Girona està localitzat en el litoral que va d'Arenys de Mar a Malgrat. Pierre Vilar, en descriure el creixement demogràfic setcentista del litoral de l'actual comarca del Maresme es féu ressò del desdoblament de les seves poblacions formant-se nous pobles ("els de baix") que voregen la mar de Barcelona a Blanes. Un bon exemple per a qüestionar-nos sobre l'origen de les parròquies en plena època "moderna": què fou primer, la universitat o la parròquia? Vilar copsà com els testimonis coetanis setcentistes no tenien pas massa clar de com definir les noves poblacions: "Al segle XVIII els viatgers <afirma> no sabien encara ben bé com anomenar els barris nous,

les institucions municipals i parroquials dubtaven entre la resistència dels pobles vells i la solució del desdoblament" (1986, I:295). D'això es dedueix una evidència - d'aquelles que per massa evidents s'"obliden"--: abans que parròquia o municipi, existia una comunitat humana que havia colonitzat un territori . Assolir la categoria de municipi o sufragània, primer, i parròquia, finalment, deuria representar un camí vers la institucionalització i cohesió d' aquests nous agrupaments humans, independentment si s'assolia primer una cosa o altra. La pregunta que ens plantejàvem (què fou primer ?) possiblement, l'hem de considerar un fals dilema. Comprovem-ho. El nucli de poblament instal·lat a Arenys de Mar obtingué l'any 1575 llicència per esdevenir sufragània d'Arenys de Munt; al cap d'uns anys (1599) s'eregi en consell propi però no fou fins el 1731 que esvingué parròquia independent per decret de Carles III (16), quan ja havia passat dels seus 1245 habitants del 1718 i poc li faltava per arribar als 4.253 del 1787 (VILAR, 1975, III:143). Canet de Mar fou un cas invers: primer obtingué l'estatut de parròquia (1579) per després esdevenir universitat (1599) (17). I Calella tornaria a ser un cas similar al d'Arenys: gaudia d'una carta de població atorgada pel vescomte de Cabrera d'ençà el 1338, però no fou fins el 1527 que s'independitzà de Pineda, formant parròquia pròpia sota patronatge de la mateixa universitat (18). Altres parròquies "noves" dins l'actual comarca del Maresme que pertany al Bisbat de Girona, serien Sant Pol de Mar (1574) i Malgrat , també anomenada "Vilanova de Palafolls" (1559) (19).

Una altra fase del procés de parroquialització "modern" del Bisbat de Girona va estretament lligat al creixement demogràfic setcentista i a les noves colonitzacions "marineres" o agràries. A més dels exemples ja indicats del Maresme (tot i que en molt bona part el procés de parroquialització descrit es més cinc-centista que no pas set-centista), disposem d'altres casos referents al litoral empordanès. Apareixen nous nuclis de poblament vora la mar a Palafrugell (Llofriu i Calella) que aviat tindran llurs sufragànies (20); a Palamós (Sant Antoni de Mar, 1790) (21); i a Selva de Mar (Port de La Selva). En el cas de Port de La Selva el camí per assolir l'estatut parroquial és prou llarg: el 1716 els seus habitants demanen al bisbe poder construir església sufragània; durant els anys 30 amb llurs béns i treballs la construeixen; al 1787 amb 820 habitants assoleixen l'estatut de vila reial, no sense l'oposició de l'Abat de Sant Pere de Roda que assolí la jurisdicció civil per a ell i la criminal pels Ducs de Medinaceli; i, finalment, la independència parroquial s'assolí l'any 1929 ! (22). És un cas que exemplifica com la parròquia és al mateix temps efecte i causa de solidaritats col·lectives durant l'Antic Règim - com ho fou en època medieval- i de com no necessàriament parròquia i municipi han de coincidir, tot i que hi poden tendir. Un altre exemple de com un nucli de poblament s'avança al procés de parroquialització és el de Sant Miquel de Colera. Es tracta d'una colonització agrària promoguda el 1770 per Isidre Ferran, pagès de Garriguella que de la feta en sortí ennoblit (23); el 1779 la

Reial Audiència li requerí per manament judicial que no havia acomplert el seu pla en no construir, a costes seves "iglesia, casas de ayuntamiento, cárcel y mesón" (FERRER, 1989: 227).

Ja hem vist com la legislació tridentina contempla la possibilitat de creació de noves parròquies. I n'hem donat i descrit alguns exemples gironins. Arribats en aquest punt caldria preguntar-nos fins a quin punt aquesta legislació tridentina no podria ser emprada al llarg dels segles "moderns" com a arma jurídica legitimadora de més d'una reivindicació col·lectiva orientada, ja sigui a consolidar o fer més fàcil la institucionalització d'una universitat independent o, fins i tot, a erosionar el poder baronial, ja fos en mans de senyors laics o eclesiàstics? (24). En aquesta direcció cal destacar com durant l'Antic Règim la lluita de les universitats sota domini jurisdiccional de monestirs passava, també, per l'assoliment d'una parròquia independent del patronatge de l'Abat. Les viles de Sant Feliu de Guixols, Banyoles, Olot i Ripoll en donen varis exemples (25).

S'ha de concloure, doncs, l'existència d'un repartiment força homogeni dels temples parroquials damunt el territori - reforçat per la presència d'esglésies sufragànies sota depedència de les esglésies "matrius" o parroquials-. La xarxa parroquial gironina arriba pràcticament arreu, i tot i que en la seva major part té la seva gènesi en el gran moviment colonitzador de l'alta edat mitja, seria erroni pensar que en èpoques "modernes" hi ha

una absoluta estabilitat i continuïtat en el mapa parroquial. Dins del mar de la continuïtat hi ha illes que s'enfonsen - les parròquies "rònegues" (?) de l'Ardiaconat de Besalú en constitueixen el millor exemple- i d'altres que emergeixen com serien les noves parròquies que van d'Arenys de Mar a Port de La Selva, creades entre els segles XVI i XVIII-. Val la pena parar atenció en el doble sentit que poden arribar a tenir les esglésies sufragànies: tan poden ser conseqüència i indicatiu d'un procés de desparroquialització -seria el cas de les sufragànies del 1691 de l'Ardiaconat de Besalú, totes elles parròquies en el segle XIV- com, a la inversa, el camí intermig - a voltes, ben llarg- que mena cap a la segregació i fundació d'una nova parròquia -com hem vist al sector de marina-. I en qualsevol dels casos, sempre són indicatiu d'un procés de reestructuració i reajustament de la xarxa parroquial a una nova realitat social i demogràfica, ja sigui d'alça o retrocès. Antoni Pladevall ha expressat diàfanament com aquests canvis en el mapa parroquial reflecteixen les fluctuacions del poblament: "el nombre de parròquies [afirma] era molt gran i anava creixent o disminuint d'acord amb l'augment o minva de poblament . Així era freqüent de repartir el terme d'una gran parròquia inicial en dues o tres més i també que antigues parròquies passessin a sufragànies o filials d'una altra quan no hi havia prou gent per a assegurar el manteniment del seu sacerdot iculte" (1989: 23). I és del tot versemblant que en una societat d'Antic Règim que viu en ple règim de cristiandat - i en ple moment d'aplicació dels decrets tridentins- amb les corresponents derivacions jurídiques i

institucionals que això comporta (FERRO, 1987:25), la parròquia continuï éssent un marc d'enquadrament -no pas l'únic- (26) de les poblacions, ja siguin d'assentament vell -la majoria- o nou - com seria el cas fruit del "desdoblament" de viles al litoral.

La xarxa parroquial assegura la presència si més no d'un sacerdot a cada demarcació parroquial. El cens de Floridablanca del 1787 registra pel corregiment de Girona (27) la presència de 417 rectors i 91 vicaris. A la vigília de la Revolució Liberal el nombre de rectors del Bisbat de Girona era de 431, ajudats per 80 vicaris (28). La no correspondència entre el nombre de rectors amb el de les parròquies es deu a la pervivència al Bisbat de Girona de la pràctica medieval de les co-rectories, tot i que en algun bisbat, com el de Vic, era pràctica prohibida d'ençà el 1297, "pels inconvenients i desgavell que això comportava" (PLADEVALL, 1989:24). A través d'aquesta institució podia haver-hi parròquies que disposessin de més d'un rector, els quals compartien les responsabilitats inherents al càrrec. Aquest seria l'origen dels clergues anomenats *domers* o hebdomadari, que solien alternar-se setmanalment en la direcció de les parròquies (29). El viatger Francisco de Zamora a les darreries del segle XVIII destacà la presència a molts pobles del bisbat gironí de la institució dels domers, fent-ne una valoració negativa pel fet d'afavorir bàndols a dins de les poblacions; la seva valoració tal vegada ens ajudi entendre l'esmentada disposició vigatana tres-centista contrària: "hay una especie de co-rectores <afirma

el viatger>, de cuya práctica se siguen empeños entre ellos, partidos en los pueblos y mal servicio" (30).

Tanmateix més enllà d'aquest equilibri territorial pel que fa a la xarxa parroquial i als sacerdots amb cura d'ànimes que en tenen la responsabilitat, l'observació de la localització de la resta d'eclesiàstics -de manera especial els regulars i els clergues amb beneficis simples- denota desequilibris en el repartiment dels efectius eclesiàstics seculars favorables a les ciutats - i no únicament en el cas de la capital de Bisbat- i viles més importants, que ja gaudien, com hem vist, de la major concentració de convents especialment de Trento ençà. Així en el Bisbat de Girona també existiren una colla de viles que a més de disposar d'algun convent concentraven important nombre de beneficiats a través de les comunitats de preveres. Viles com Besalú, La Bisbal, Blanes, Camprodon, Castelló d'Empúries - una altre vila "levítica", amb les seves set cases de religiosos al segle XVII (PUJOL, 1985)- Figueres, Hostalric, Olot, Pals, Palafrugell i Torroella de Montgrí al 1740 disposaven de sengles comunitats de preveres (MARQUÈS, 1989: 505). Al 1787 el Bisbat de Girona disposava de 548 beneficiats (31) i a la vigília de la Revolució Liberal 617 (32) xifres que superaven el nombre de clergues amb cura d'ànimes. El nombre i la localització del clergat secular, especialment el que no tenia a càrrec seu la cura d'ànimes, a l'igual que el regular, donaven a l'església gironina un caràcter més vilatà que no pas rural, malgrat la veritable xarxa parroquial ordida dins els límits diocesans.

O.2. LA PARRÒQUIA. JURISDICCIO TERRITORIAL

A la introducció del present treball destacàvem com Gabriel Le Bras en el seu peoner estudi Pour l'étude de la paroisse rurale (1955, I:107 <1937>) emfasitzava el caràcter intrínscament territorial de la parròquia. A casa nostra, un dels primers a plantejar-se l'origen de la parròquia com a divisió territorial eclesiàstica fou Oriol Anguera de Sojo en el seu treball sobre "Dret especial de la comarca de Vic" (1934: 308-309). Segons aquest autor les diferències principals entre un santuari o una ermita amb una església parroquial seria que només aquesta darrera disposa de territori i jurisdicció específics. També Pierre Goubert insistí en el seu aclaridor -i sovint massa oblidat- capítol sobre "els quadres de la societat rural" d'Antic Règim (el terròs o assemblea de veïns, el senyoriu, la parròquia i la unitat fiscal), que la parròquia és molt més la "comunitat dels fidels" inscrits en un territori delimitat que no pas la de les terres (1980, I: 105). Observació d'interès, ja que indica que no necessàriament la "comunitat rural" ha de correspondre amb els límits parroquials, tot i que el mateix autor reconeix que sovint han acabat identificant-se.

Per altra banda, Anguera de Sojo recordà com les constitucions tarraconenses negaven la possibilitat, a diferència de les capelles i ermites, que les esglésies parroquials esdevinguessin de propietat laica. Tot i que aquesta normativa jurídica contrastava en gran manera amb el procés obert durant els segles

X i XI de la seva ocupació per part de senyors laics, procés paral·lel a la infeudació i secularització del delme, i que la reforma gregoriana fou incapaç d'aturar (33). Anguera de Sojo interpreta el dret de patronat, després de constatar les restriccions al qual fou sotmès pel concili tridentí (34) en gran part com a fruit d'una transacció (cessió feta per l'Església a canvi de dotació econòmica inicial i que serà utilitzada pel patró com a arma per a fer-se amb les rendes parroquials). És important retenir aquestes precisions ja que ens poden estalviar més d'un anacronisme. A través seu podem deduir que ser patró laic d'una església parroquial no equival a ser-ne "propietari" (una vegada més, el concepte decimonònic de propietat pot condicionar a l'historiador), ni que que els seus parroquians o els seus avantpassats no haguessin contribuït a la seva construcció o que no la consideressin com a cosa pròpia (35).

El Concili de Trento confirmà de nou la necessitat que les parròquies disposessin de límits fixos, manant que allà on no n'hi haguessin els bisbes "per assegurar-se la salvació de les ànimes que tenen encomanades, divideixin el poble en parròquies determinades i pròpies i assignin a cadascuna el seu rector perpetu i particular que pugui conèixer-les i de la seva única mà els sigui permès rebre els sagraments" (Ses. XXIV, de reform., cap. XIII). Per tant, Trento sancionà de nou la parròquia com a demarcació territorial administrativa de l'Església; era a la seva pròpia església parroquial que els feligresos havien de rebre els sagraments, facilitant d'eixa manera el control per

part del rector -com ho testimonien els registres de baptismes i casaments que el tridentí feu obligatoris per llei general però que ja era pràctica anterior en els bisbats de Vic i Girona- (36); així com escoltar les prèdiques dominicals (Ses. XXIV, de reform., cap.IV). En aquest sentit, cal esmentar la importància del concili tridentí pel que suposà d'atac o fre a les formes tradicionals de matrimoni extrasacramental o esponsalícis (GOODY, 1986: 204). Aquests decrets tridentins que ens parlen de la territorialitat de les parròquies no són, evidentment, cap novetat: només cal recordar les actes de consagració d'esglésies catalanes alt-medievals farcides totes elles de referències geogràfiques ben precises que en delimitaven el seu territori (37). I la parròquia com a unitat territorial no facilità únicament l'administració de l'Església sinó, també, fou la unitat relativa al cobrament del delme, tant si era eclesiàstic o secularitzat, fins a la seva supressió el 1837 (CAVALES, 1985). I la parròquia com a unitat territorial ben delimitada de temps enllà, com destacà Goubert, fou utilitzada, també, per l'administració reial a mesura que anava creixent la seva exigència fiscal (1980, I:105-106).

I també hem de considerar com no necessàriament -ja n'hem vist alguns casos- la delimitació parroquial havia de coincidir amb els límits de les universitats locals - tot i que tendien a coincidir-hi o solapar-se- com a Vilopriu on, com consta a la seva consuetud parroquial del segle XVII, "tots y quiscun dels habitants són de un mateix comú, també en lo temporal com en lo

espiritual" (38). Molt menys coincident era la parròquia amb el senyoriu, tal com advertí Marc Bloch (1978:309). I l'organització provincial i municipal emanada de l'Estat espanyol vuitcentista (anunciada ja a les Corts de Cadis), fruit d' un projecte unitari d'administració territorial i de vertebració d'un Estat-nació, no dota a la parròquia de cap personalitat jurídic-administrativa (CASTRO,1979; NADAL,1987); i especialment en els llocs d'hàbitat dispers i amb petits nuclis concentrats de població, com gran part de la Catalunya Vella, tampoc fa coincidir límits municipals amb els parroquials ni necessàriament amb els antics comuns o universitats (ja que si bé es confirmen els que durant l'Antic Règim havien assolit l'estatut d' "ayuntamiento" la tendència és a crear-ne de nous a partir de les localitats "que por sí solas o con su comarca reúnan una población de mil almas en adelante") (CASTRO,1979:61). És per aquest criteri, doncs, que avui siguin moltíssims els municipis catalans que apleven més d'una parròquia - que sempre correspon a una "localitat" - i a l'hora moltíssimes les parròquies que tenen sota llur jurisdicció territorial alguna casa que no correspon al municipi on estan inscrites (39).

A partir d'aquest complicat encreuament de límits territorials administratius, civils i eclesiàstics, - presents tant a la societat d'Antic Règim com a la liberal - formulem-~~nos~~ des de la història i des de la nostra preocupació per esbrinar les relacions històriques entre parròquia i comunitat rural, una pregunta que ja fa temps l'antropologia cultural (LISON TOLOSONA, 1971; BARRERA, 1985; SALAZAR, 1988) i la geografia s'han

formulat: quin era el marc d'identificació i de referència territorial de la gent ? o dit d'altre manera: ¿ quin era els seu sentiment de pertinença territorial ? Preguntes, que tot el que tenen d'suggerents - no ens enganyem- ho tenen de vidriós a l'hora de donar una resposta empíricament demostrable a partir de les fonts de què disposa l'historiador. Lison Tolosona, amb mètodes etnogràfics, arriba a la conclusió de l'existència a Galícia d'un fort "sentiment de petinença parroquial" (1971: 60). Més recentment ho ha confirmat Fernández de Rota (1984), tot i que fa una matisació que per a nosaltres té un gran interès, ja que obliga a no confondre com a "matemàticament" coincidents parròquia i comunitat rural: "aunque los límites oficiales de la "parroquia" <ens diu> son, en lo tocante a las "casas", tajantes y claros, el sentido de "identidad comunal" de estas puede ser más confuso (...) Es posible que una parte de la parroquia tenga una fuerte unidad diferenciada del resto. O que algunas "casas" limítrofes sean difícilmente encuadrables en alguna comunidad o tengan vínculos de unión importantes con otros "lugares" cercanos de las parroquias vecinas" (1984:150).

Que la parròquia tendeixi en llocs d'hàbitat dispers a ser un dels primers esglaons d'identificació territorial i col·lectiva de la gent és un fenomen prou comprensible per raons històriques i geogràfiques. Ara bé, aquesta constatació ha d'anar acompanyada necessàriament d'una colla de precisions no sempre considerades: la divisió parroquial ha estat, sempre, una unitat territorial

d'administració eclesiàstica; és tan "natural" o "artificial" - aquest al meu entendre és un fals dilema- com ho pot ser el municipi vuitcentista.

I ara ens manca plantejar com s'insereix la parròquia gironina - que podem considerar representativa de la de la Catalunya Vella- dins l'hàbitat dispers del seu propi terròs així com connecta amb l'exterior diocesà. Tal com ens adverteix el mateix Anguera de Sojo, "seria error creure la parròquia rural completament desarticulada de la resta del territori" (1934: 310).

0.2.1. EL TEMPLE VERS L'INTERIOR: L'ARTICULACIÓ MAS-PARRÒQUIA

a) La sagrera

Recentment Ramon Martí ha reinterpretat el procés d'ensagramament del segle XI o la concessió d'immunitat a les trenta passes que voltejaven les esglésies; procés paral·lel a la proliferació del romànic en l'àmbit rural . Més que no pas un pacte entre l'Església i els pagesos per defensar la collita d'aquests de la rapacitat dels feudals -interpretació tradicional- (40), seria fruit d'una decisió senyorial que pretendria , possibilitar la centralització de la producció pagesa, millorar-ne el control - facilitant el seu càlcul i cobrament- i d'una "reorganització de l'espai pagès per part de l'Església" (MARTÍ, 1989: 168,179). I tradicionalment s'ha dit que a redós de les sagreres s' "originaren la majoria de les

nostres poblacions" (PLADEVALL, 1989: 21). Ben mirat, a l'Església la centralització de l'hàbitat a redós dels temples, li deuria haver representat una major facilitat en controlar la població - tant pel que fa als seus excedents com en el seu adoctrinament-, de manera similar als avantatges que l'incastellamento representava per els senyors del Laci (TOUBERT, 1989). En aquesta direcció resulta emblemàtica la sol·licitud que Bartolomé Molina, bisbe de Tuy (recordem que Galícia, com la Catalunya Vella, és un cas ben significatiu d'hàbitat dispers) envià el 1587 -pocs anys després d'haver finalitzat el concili tridentí- a Felip II : se li demanava que facilités la concentració en poblacions als seus feligresos: "estos feligreses con ser tan pocos no viven junto a la iglesia sino un cuarto legua della y aún más y si S.M. fuere servido de reducirlos a poblaciones como se hizo en la provincia de Guipúzcoa, sería el mayor servicio de Dios que se podría hacer, y aún de S.M. para que esta gente bárbara fuese política y domestica y enseñada en la doctrina cristiana, que viviendo como vive es imposible" (REPRESA, 1978:96). Un text aquest que per nosaltres té rellevància en quan indica, tot i fer referència a un altre context geogràfic, un problema d'interès a plantejar en el cas de la Catalunya Vella : quina mena de condicionants representava el seu hàbitat dispers per a l'Església ? Perquè, tal com ha destacat Ramon Martí, la concentració de poblament a causa de les sagreres fou incomplet: "sembla ser el cas < diu Martí > de Vilablareix, Sant Andreu d'Estanyol, Sant Vicenç de Canet d'Adri i Santa Llogaia de Parets d'Empordà, entre d'altres,

on les sagreres documentades al segle XI no han produït una concentració urbana al voltant de l'església parroquial i on sembla que s'ha mantingut el predomini de l'hàbitat dispers" (1989: 179); i en llocs on hi havia hagut un cert grau de concentració, però on predominava l'hàbitat dispers, "no sembla <ens diu el mateix autor> que s'haja produït mai una saturació de la sagrera i es troben horts, camps i vinyes sovint dins el recinte" (1989: 161). A partir d'aquesta constatació - el predomini de l'hàbitat dispers, o l'omnipresència del mas, al Bisbat de Girona, malgrat el procés d'ensagrarament medieval - és quan ens haurem de plantejar com s'articulà aquest hàbitat dispers amb el temple parroquial; en definitiva preguntar-nos quina mena d'articulació es donava entre el mas i el temple o entre el mas i la cellera o sagrera (o vila). I tal vegada comprovarem com la concentració de l'hàbitat, si bé podia afavorir el control, no necessàriament n'havia de ser la condició. Abans de tot, plantegem-nos una qüestió: què hi havia dins el clos d'una cellera qualsevol, fos medieval o "moderna"? "com a mínim", un temple; un cementiri o fossar; i una rectoria, "amb graners i cellers" (MARTÍ, 1989:162). Podia donar-se el cas, especialment en els sectors planers de la Catalunya Vella (PLADEVALL, 1989:47), que al costat de l'església hi hagués la mateixa residència senyorial, el castell amb llurs fortificacions, on hi podia residir el propi senyor o el seu batlle o delegat (MARTÍ, 1989:162). I a redós de l'església/rectoria o de l'església/rectoria i el castell podien haver-s'hi construït algunes cases, carrers i plaça.

b) Els camins

I els masos ? eren units amb la cellera o sagrera mitjançant diversos camins, ja fossin públics o privats. Els topònims documentats d'alguns d'aquests camins o petits viaranys expliciten una de les seves funcions: la d' anar a missa i rebre els sagraments. Es tracta dels caminus missaderius o camins missers que també podien adoptar el nom de camí de sagraments ; Són uns camins que uneixen " directament ,de vegades amb veritable i notable enginy el mas amb el centre de la parròquia" (ANGUERA DE SOJO, 1934: 311). Així, per exemple, a través dels topònims enregistrats en el capbreu de Vilobí d'Onyar del 1358 (carraria "missadera", camí quo itur ad ecclesiam), Josep M. Marquès dedueix que "vist de fora estant, el poble és abans de tot el lloc on es va a missa" (MARQUÈS,1985: 37). I diferents estudiosos de la llengua han demostrat la persistència d'aquest topònim a més d'una contrada , destacant el seu caràcter de camí petit o dreuera; Antoni Alcover el defineix com a caminci i Antoni Griera com a "caminet de veïnat per anar a missa" (41). Per altra banda, les recerques de Francesc Baldelló el portaren a definir els vells camins missaders com a "camins particulars, tancats a l'ús del públic i pels quals els seus propietaris permetien de transitar a tothom lliurement, tan sols els dies d'anar a la parròquia a oir missa, per tal de fer més dreuera" (42). I El camí de sagrament, segons Griera, seria aquell "per on es passa quan es duu el combregar a un malalt, es porta a batejar un infant o a enterrar algú de la casa" (43). En qualsevol dels

casos, aquests topònims ens parlen de la vertebració física del terròs parroquial mitjançant els camins que facilitaven la comunicació entre la "perifèria", constituïda sovint per varis veïnats de masos dispersos i el "centre" format pel temple (i a voltes, el castell) i viceversa. És clar que el grau d'articulació, independentment de la xarxa de camins i corriols, estava molt en funció de l'extensió del terme parroquial, de la localització del temple i dels masos, així com de les característiques topogràfiques del terreny. En aquest sentit és prou significatiu que un dels mecanismes pels quals passava la sol·licitud d'independència parroquial d'un nucli de poblament amb església sufragània fos la presentació a la cúria d'un detallat mapa on constaven tots els accidents topogràfics, camins i les distàncies de cadascun dels seus masos amb l'església mare (43 bis).

A més dels camins hi havia altres elements vertebradors del territori parroquial com podien ser les campanes; la pràctica anual del salpàs que obligava el rector a recórrer, casa per casa, la globalitat del terme; i la possible fragmentació del territori parroquial en domes i veïnats, amb la finalitat de fer més eficaç l'administració eclesiàstica. Fem-ne cinc centims de cadascun d'ells.

c) Les campanes

La campana era un dels signes més clars de parroquialitat. No en va, com veurem més endavant, els bisbes prohibien reiteradament a les capelles privades de tenir-ne, o posaven límits al seu ús, per a preservar tota mena de drets i prerrogatives parroquials (doctrinals i econòmiques). Les campanes dels cloquers parroquials a la societat pre-industrial servien molt més que per a convocar els feligresos a la missa dominical o anunciar, sota una variadíssima gamma de tocs - que el costum havia fixat, fent-los del tot intel·ligibles- el bateig o la defunció d'algun dels seus membres, o coadjuvar a "trençar" l'amenaça d'una tamborinada (44). A través seu l'Església no únicament marcava el temps litúrgic, sinó que controlava el temps de treball i festa (LE GOFF, 1983; THOMPSON, 1979b: 249-250; GUERREAU, 1984: 230-231); la inscripció de la campana Eulària de la seu barcelonina ho explicitava d'aquesta manera: "per mi els veïns mengen, per mi es lleven, per mi comencen les seves tasques, per mi descansen" (45). Recentment, Carme Vinyoles ha recollit alguns testimonis orals -no cal dir que les fonts escrites silenciaven aquesta mena d'aspectes- de rectors gironins que, per exemple, feien tocar les campanes més aviat del compte per allargar la jornada laboral (46). I no oblidem els consells generals d'universitats convocats i congregats durant època "moderna" "ab so de campana" (vegi's l'apèndix nº 9); o el seu paper en la mobilització de la població revoltada com esdevingué a la revolta catalana de 1640 (47); o l'apel·lació d'autodefensa col·lectiva -cridant a la mobilització armada de la població- a través del toc de sometent per tal de repel·lir,

perseguir i capturar malfactors i rebutjar la presència de tropes i soldats tal com ens ensenyen els estudis de Xavier Torres i Jordi Vidal (48). El toc de sometent podia, també, convocar la població per a fer front a d'altres perills i contrarietats com incendis de cases, camps i boscos o inundacions (49). Les campanes podien tenir, doncs, un paper ambivalent: bàsicament sota el control eclesiàstic i de les autoritats civils -que es reservaven la prerrogativa de convocar sometent-, en alguns moments podien ésser instrumentalitzades per membres de la comunitat pagesa o vilatana al seu favor (49)^{ks}. I en altres casos, sempre eren un mitjà privilegiat de comunicació i articulació col·lectiva. I que fossin un dels signes més clars de l'omnipresència de l'Església en l'organització de la vida social d'Antic Règim n'és una prova diàfana el fet que a tombants del vuit-cents l'anticlericalisme polemitzés i es mostrés contrari al seu soroll (50).

d) El salpàs : refermança anual del territori parroquial

El Salpàs - o "salpassa" o "sal i ous" - és un ritual exorcista de benedicció de la totalitat de les cases d'una parròquia amb una mescla de sal i aigua, que efectuaven els rectors durant la "setmana santa". Ritual ja documentat -com a dret rectoral- en parròquies de la Plana de Vic i del Pla de Barcelona dels segles XII i XIII, fou viu a la ruralia catalana fins el Concili Vaticà II (50)^{ks}. La seva "llarga durada" és, certament, indiscutible. La seva descripció es pot trobar

en els rituals diocesans post-tridentins -nosaltres n'hem consultat de cinc-centistes i set-centistes-; a moltíssimes consuetes parroquials "modernes", juntament amb l'àmplia gamma d'actes sacramentals que transcorrien al llarg del cicle anual d'una parròquia rural (51); i en alguna constitució sinodal, com una de vigatana sis-centista, que limitava l'encastament de la sal en els portals forans de les cases (PLADEVALL, 1970: 22). D'ençà les darreries del segle passat fou "redescobert" -i descrit- pels folkloristes catalans com a ritual profilàctic contra "els mals esperits i les males arts" i les bruixes (GOMIS, 1987: 121-122; SERRA i BOLDÓ, 1914: 108; AMADES, 1982, II: 732-737; VILARRASA, 1975: 135-136; VIOLANT i SIMORRA, 1953) i així l'han continuat valorant avui altres estudiosos de les tradicions i la "cultura popular" (FABREGAS, 1979: 69-70; VINYOLES, 1988: 24-25). També la geografia regional de casa nostra, sensible a la història rural i havent adoptat l'observació com a mètode, l'ha incorporat com un element més del que Vidal de la Blache conceptualitzà com a "formes de vida" rurals (vegi's un exemple a BOLOS, 1977: 184-186). Per la seva banda, l'antropologia -seguint les petjades de Carmelo Lisón Tolosana (1971)- s'ha interessat per aquest ritual en la mateixa línia que els folkloristes, però fent un salt interpretatiu considerable en valorar-lo com a ritual que reforçaria simbòlicament els límits i fronteres comunitàries (CONTRERAS-PRAT, 1982: 51; SALAZAR, 1988: 61-63; BARRERA, 1990: 230-231).

Benedictiones.**ORDINARI I**

De benedictione salis, & eius aspersione in
hebdomada sancta. Cap. VI.

BO sacerdot vestit de sobrepellis, y de estola posada a manera de creu deuant los pits, tingue sal aprellada en vn vas, y exorcize la dita sal, y digue apres del exorcisme la oracio *Inmensam clementiam. &c.* de la manera que acostume en los dies dels diumèges, com trobara en lo primer cap. de aquest libre. Apres vaje per les cases de la parrochia acompanyat del escola, que aporte lo vas de la sal, y aygua beneyta, y exint de la Esglesia, digue. *Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. Gloria Patri & Filio. &c.* Y quant arribara a alguna casa, pose aygua beneyta en lo lindar de la porta, y sobre ella de la sal exorcizada dient. *Signum salutis pone domine in domibus istis, & non permittas introire in illas angelu percutientem.* o digue. *De celo pone signum tuum domine in domibus istis, & protege omnes habitantes in illis, & non erit in eis plaga nocens.* Y entrat en la casa digue, *Pax huic domui, & omnibus habitantibus in ea: pax ingredientibus, & egredientibus ex ea.* Y discorrent per tota la casa, pose aygua beneyta y sal en tots los portals y finestres, dient tãbe *Signum salutis, vel, De celo. &c.*

De benedictione panis, & aliarum rerum contragutturis infirmitate, in die sancti Lupi post missam facienda. Cap. VII.

Y Adiuutorium nostrum. Y. Domine exaudi. Y. Dominus vobiscum. Oremus. Oratio.

Benedic. *X domine hanc creaturam panis, vini, atq; omnium fructuum: sicut benedixisti quinq; panes in*
defert.

Descripció del ritual del salpàs, de l'Ordinarium barcinonense del bisbe Guillem Cassador (Barcelona: Apud Claudium Bornat, 1569). (reproducció de l'exemplar de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona).

Tanmateix, al meu entendre, queden massa punts foscos entorn d'aquest ritual que dificulten trobar una explicació versemblant de la seva "llarga durada" i que ens han condemnat a veure'l com a simple nota de color "exòtica" d'una societat rural "immòbil" i "supersticiosa", sense cap mena de significat històric. Hem de partir de la base que cap fenomen social pot estudiar-se de manera adequada emprant tan sols el llenguatge i les categories del pensament amb el qual el representen els seus coetanis (LIENHARDT, citat per AMELANG, 1986: 153). I, pel que fa al salpàs, tot sembla indicar que s'ha parat més atenció en les funcions que es deriven dels mateixos rituals de l'Església Catòlica i dels testimonis orals i l'observació participant dels folkloristes que no pas en d'altres. Descriure quines podien ser aquestes altres funcions a partir de documentació escrita ens pot ajudar a entendre el perquè de la seva permanència secular.

1/ Dret rectoral:

En primer lloc, cal recordar que el salpàs era un dret en mans del rector que gravava les cases de les parròquies en proporció a llur riquesa, un signe ben qualitatiu de la diferenciació social de la comunitat rural a la Catalunya "moderna". Vegem-ne uns exemples. A Riudellots el 1763, els domers cobraven una dotzena d'ous de les cases de pagès, mitja dotzena de les cases de menestral de "fora la cellera" i quatre ous o bé sis diners de les cases de menestrals "aplegades dintre la vila"; a Cassà de La Selva també es produïa una diferenciació clara entre les cases a l'hora de pagar-lo: "cada casa de pagès

gran, o de dos parells de bous <ens diu la Consueta del 1815> paga una dotzena d'ous y en ella se fa benedicció. Los de menestral pagan mitja dotzena y no se fa benedicció; en la vila cada casa donaran un parell d'ous y lo párroco bastrau la sal" (citada per XUTGLA, 1984:154). Testimonis, aquests, que ens mostren de manera molt qualitativa com a redós del temple (a la vila o cellera) hi vivia "el poble menut" de la comunitat rural (en aquest sentit Llorenç Ferrer ha destacat la formació i creixement en els segles XVI i XVII de petits nuclis urbans entorn esglésies de la comarca del Bages que acollirien la petita pagesia reclutada entre la immigració francesa i els cabalers de masos en dificultats <1986:84-86>); i de com en els veïnats de pagès hi residia una pagesia també diferenciada socialment: els pagesos i els menestrals (52). A Vilobí d'Onyar a les darreries del segle XVIII el salpàs com a dret rectoral només diferenciava a les cases de pagès (12 ous) i les de menestral (6 ous) (53); i recentment Carles Salazar ha aportat dades sobre el salpàs que també evidencien el mateix a la parròquia vigatana de Sant Pere de Sora a mitjans segle XVIII: dels 56 masos de la parròquia, dos convidaven el rector i escolà a dinar (Solanlloch i Rocafiguera), 22 pagaven una dotzena d'ous i les restants en donaven segons voluntat: "però a penas hi ha alguna casa que non dona poch o molts", consta a la consuetud d'aquesta parròquia vigatana (SALAZAR, 1988:62). Alguns folkloristes ja havien destacat -si bé no interpretat- l'aportació desigual de les cases en ocasió del salpàs (vegi's exemples a VIOLANT i SIMORRA, 1953: 57; VILARRASA, 1975:135), però tots silenciaven que podia ser ocasió de

tensions entre el rector i els feligresos que podien oferir resistència a pagar. Així, per exemple el visitador episcopal el 1662 -en un moment de postguerra- denota resistències a pagar el salpàs a la parròquia empordanesa de Calabuig (54). I A Sant Pere de Sora, a la consuetuda ja esmentada, el rector anotà la resistència a pagar d'un parell de masos: "lo hereu Viladevall pcessor de la Posa no ha volgut pagar la dotsena de ous, ni que los masovers la pagassen, sens manifestar títol algun. Y lo mateix feu Casaramona per la dotsena tocant al Coll" (citada per SALAZAR, 1988: 62). Finalment esmentar que les recerques d'Andreu Bover (1988:73-74) i Carme Vinyoles (1988:13,25) també recullen - a través de testimonis orals - exemples de resistència a pagar el salpàs de les classes més empobrides de la regió de Girona de les darreries del segle XIX i començaments del XX. Aquests exemples de resistències, possiblement, ens parlen molt més de conjuntures econòmiques dolentes (males collites, guerres, postguerres, etc), de l'eixutesa de l'economia de les classes populars del camp, i d'un cert anticlericalisme que no pas d'unes actituds antireligioses. I si podem parlar de resistència a aquest dret rectoral per haver-ne quedat registre documental cal suposar que quan aquest manca -que és la majoria de les ocasions- deu ser un indicador que es cobra amb certa regularitat; regularitat que ajudaria a explicar, en part, la seva llarga durada. Hi contribuirien una colla de factors: 1/ el fet de tractar-se d'un gravamen relativament petit i proporcional a la riquesa de la casa; 2/ i el fet de rebre a canvi dels ous una certa contraprestació per part del rector: la benedicció de la

casa i la protecció dels seus estadants i el bestiar (en la mesura que fos entesa així la seva funció).

2) Control social i doctrinal:

El salpàs, a més d'un dret rectoral era un clar mecanisme de control doctrinal i social de la població en implicar per part del rector la visita, casa per casa, de tot el terme parroquial. A Riudellots de La Selva, segons la consuetud parroquial del 1763, el reverend sagristà i el domer, aprofitant l'avinentsa cuidaven, "d'assentar en los llibres de cura que quiscun d'ells té en son poder, los individuos, ab lo nom y cogmnom y edat de quiscun, cuydant en lo mateix temps que los individuos de las casas que, a son veynat correspon cumplien en son any los presseptas d'annual confessió y comunió" (55). Es pot comprovar, doncs, com a mitjan segle XVIII s'acomplia en ocasió del salpàs allò que estava manat pel bisbe Taverner -recolzat en els decrets tridentins i en les constitucions sinodals del bisbat- en la seva Instrucció Pastoral del 1725 per a facilitar el control dels preceptes de confessió i comunió anual instaurats l'any 1215 en el IV Concili de Laterà (56):

"Tindrà lo menos lo parroco gran cuydado, en que combreguen tot los feligresos en lo temps pasqual, per lo que entre los llibres parroquials, tindran un llibre nomenat Estat de Animas conforme se disposa en lo concili de Trento y nostras Synodals, en que tinga casa per casa descrita tota la gent de la parroquia, ab la distinció del estat y edat de cada qual, tant grans com

petits, notant cada any la gent nova que hi sobrevé, y la que sen va, com y també los que naixen y moren; y en cada un dells notará si en aquell any ha cumplert en lo precepte de la confessió y comunió anual Pascual; com y també examinarà la edat dels petits, per veurer quan tenen la edat necessària per admetrerlos als Sagraments de la Penitència y Eucharistia: Y com en la visita que havem fet de la Diòcesi, havem experimentat que casi en todas las parròquias falta est llibre, que sols en algunas se acostuma a descriurer al principi de la Quaresma los que tenen obligació de combregar en una llibreta, o paper volant, que se pert: Manam que est llibre se forme en todas las parròquias, si, y conforme se troba manat ab nosdtras Constitucions Synodals, y Concili de Trento" (57).

No era el salpàs la millor ocasió per a poder confeccionar el llibre d'estat d'ànimes? D'aquesta manera, doncs, es convertia en un veritable acte d'empadronament parroquial, en el qual el rector no només comprovava l'evolució de la població estable (naixements i defuncions), sinó també entrava en coneixement "de la gent nova que hi sobrevé y de la que sen va", és a dir dels mossos, pastors, criades i masovers que com veurem més endavant estaven sotmesos a un considerable grau de mobilitat territorial. D'aquesta manera el salpàs feia del rector (com demostren la riquesa qualitativa de les llistes de combregants de Vilobí d'Onyar que reproduïm a l'apèndix 1) un informant privilegiat sobre l'estat de la població de la seva parròquia; d'on es derivava l'interès de l'Estat i, fins i tot, de les autoritats

municipals, en disposar d'aquesta informació per tal de conèixer quina era la població real per tal d'organitzar llur política fiscal . La utilització del rector com a informant demogràfic per a la monarquia fou una constant, com a mínim d'ençà que el 1586 Felip II ordenés el recopte de la població dels seus regnes, incrementant-se encara més al llarg dels segles XVIII i XIX, tot i comptar amb una administració civil més "eficaç" (58). Recentment Joan Bada ha mostrat com les llistes de combregants "eren cobejades per les autoritats , ja per motius polítics, ja per motius fiscals" , indicant que l'ajuntament de Mataró el 1806 havia demanat , sense resultats, al rector i al Bisbe de Barcelona les llistes "per a poder aconseguir amb tota fidelitat la contribució dels ciutadans sobre el vi" (BADA,1986:257). I, tanmateix, el valor documental dels llibres d'estat d'ànimes ha estat molt poc aprofitat pels historiadors de casa nostra, tan pel que fa a l'estudi de la pràctica religiosa , com de la demografia , estructures familiars i socio-professionals (59).

El salpàs també era un bon moment per a examinar de doctrina cristiana als estadants de les cases visitades (60). En definitiva, doncs, era un mitjà òptim en mans del rector -com la visita pastoral ho era pel bisbe- per a complir la prescripció tridentina segons la qual havia de conèixer quines eren les "ànimes" que tenia encomanades (Ses.XIV, de reform., cap.XIII), així com un mitjà que facilitava la penetració de la religió oficial i la seva doctrina. Que tingués aquesta funció de control no vol pas dir, necessàriament, que fos viscut així per part de

la població. Els rectors podien "controlar" sense que els seus feligresos -o si més no alguns d'ells - en fossin conscients, en funció del grau -o de les fases- d'assimilació i interiorització de la doctrina eclesiàstica per part de la població. I és que la visita general de la parròquia per part del rector a més de servir per a "conocer a fondo el estado de su parroquia, y de las familias" havia d'ajudar al rector a "ganar la amistad y la confianza de sus parroquianos" (61).

3/ confirmació de límits territorials:

Però a més de la funció del control social i doctrinal de la població recòrrer, en ocasió del salpàs, tot el territori parroquial significava confirmar i reforçar anualment els seus límits -en sentit real i no només "simbòlicament" com esdevenia en els casos de les processons i benedicció de termes - i amb ells els altres drets rectorals - primícies, menjars, confessions, adventici...- i el delme, independentment del grau de participació del rector en aquest. I era la millor ocasió per a conèixer a fons l'estat de les collites dels feligresos -quan els esplets ja havien començat a verdejar- i els canvis en la possessió dels masos; tema, aquest darrer, de gran transcendència, ja que -com recordava el bisbe Josep de Taverner el 1725 als rectors gironins- els drets rectorals "segons las consuetuts escritas de est Bisbat, son imprescriptibles", i els recomanava que tinguessin cura "que quan passen los masos de una ma a altra, que se regonegan estas prestaciones de nou, que en estas ocasions <afegeix el bisbe> se acostuman a perdre molts de estos

drets" (62). El salpàs deuria jugar un paper importantíssim a l'hora de confirmar-los, ben segur. Així, no és pas cap casualitat que el salpàs aparegui documentat el 1237 en ocasió d'un conflicte de fronteres parroquials entre Sant Andreu de Palomar i Sant Genís d'Agudells, a causa dels drets rectorals (63); o que el 1751 el rector de Gaüses (Baix Empordà) pretengués "algun dret en la Rejolaria de Morí de Pins" de Vilopriu i que el rector d'aquest darrer lloc, Narcís Cos, per demostrar que era de la seva jurisdicció territorial a més de consultar "lo cabbreu de Donya Maria Isabel Nadal y de Guitart de 1585, senyora del Castell de Vilopriu" (recordem que a Vilopriu coincidien els dos comuns: l'"espiritual" i el temporal), deixà anotat que el 8 d'abril del 1751 havia donat "lo salpàs en lo llindar de la porta de dita rejolaria" (vegi's l'apèndix documental nº 2). I al cap de tres anys, ens diu el document, es fixaren termes "y quedà allanada la qüestió". El salpàs era un dels signes més inequívocs de parroquialitat. I més d'un rector es deuria disputar amb el rector veí el poder-lo practicar a una determinada casa no tant per la dotzena o mitja dotzena d'ous que estaven en joc, sinò pel que suposava això de sancionament i confirmació - talment com una capbreuació senyorial- de tota la resta de drets rectorals. Era, sens dubte, una de les millors maneres que tenia l'Església per a articular i reproduir "fluidament" les relacions (econòmiques i doctrinals) entre el mas (o les petites cases de menestral) i la rectoria, complint amb el mandat tridentí d'enquadrar parroquialment la població.

I és l'aiguabarreig o trama d'aquestes quatre funcions (dret rectoral, control doctrinal i social, refermança dels límits parroquials amb llurs drets i benedicció de cases) que ens ajuden a explicar la seva "llarga durada" i persistència dins el món rural català, molt més que no pas per una mena d'immutable creença en els seus poders benèfics i protectors. Nogensmenys, la seva perpetuació s'haurà fet reelaborant activament aquestes quatre funcions segons les necessitats derivades de cada moment històric. I de la seva historicitat, fruit de la seva complexa i rica "operativitat", n'han quedat molts testimonis "arqueològics" arreu de Catalunya (en el cas que no hagin estat malmenats per arquitectes desmesuradament "restauradors"): les moltes llindes de pedra dels portals d'antigues cases pageses i vilatanes -fossin de pagesos grassos, mitjans o petits menestrals- dels segles XVI-XIX, escalabornades per l'acció corrossiva de la sal que els rectors hi estampien any rera any, pels vols de Pasqua Florida (es pot veure un testimoni gràfic a PUIGVERT, 1986: fig. 21).

e) Els veïnats i les domes

A voltes, l'espai parroquial també es subdividia en el seu interior per a facilitar la seva administració. Ja hem destacat com a forces parròquies del Bisbat de Girona existia la institució dels domers els quals s'alternaven en els deures rectorals setmanalment. Hi havia parròquies, però, que cada domer tenia encomanada una part específica del terme parroquial que

així romania fragmentat, en dos o més veïnats o barris. En paraules del bisbe de Girona Baltasar Bastero (1728-1745), "la división de semanas o de barrios, se hizo principalmente para que los parroquianos estubiesen más bien asistidos" (64). Així era, per exemple, a Cassà , Maçanet de La Selva i Besalú. El primer poble, com a mínim d'ençà les darreries del segle XVI fins el 1875, els seus diferents veïnats i la mateixa vila es fraccionaven formant dues domes: la d'Esclet i la de Verneda (XUTGLA,1984:59-61); a Maçanet de La Selva, ja al 1385 apareix el territori parroquial fragmentat entre la Doma de Guàrdies i la del Puig (65); i a Besalú existien la doma de Fornells i de Pamplonar amb les seves respectives delimitacions territorials.

Sobre la mena d'operativitat que podia tenir la partió del terme parroquial en veïnats, el mateix bisbe Bastero recull el testimoni , que proposa com a model, del funcionament de la parròquia de Castellterçol sota el rectorat de Francesc Orriols - "uno de los más excelentes parrochos que han florecido en esta provincia de Cataluña", en paraules del mateix bisbe- (66) , en els darrers anys del segle XVII i principis del XVIII. El bisbe Bastero, doncs, descriu com aquest rector disposava a cada un dels districtes o barris en que es dividia el terme parroquial de Castellterçol d 'un "sujeto de toda satisfacción para observar lo que ocurriese entre sus vecinos y necesitasse de algun remedio. Si entre ellos sucedian riñas y disenciones, o se reparaban algunos procederes poco christianos, obraba el sujeto lo que podia , se lo avisaba y daba cuenta: (...) Quando algún feligrés caia enfermo, luego le daba el aviso" (67). Un exemple ben

paradigmàtic aquest d'"eficàcia pastoral" recolzada en la divisió interna de la parròquia en un conjunt de veïnats , cadascun d'ells presidit per un individu , que si les circumstàncies locals desaconsellaven que fos públic, "podrían <els rectors> hacerlo reservadamente, para que le avisassen , en habiendo algún enfermo , sin que nadie lo entendiese" (68); individu, que actuaria d'enllaç entre les diverses cases i famílies amb el rector. Més d'un pot pensar que no estem descobrint res més que una "evidència sociològica" - la dels confidents dels rectors de pagès -. Però per a nosaltres això té una significació històrica gran: els comportaments d'aquests rectors responen a un programa institucional que té el seu propi procés i ritme històric. Les recomanacions del bisbe Bastero ho semblen indicar ben clarament. Però d'això i del paper del rector en parlarem molt més enllà.

La divisió en veïnats o "pagesies" d'una mateixa parròquia també podia contribuir a fer més fàcil i eficaç l'administració d'algunes pabordies o confraries, enquadrant a tot el territori: en una recerca anterior ja havíem destacat com a Riudellots de La Selva, el 1763, cadascuna de les quatre pabordesses de Nostra Senyora representava a cada un dels quatre veïnats "en què estan divididas las pegasias" (69).

Hem parlat dels veïnats com a unitat emprada per a l'administració parroquial per a fer més fàcil l'articulació "mas-parròquia". Tanmateix, ens equivocaríem de pensar que només són això. Els veïnats són, abans que tot, en llocs d'hàbitat dispers com la Catalunya Vella, i després del mas com a unitat

d'explotació familiar, el segon esglaó de les relacions socials i econòmiques de la pagesia - recentment Andres Barrera (1990:8) l'ha definit com a "unitat vehiculadora de la cooperació intercasal immediata"- tot i que , com ha observat Terradas "sovint es passen per alt les relacions de veïnat " a l'hora d'estudiar les societats tradicionals (1984:268). Diversos treballs de geografia regional i d'antropologia indiquen com les relacions de veïnatge són importants per entendre el parentiu, el reclutament de mà d'obra (mossos i jornalers) i de masovers per part dels pagesos benestants, la cooperació i intercanvi de feines -ja sigui en igualtat de condicions o amagant desigualtats i endeutaments- , la pràctica de la caritat per part dels masos -que deuria contribuir a fixar una mà d'obra barata als seus entorns- o la solidaritat davant la mort de veïns i familiars. D'alguns d'aquests aspectes n'anirem parlant a mesura que avanci el treball. I mentres els historiadors del món rural català ens hem oblidat dels veïnats hem comprovat com l'Església al llarg de la història els ha utilitzat -com a base de relacions socials preexistents- per a portar a terme una administració parroquial més eficaç per tal de superar els inconvenients que imposava l'hàbitat dispers en el seu esforç d'articular el territori. _____

O.2.2. LA PARRÒQUIA VERS L'EXTERIOR

Les parròquies no han estat la única divisió territorial del Bisbat de Girona . Per a facilitar la seva administració i agilitzar les relacions entre la "perifèria" i el el "centre" diocesà , han existit altres anelles d'organització territorial intermitges, que s'han anat creant al llarg de la història : els ardiaconats d'origen medieval, les conferències eclesiàstiques (1718), els deanats (1827) i els arxiprestats (1851). Com veurem moltes d'aquestes subdivisions s'anaren superposant unes amb d'altres, perdent gran part de les seves antigues funcions, sense desaparèixer, però, mai del tot.

a) Els ardiaconats:

La Diócesi de Girona en època medieval es dividia en quatre ardiaconats: el de Girona (o Ardiaconat Major), el de Besalú, el d'Empúries (o de l'Empordà) i el de La Selva (vegi's el mapa 4) . Tal com ha constatat Pons i Guri (1964-65: 11), aquestes demarcacions coincidien sensiblement amb els límits dels antics comtats; només en el cas del de Girona, per la seva extensió es fragmentà en dos: els ardiaconats Major i el de La Selva. Els ardiaques, segons recollia una constitució provincial tarraconense del 1329 [citada per Pons i Guri (1964-65:10)], havien arribat a gaudir de jurisdicció disciplinar sobre el clergat de la seva demarcació i poder d'inspeccionar i visitar parròquies i esglésies, i en cas de seu vacant, presidir i celebrar sinodes amb el clergat del seu ardiaconat.

Progressivament, però, els ardiaques (que residien quasi sempre a Girona) anaren perdent funcions, esdevenint més aviat un càrrec simplement honorífic, pel qual es cobraven unes rendes; en aquest sentit no és pas estrany trobar als ardiaques com a codelmadors d'algunes parròquies del Bisbat (70). Malgrat això, els ardiaconats foren la base organitzativa de bona part de l'administració diocesana en època "moderna" i els inicis de l'etapa "contemporània". Els nomenclàtors de parròquies i sufragànies del Bisbat del segle XVII, s'organitzen en base a ells; així com també les visites pastorals a càrrec dels bisbes o els visitadors anomenats per ells. La nova divisió territorial del Bisbat en conferències eclesiàstiques (1718) encara els contempla com a divisió territorial-base, si bé comprovarem com aquesta ja s'anava desibuixant en la realitat. I en el sínode diocesà del 1732 es determinà que anualment s'anomenés un rector per cada ardiaconat com a "promotor de sínode", amb la funció, que a partir de les observacions que efectuessin a l'ardiaconat que els havien encomanat, presentessin al bisbe un memorial amb propostes per a fer noves constitucions sinodals, per a reformar i disciplinar els costums del Bisbat (71); promotors de sínodes que el 1859 encara s'anomenaven per ardiaconats, malgrat que ja existia d'ençà el 1851, a rel del nou Concordat, la nova divisió territorial dels arxiprestats (72). Un exemple, aquest, doncs, de coexistència i superposició de les diverses divisions territorials eclesiàstiques, així, com de l'extremat conservadurisme de l'Església vers les seves institucions: aquestes podien haver canviat de funcions o, pràcticament

desaparegut davant de l'aparició de noves, però, poques vegades deixaven d'existir jurídicament.

El mecanisme més operatiu de control del territori per part del Bisbe i el seus visitadors, era sens dubte, la visita pastoral (73), organitzada com hem dit, a partir dels ardiaconats. De fet, és tota la documentació diocesana que denota un coneixement força qualitatiu de tot el territori del Bisbat; com la documentació dels arxius parroquials ho denota pel territori parroquial. Coneixement territorial que és una de les condicions de tot poder per a penetrar dins la societat. No és pas cap casualitat que el viatger Francisco de Zamora, tot recorrent el Principat realitzés aquest comentari: "los obispos con la práctica de visitar los pueblos de su obispado personalmente, se les ve que hablan con más conocimiento de su territorio que los ministros del Rey del suyo" (74) o que arribés a proposar que els corregidors visitessin "dos veces su partido en el sexenio, como los obispos y los provinciales [de les ordres religioses] visitan sus provincias" (75).

b) Les conferències eclesiàstiques:

El Concili Provincial del 1717 celebrat a Girona determinà l'establiment de conferències eclesiàstiques (reunions mensuals del clergat parroquial de caràcter formatiu, que valorarem a la darrera part d'aquest treball) (76). Al cap de poc temps (1718) el bisbe Miquel Joan de Taverner publicava l'edicte de creació i establiment de les esmentades conferències. D'aquest edicte ens

interessa destacar-ne ara els aspectes d'organització administrativa i territorial del Bisbat: s'agruparen les parròquies del Bisbat en 46 conferències [el 1719 passaren a ser 50; el 1722, 51; el 1751, 57 i el 1827, 54 (76 bis)], cadascuna de les quals disposava d'un "cap de conferència" a on havien de desplaçar-se mensualment els rectors (vegi's els mapes 5,6 i 7). El criteri per a seleccionar els caps de conferència era que fossin llocs de fàcil accés i equidistants en la mesura del que fos possible de les parròquies que tenien assignades: "per fer més fàcil la assistència a estas confarèncias [s'afirma a l'esmentat edicte del 1718] lo lloch ahont se celebrará cada una de ellas será cert. y se pendrà aquell que se iudicará fer lo més cómodo per tots los qui hi deuran entrevenir, disposant-ho de manera . que ningú dels que hi deuran assistir diste dell per més espay . que lo de una hora y mitia lo més llarch" (77); d'aquesta manera no seria necessari donar menjar als rectors, ni a les seves cavalleries, "puix tindran tots bastant temps per restituir-se lo mateix dia en sas pròpias casas" (78). A partir d'aquest edicte i de l'observació atenta dels mapes que s'en deriven podem arribar a les següents conclusions:

1/ Es comprova que les velles demarcacions dels ardiaconats medievals ja han perdut part de la seva funcionalitat; forces parròquies foren adscrites a conferències que no pertanyien al seu propi ardiaconat (aquest era el cas de 18 parròquies el 1718, 26 el 1719 i 28 el 1722).

2/ Més que no pas una nova divisió territorial del Bisbat de soca-rel ens inclinem a pensar que es tractava de la

institucionalització (amb una nova finalitat) d'unes relacions entre el clergat, preexistents i anteriors al 1718, basades en el veïnatge i les velles germandats (79).

3/ L'objectiu d'aquesta organització territorial era fer una administració diocesana més operativa i eficaç. A través dels presidents de conferència hi hauria un enllaç intermig entre el palau del bisbe, i cadascuna de les parròquies del Bisbat; aquests, a més d'informar al Director General de conferències de la marxa d'aquestes, transmetirien als rectors els edictes episcopals o denunciarien a la cúria qualsevol incompliment dels mandats fets en visita pastoral (80). Així, doncs, els presidents de conferències, de nomenament episcopal (vegi's la relació a l'apèndix nº 20) esdevenien un element més de control social i de reforç d'altres institucions de reforma i control eclesiàstic com les visites pastorals i els sinodes diocesans. En definitiva, era un bon mitjà d'uniformització de l'administració diocesana.

4/ Si observem i comparem els mapes del 1718, amb els del 1719 i 1722, ens adonem que es tracta d'una divisió territorial dinàmica i funcional en funció de facilitar el desplaçament dels rectors. Els caps de conferència no corresponen necessàriament ni a centres de població importants (per exemple: és cap de conferència Verges i no pas Torroella de Montgrí); ni als llocs on resideixen els presidents (el 58,69 % dels presidents el 1718 no tenen a la seva parròquia el cap de conferència); ni a parròquies (és el cas de la conferència del santuari del Collell o la del Mallol d'ençà el 1719). Es privilegia, doncs, la

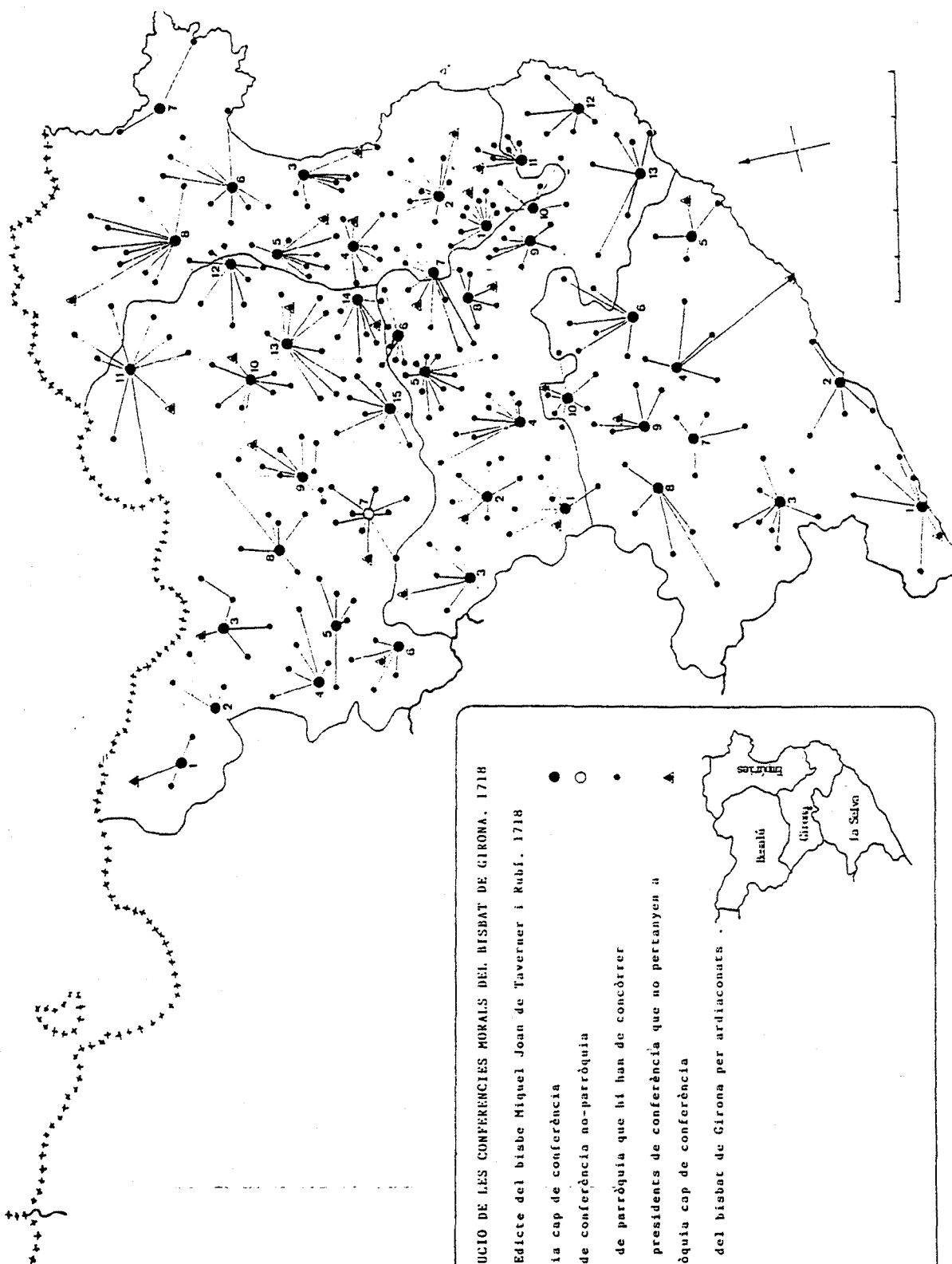
localització geogràfica central independentment de qualsevol altra consideració, resultant una organització territorial molt racional en funció del seus objectius.

c) Deanats i Arxiprestats:

A rel del Sínode del 1827 apareixeria una nova circumscripció diocesana: els deganats que es situarien, dins l'organigrama diocesà, entre les conferències i la cúria. S'en crearen 12 (Girona, Cassà de La Selva, Pineda, Santa Coloma, Besalú, Banyoles, Olot, Figueres, Perelada, Castelló, Torroella de Montgrí i La Bisbal) , alevant entre tots un total de 54 conferències eclesiàstiques (81). L'objectiu d'aquesta nova divisió territorial era, segons la resolució de l'esmentat sínode, facilitar "la mas pronta y segura circulación de nuestras órdenes y providencias [del Bisbe] a todas las iglesias de nuestra diócesi" (82). I el 1851, es crearen els 6 arxiprestats (Girona, Olot, Figueres, La Bisbal, Santa Coloma de Farners i Arenys) que, segons les disposicions que emanaven del Concordat del 1851, coincidien en línees generals amb la divisió dels partits judicials del 1834 (83).

Hem vist, doncs, els diversos canals d'articulació de la parròquia amb el seu propi terròs, així com amb l'exterior diocesà. A l'historiador , certament, li interessa més palpar el funcionament real de les institucions, avaluant-ne els seus límits o els seus èxits. Sembla ,però, que això és de difícil

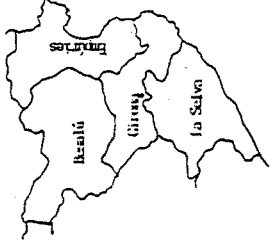
realitzar si prèviament no es parteix d'un mínim coneixement del funcionament intern d'aquestes institucions i de les seves bases jurídiques. Això és el que hem pretès amb aquesta breu referència a l'organització territorial "extra-parroquial" del Bisbat.

DISTRIBUCIO DE LES CONFERENCIES MORALES DEL BISBAT DE GIRONA. 1718

Font : Edicte del bisbe Miquel Joan de Taverner i Rubí. 1718

- Parròquia cap de conferència
- Centre de conferència no-parròquia
- Rectors de parròquia que hi han de concòrrer
- ▲ Rectors presidents de conferència que no pertanyen a la parròquia cap de conferència

Divisió del bisbat de Girona per ardiaconats

DISTRIBUCIO, DE LAS CONFERENCIAS, QUE SE HAN DE TENER TOTS LOS MESOS en lo present Bisbat de Gerona, ab lo numero dels Parrocos que hi deuen concorrer, com, y també los Llochs en que se han de Celebrar, y los que han de presidir en ellas.

Ardiaconat Major.

1. Conferencia, (1010)

*Se tindrà en la Iglesia de Anglès,
de la qual serà President lo Dr.
Nicolau Camps, Rector de Sant
Climent de Amer, concorreràn en
ella los Parrocos, y Confessors
de las Parroquias següents.*

Anglès.
Vilanna.
Cellera de Anglès.
Contestins.
Sant Julià del Llor.
Sant Climent de Amer.
Sant Miquel de Amer.
Sant Martí Capresa.

2.

*Se juntarà en Sant Martí de Lle-
mana, y serà President lo Dr. Io-
seph Cerqueda Rector de Sant Es-
teve de Llemana, y concorreràn
los Parrocos, y Confessors de*

Sant Martí de Llemana.
La Barroca.
Ló. Ginestár.

Las Serras.
Sant Estèva de Llemana.
Granollers.
Rocacorba.
Llorá.

3.

*Se juntarà en las Planas, serà Pre-
sident lo Reverent Isidro Serràt
Rector de S. Iscle de Colltort,
concurreràn los Parrocos, y Con-
fessors de*

Las Planas.
S. Aniol.
Colltort.
Pallarols.
Cogolló.
Las Encias.

4.

*Se juntarà en Sant Gregori, serà
President lo Dr. Anton Donadèu
Sacristà de Sant Gregori, concor-
reràn los Parrocos, y Confessors de*

Sant Gregori.
Cartella.
Canet de Adri.

Bierr.

Bierr.
Adri.
Moncal.
Sant Madi.
Domeny.
Tayalà.

5.
Se juntarà en Cornellà, serà President lo Reverent Ioan Roure, Sacristà de Cornellà, assistiràn los Parrocos, y Confessors de

Cornellà.
Sarrià.
Ridellots de la Creu.
Palol de Reverdit.
La Morà.
Sant Vicens de Camós.
Santa Maria de Camós.
Santa Leocadia del Terri.
Sorts.

Rabos.
Corts.
Borgonya.

6.
Se juntarà en Sant Esteve de Guialbes, serà President lo Dr. Ioan Fort Rector de Sant Esteve de Guialbes, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Esteve de Guialbes.
Pujals dels Cavallers.
Pujals dels Pagèsos.
Vilamari.
Terradellas.
Llampàjas.
Vilavençut.

Se tindrà en Sant Jordi, serà President lo Revere. Narcís Brú Rector de Fallinas, concurreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Jordi.
Dezvallens.
Cervià.
Madinyà.
Sant Julià de Ramis.
Vilafrazer.
Fallinas.
Viladafens.
Gahúsas.
Vilopriu.
Colomès.

8.
Se juntarà en Bordils, serà President lo Dr. Pere Artigas Rector de Sant Martí Vell, concurreràn los Parrocos, y Confessors de

Bordils.
Celrà.
Juyà.
Sant Martí Vell.
Mollèt.
Flasà.

Se juntarà en Monells, serà President lo Dr. Mathieu Massanet Rector de Monells, concurreràn los Parrocos, y Confessors de
Monells.
La Pera.
Pubol.
Madremanya.
Cassa de Pelissà.
Sant Sadurni.
Cruilles.
Cursà.

12.

Se juntarà en la Bisbal ; serà President lo Dr. Benet Cos Capella Major de la Bisbal ; en que concorreràn los Parrocos ; y Confessors de

- La Bisbal.
- Sant Pol.
- Vulpellach.
- Castell Ampurdá
- Sant Climent de Peralta.
- Ullestret.

II.

Se juntarà en Peretallada ; serà President lo Dr. Llorens Gurganta Reçtor de Serra ; concurreràn los Parrocos ; y Confessors de

- Peratallada.
- Fontclara.
- Buada.
- Palau Çator.
- Serra.
- Llaviá
- Gualta.
- Fontanillas.

Ardiaconat de Besalu.

I. Conferencia.

Se tindrà en Vilallonga ; serà President lo Dr. Ioan Carrera Reçtor de Tragorà ; concurreràn los Parrocos ; y Reçtors de las Parroquias següents.

- Vilallonga.
- Set Casas.
- Tragorà.
- Llanàs.

12.

Se juntarà en Palafurgell ; serà President lo Rt. Anton Boà Dimer de Palafurgell ; concurreràn los Parrocos ; y Confessors de

- Palafurgell.
- Torrent.
- Bagur.
- Pals.
- Llufriu.
- Montras.

13.

Se juntarà en Calonge ; serà President lo Rt. Monserrat Margarit Sacristà de Calonge ; concurreràn los Parrocos ; y Confessors de

- Calonge.
- Palamós.
- Vilarrromá.
- Vallobrega.
- Fitor.
- Sant Cypriá dels Alls.
- Sant Cypriá de Lladó.

Ardiaconat de Besalu.

2.

Se tindrà en Camp-Rodon ; serà President lo Dr. Ioseph Llach Reçtor de Camp-Rodon ; en la qual se juntaràn los Parrocos ; y Confessors de

- Camp-Rodon.
- Bolòs.
- Molló.
- Rocabruna.

371

Se tindrà a Pera, serà President lo Dr. Joana Pandis Rector de Baget, en que concorreran los Parrocos, y Confessors de...

- Pera.
- Castellar.
- Oix, y Talaxa.
- Vall del Bach.
- Baget.

Se tindrà en S. Pere Aspuig, serà President lo Dr. Antoni Campdorals Rector de Sant Pere Aspuig, en que se juntaran los Parrocos, y Confessors de...

- Sant Pere Aspuig.
- Sant Salvador de Bianya.
- Santa Margarida de Bianya.
- Capsech.
- Lo Clot.
- Sant Joan las Fonts.

Se tindrà en Olot, serà President lo Dr. Emanuel Sotolongo de Olot, en que se juntaran los Parrocos, y Confessors de...

- Olot.
- Sant Cristofol las Fonts.
- Bagudá.
- Ridaura.
- La Cot.
- Baret.

22 3

76

Se juntará en Sant Esteve de Bas, serà President lo Reverent Misser Sebastia Ferrisola Vicari de Puigpardinas, en que concorreran los Parrocos, y Confessors de...

- Sant Esteve de Bas.
- La Pinya.
- Sant Privat.
- Las Presas.
- Juanetas.
- Puigpardinas.

Se tindrà al Collell, serà President lo Dr. Pere Vila Sacrista de Santa Pau, y en ella concorreran los Parrocos, y Confessors de...

- Santa Pau.
- Finestras.
- Lo Torn.
- Lo Cellent.
- Lamiana.
- Briolf.
- Campmajor.
- Folgons.
- Mieres.

Se tindrà en Montagut, serà President lo Dr. Antoni Orts Domer de Montagut, en que assistirán los Parrocos, y Confessors de...

- Montagut.
- Sadernas.
- Tortellá.
- Salas.
- Castellfollit.
- Argelaguer.
- Llorona.

9 Se

9. *Se tindrà en Besalú, serà President lo Rt. Gaspar Boix Reçtor de Segaró, en la qual assistiràn los Parrocos, y Confessors de*

- Besalú.
- Mayá.
- Dosquès.
- Almor, y Ofinya.
- Capellada, y Faras.
- Beuda.
- Lligordà.
- Segaró.

10. *Se tindrà à Lladó, serà President lo Rt. Ioseph Cortiada Reçtor de Cistella, en que assistiràn los Parrocos, y Confessors de*

- Lladó.
- Vilarig.
- Cistella.
- Cabánellas.
- La Estela.
- Queixas.
- Sant Martí la Serra.
- Vilademiras.
- N. S. del Mon.

11. *Se tindrà en Darnius, serà President lo Dr. Ioseph Simon Domer de Sant Llorens de la Muga, en que assistiràn los Parrocos, y Confessors de*

- Darnius.
- La Junquera.
- Campmany.
- Agullana.
- Masaner.
- Los Horts.
- S. Llorens de la Muga.

- Terradas.
- Buadella.
- Biura.

12.

Se tindrà en Figueras, serà President lo Dr. Ioseph Anglada Domer de Figueras, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

- Figueras.
- Cabanas.
- Vilabertran.
- Santa Leocadia de Algama.
- Llers.
- Vilafant.
- Vilanant.
- Avinyonet.
- Vilatenim.

13.

Se tindrà en Navata, serà President lo Dr. Miquel Segui Reçtor de Ordis, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

- Navata.
- Crespià.
- Sponellà.
- Vilert.
- Tarabaus.
- Ordis.
- Borrasá.
- Pontós.
- Romanyá.
- Espinavesa.

14.

Se juntarà en Bascara, serà President lo Dr. Francisco Pujol Reçtor de Vilademuls, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

- Bascara.
- Vilademuls.
- Orriols.
- Gallí.

Gallinés.
 Parets.
 Orfans.
 Olles.
 Sant Marçal.

Se tindrà en Banyolas, serà President lo Dr. Miquel Torrent Capella Major de Banyolas, en que deuenh concorrer los Parrocos, y Confessors de

Banyolas.

Ardiaconat de Empurdà

I. Conferencia

Se tindrà en Rupia, serà President lo Dr. Miquel Basco Rector de S. Isidre, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de las Parroquias següents.

Rupia.
 Mata.
 Casavells.
 Ultramort.
 Foixá.
 Las Arenas.
 La Sala.
 Parlavá.
 Fonalleras.
 S. Iscle.

Se tindrà à Verges, serà President lo Dr. Jaume Sala Sacristà de Tarroella de Mongri, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Verges.
 Tarroella.
 Canet.
 Villà.

Pujarnol.
 Serinyà.
 Viall.
 Sentenys.
 Vilademi.
 Fontcuberta.
 Porqueras.
 Mianegas.

Albons.
 Bellcayre.
 Maranyà.
 La Tallada.
 Jafra.
 Garrigolas.

Se tindrà en Sant Pere Pescador, serà President lo Dr. Rafael Martró Sacristà de Empurias, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Pere Pescador.
 Vilacolum.
 Vilamacolum.
 Empuriàs, y la Escala.
 Armentera.
 Saldet.
 Montiró.
 Palacals.

Se tindrà en Sant Mori, serà President lo Dr. Francesc Quintana Rector de Ventalló, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Mori.
 Camallera.

Sans.
 Vilahur.
 Calabrig.
 Ventalló.
 Vulveralla.
 Sant Felç de la Garriga.
 Vilamallá, serà President lo Rt. Joseph Simon Rector de Torroella de Fluviá, en que concorrerán los Parrocos y Confessors de
 Vilamallá.
 Torroella de Fluviá.
 Vilargbau.
 Ciurana.
 Oliguera.
 Alfarrasí.
 Palau de Zaldúa.
 Arenys de Empúrdas.
 Arnedá.

Se tindrà en Castelló, serà President lo Dr. Lluís Puig Rector de Castelló, en que concorrerán los Parrocos, y Confessors de

Castelló.
 Vilajuiga.
 Palau de Gaverdéra.

Rosas.
 Vilanova.
 Vilafraça.
 Fortiá.
 Rimorts.
 La Selva.
 Llançà.
 Cadaques.

Se tindrà en Peñalada, serà President lo Dr. Pere Sastre Rector de Peñalada, en que concurrerán los Parrocos, y Confessors de

Peñalada.
 Cantallops.
 Vilarnadal.
 Masferrer.
 Sant Climent.
 Espolla.
 Sant Quirch.
 Rabós.
 Mollé.
 Garriguella.
 Pedret.

Ardia.

Ardiaconat de la Selva.

1. Conferencia.

Se tindrà en Sant Pol, serà President lo Dr. Sebastià Benages Rector de Canet, ahont concorreràn los Parrocos, y Confessors de Sant Pol, Arcnys, Canet, Orsavinya, Calella, Sant Pere de Pineda, Santa Maria de Pineda.

Se tindrà en Blanes, serà President lo Dr. Joseph Veru Rector de Blanes, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Blanes.
Palafolls.
Vilanova de Palafolls.
Tordera.
Llorèt.

3. Se juntarà en Hostalrich, serà President lo Dr. Francisco Pla Rector de Hostalrich, ahont concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Hostalrich.
Masanas.
Raminyó
Gafarans.
Grions.
Breda.
Sant Feliu de Buxalleu;
Martorell.
Fogàs.

4.

Se tindrà en Caldas, serà President lo Dr. Francesch Delàs Rector de Tosa, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de Caldas, Tosa, Vidreras, S. Seclina, Llagostera.

Sant Andreu Salou.

5.

Se juntarà en S. Cristina de Aro, serà President lo Dr. Ioan Salvany Rector del Castell de Aro, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

S. Cristina de Aro.
Castell de Aro.
Solius.
Romanyà.
Sant Feliu de Guixols.

6.

Se tindrà en Casà, serà President lo Dr. Francisco Bextran Domer de Casà, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Casà.
Santa Pelaya.
Llambillas.
Lo Castellar.
Montnegre.
Campllonch.
Quart.

7. Se

7.

Se juntarà en Riudarenas, serà President lo Dr. Geroni Pages Rector de Riudarenas, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Riudarenas.
La Esparra.
Massanét.
Vallcanera.
Sils.

8.

Se tindrà en Santa Coloma de Farnès serà President lo Dr. Francisco Sala Domer de S. Coloma, ahont concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Santa Coloma.
Cladells.
Castanyét.
Brunyola.
Sant Pere Cercada.
Arbucias.

9.

Se juntarà en Vilovi, serà President lo Dr. Salvi Molià Rector de Salitja, y concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Vilovi.
Franciac.
Ridellots.
Estanyol.
Sant Dalmay.
Salitja.

10.

Se tindrà en Vilablareix, serà President lo Dr. Ioan Perpinyà Rector de Vilablareix, y concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Vilablareix.
Bescano.
Fornells.
Aiguaviva.
Montfullá.
Salt.
Santa Eugenia.
Palol.

DISTRIBUCIÓ DE LES CONFERENCIES MORALES DEL BISBAT DE GIRONA. 1719

Font : Edicte del bisbe Miquel Joan de Taverner i Rubí. 1719

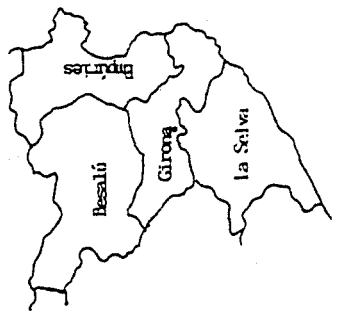
● Parròquia cap de conferència

○ Centre de conferència no-parròquia

• Rectors de parròquia que hi han de concórrer

▲ Rectors presidents de conferència que no pertanyen a la parròquia cap de conferència

Divisió del bisbat de Girona per ardiaconats

DISTRIBUCIO

DE LAS CONFERENCIAS,

QUE SE HAN DE TENER TOTS LOS MESOS en lo present Bisbat de Gerona, ab lo numero dels Parrocos que deuen concorrer, com, y també los Llochs en que se han de Celebrar, y los que han de presidir en ellas.

Ardiaconat Major.

1. Conferencia.

Se tindrà en la Iglesia de Anglés, de la qual serà President lo Dr. Miquel Font Sacristà de la Sellera concurreràn en ella los Parrocos, y Confessors de las Parroquias següents.

Anglés. Vilanna. Cellera de Anglés. Sant Martí Capresa.

2.

Se juntarà en Sant Martí de Llemana, y serà President lo Doctór Joseph Cerqueda Reçtor de Sant Esteve de Llemana, y concurreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Martí de Llemana. La Bar-

roca. Contestins. Sant Julià de Llor. St. Clement de Amer. Las Serras. Sant Esteve de Llemana. Granollers. Rocacorba, Llorà. Sant Aniòl.

3.

Se juntarà en las Planas, Serà President lo Reverent Isidro Serrà Reçtor de Sant Iscle de Colltort, concurreràn los Parrocos, y Confessors de

Las Planas. Colltort. Pallarols: Cogolls. Las Encias. Sant Miquel de Amer.

4.

Se juntarà en Cartellà, serà President lo Doctór Anton Donaden,

Sa-

*Sacristà de Sant Gregori, concor-
reràn los Parrocos, y Confes-
sors de*

Sant Gregori. Cartellà. Canet
de Adri. Lo Ginestà. Sarrià.
Biert. Adri. Moncal. Sant
Madi. Domeny. Tayalà.

5.

*Se juntarà en Cornellà, serà Pre-
sident lo Reverent Ioan Roure
Sacristà de Cornellà, assistiràn
los Parrocos, y Confessors de*

Cornellà. Ridellots de la Creu.
Palol de Reverdit. La Mota.
Sant Vicens de Camòs. Santa
Maria de Camòs. Sorts. Corrs.
Borgonyà. Pujals dels Cavallers.
Pujals dels Pagefos.

6.

*Se juntarà en Sant Esteve de Guial-
bes, serà President lo Dr. Ioan
Fort Rector de Sant Esteve de
Guialbes, concorreràn los Parro-
cos, y Confessors de*

Sant Esteve de Guialbes. Vila-
marí. Terradellas. Lampajàs.
Vilavenut. Santa Leocadia del
Terri. Rabòs.

7.

*Se tindrà en Sant Jordi, serà Pre-
sident lo Reverent Narcis Brò*

*Rector de Fallinas, concorreràn
los Parrocos, y Confessors de*

Sant Jordi Desvalls. Servia.
Madinya. Sant Julià de Ramis.
Vilafrazer. Fallinas. Viladafens.
Gahúsas. Vilopriu. Colomés.

8.

*Se juntarà en Bordils, serà Presi-
dent lo Doctore Pere Artigas Rec-
tor de Sant Martí Vell, ahont
concorreràn los Parrocos, y Con-
fessors de*

Bordils. Celrà. Juyà. Sant
Martí Vell. Mollét. Flatsà.
Las Aronias.

9.

*Se juntarà en Monells, serà Presi-
dent lo Doctore Matheu Massanet
Rector de Monells, concorreràn
los Parrocos, y Confessors de*

Monells. Madremanya. Casà
de Pelrras. Sant Sadurni. Cruil-
les. Cürsà. Cafavells. S. Cyprià
de Lladó.

10.

*Se juntaràn en la Bisbal, serà pre-
sident lo Doctore Benercos Capellà
Major de la Bisbal, en que con-
correràn los Parrocos, y Confes-
sors de*

La Bisbal. Sant Pol. Vulpellach.
Castell

Castell de Ampurdà. Sant Climent de Peralta. Vil·lestrct.

11.

Se juntarà en Peretellada, serà President lo Dr. Llorens Garganta Rector de Serra, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Peretellada. Fontclara. Buada. Palau Çator. Serra. Llavà. Gualta. Fontanillas.

12.

Se juntarà en Palafurgell, serà President lo Reverent Anton Bou Domer, de Palafurgell, concor-

reràn los Parrocos, y Confessors de

Palafurgell. Torrent. Bagur. Pals. Lluçiu. Montras.

13.

Se juntarà en Calonge, serà President lo Reve. Montserrat Margarit Sacristà de Calonge, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Calonge. Palamós. Vilarromá. Vallobrega. Fitor. Sant Cyprià dels Alls.

Ardiaconat de Besalú.

1. Conferencia.

Se tindrà en Vilallonga, serà President lo Dr. Ioan Carrera Rector de Tragorà, concorreràn los Parrocos següents.

Vilallonga. Set Casas. Tragorà. Llanás.

2.

Se tindrà en Camp-Rodó, serà President lo Doctó Ioseph Llach Rector de Camp-Rodó, en la qual se juntaràn los Parrocos, y Confessors de

Camp-Rodó. Bolós. Molló. Rocabruna.

3.

Se tindrà en Pèra, serà President lo Doctó Ioan Pandis Rector de Baget, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Pèra. Castellar. Oix, y Talaxa. Vall del Bach. Baget.

4.

Se tindrà en Sant Pere Aspuig, serà President lo Dr. Antoni Campdorà Rector de Sant Pere Aspuig, en que se juntaràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Pere Aspuig. Sant Salvador

dor de Bianya. Santa Margarida.
de Bianya. Capsech. Lo Clor.
Sant Joan las Fonts.

5.

*Se tindrà en Olòt, serà President lo
Doctor Emanuel Soler Dómer de
Olòt, en que se juntaràn los Par-
rocos, y Confessors de*

Olòt. Sant Christofol las Fonts
Bagudá. La Cot. Batet.

6.

*Se juntaràn en la Capella del Ma-
llol, serà President lo Dr. Fran-
cisco Melcion Reçtor de Ridaura,
en que concorreràn los Parrocos, y
Confessors de*

Sant Esteve de Bas. La Pinya.
Sant Privat. Las Prefas. Jua-
netas. Puigpardinias. Ridaura.

7.

*Se tindrà al Collell, serà President
lo Dr. Pere Vila Sacristà de San-
ta Pau, y en ella concorreràn los
Parrocos, y Confessors de*

Santa Pau. Finestras. Lo Torn.
Lo Cellent. Lamiana. Briolf.
Campmajor. Folgons. Mieres.

8.

*Se tindrà en Montagut, serà Presi-
dent lo Reverent Antoni Orts Do-*

*mer de Montagut, en que assis-
tiràn los Parrocos, y Confessors
de*

Montagut. Sadernas. Tortellá.
Salas. Castellfolit. Argelaguer.

9.

*Se tindrà en Besalú, serà President
lo Reverent Gaspar Boix Reçtor
de Segaro, en la qual assistiràn
los Parrocos, y Confessors de*

Besalú. Mayá. Dosqués. Al-
mor, y Ofinya. Capellada, y
Faras. Beuda. Lligordá. Se-
garó.

10.

*Se tindrà en Lladó, serà President lo
Reverent Ioseph Cortiada Reçtor
de Cistella, en que assistiràn los
Parrocos, y Confessors de*

Lladó. Vilaraiig. Cistella. Ca-
banellas. La Estela. Queixás.
Sant Marti la Serra. Vilademi-
ras. N. S. del Mon.

11.

*Se tindrà en Sant Llorens de la Mu-
ga, serà President lo Dr. Ioseph
Simon Dómer de Sant Llorens de
la Muga, en que assistiràn los
Parrocos, y Confessors de Sant
Llorens de la Muga.*

Agullana. Maffanèt. Los Horts.
Terradas. Llorona. 12.

12.

tindrà en Figueras, serà President lo Dr. Joseph Anglada Doner de Figueras, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

ueras. Cabanas. Vilaber-
i. Santa Leocadia de Algama.
Uers. Vilafant. Vilanant.
inyonèt. Vilatenim.

13.

tindrà en Navata, serà President lo Doctor Miquel Seguí Recor de Ordís, en que concorreràn os Parrocos, y Confessors de

vata. Crespià. Sponellà.
ert. Tarrabaus. Ordís. Bor-
i. Pontòs. Romanyà. Es-
avefa.

14.

Se juntarà en Gallinèrs, serà President lo Dr. Francisco Pujol Rector de Vilademuls, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Bascara. Vilademuls. Orriols.
Gallinès. Parets. Orfans. Olles.
Sant Marsal.

15.

Se tindrà en Banyolas, serà President lo Dr. Miquel Torrent Capellà Major de Banyolas, en que deuben concorrer los Parrocos, y Confessors de

Banyolas. Pujarnol. Serinyà.
Vfall. Sentenys. Vilademi. Font-
cuberta. Porqueras. Mianegas.

Ardiaconat de Empurdà.

1. Conferencia.

tindrà en Rupjà, serà President lo Dr. Miquel Basco Rector de S. Iscle, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de las Parroquias següents.

rupjà. Mata. Ultramort. Foixà.
Sala. Parlavà. Fonalleras.
Iscle. La Pera. Pubol.

2.

Se tindrà à Verges, serà President lo Dr. Jaume Sala Sacristà de Tarroella de Mongri, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Verges. Tarroella. Canèt. Villà.
Albons. Maranyà. La Tallada.
Jafra. Garrigolas.

3.

Se tindrà en Sant Pere Pescador, serà

serà President lo Dr. Joseph Simon Rector de Tarroella de Fluvià, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Pere Pescador. Vilacolum. Vilamacolum. Rimorts. Fortià. Tarroella de Fluvià.

4.

Se tindrà en Sant Mori, serà President lo Doctòr Francesch Quinana Rector de Ventallò, concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Mori. Camallera. Ventallò. Vulveralla. Saus. Vilahur. Calabuig.

5.

Se tindrà en Sant Miquel de Fluvià serà President lo Doctòr Carreras Rector de Ciurana, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Sant Miquel de Fluvià. Vilamalla. Vilarobau. Ciurana. Garrigàs. Alfar. Palau Zardiaca. Arenys de Empurdà. Armadàs.

6.

Se tindrà en Castellò, serà President lo Doctòr Jaume Puig Rector de Castelló, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Castellò. Vilajuiga. Pau. Pa-

lau-Caverdera. Rosas. Vilanova. Vilafacra.

7.

Se tindrà à la Selva, serà President lo Doctòr Joseph Cervera Rector de la Selva de Mar, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

La Selva. Llansà. Cadaques.

8.

Se juntarà en Peralada, serà President lo Dr. Francisco Sala, y Salgas Rector de Padrèt, en que assistiràn los Parrocos, y Confessors de

Peralada. Sant Climent. Espolla. Sant Quirch. Rabòs. Mollet. Gartiguella. Pedrèt.

9.

Se tindrà à la Capella de N. Senyora del Olm, serà President lo Doctòr Rafel Martra Sacristà de Empuries, en que concorreràn los Parrocos, y Confessors de

Empuries, y la Escala. Armentera. Salder. Montirò. Vilademàr. Sant Feliu de la Gariga. Bellcayre.

10.

Se tindrà en Campmany, serà President lo Doctòr Pere Sastre Rector

tor de Cantallops, en que assistirán los Párrocos, y Confessors de

Campmany. Cantallops. La

Ardiaconat de la Selva.

1. Conferencia.

Se tindrà en Canet, serà President lo Dr. Sebastiá Benages Reçtor de Canet, ahont concorrerán los Párrocos, y Confessors de

Sant Pol. Arenys. Canet.

2.

Se tindrà en Santa Maria de Pineda, serà President lo Dr. Bernat Roig Reçtor de dita Iglesia, ahont concorrerán los Párrocos, y Confessors de

Santa Maria de Pineda. S. Pere de Pineda. Orsavinyá. Calella. Palafolls. Vilanova de Palafolls.

3.

Se tindrà en Blanes, serà President lo Dr. Ioseph Vern Reçtor de Blanes, concorrerán los Párrocos, y Confessors de

Blanes. Tordera. Llorét.

4.

Se juntarán en Hostalrich, serà Pre-

Jonquera. Vilarnadal. Masarach. Darnius. Buirá.

President lo Dr. Francisco Plá Reçtor de Hostalrich, ahont concorrerán los Párrocos, y Confessors de

Hostalrich. Masanas. Raminyó. Gasarans. Grions. Breda. Martorell. Fogàs.

5.

Se tindrà en Caldas, serà President lo Dr. Ioan Francesch Geronés Dommer de Llagostera, en que concorrerán los Párrocos, y Confessors de

Caldas. Vidreras. S. Seclina. Llagostera. Sant Andreu Salou. Massanèt.

6.

Se juntarán en Santa Christina de Aro, serà President lo Dr. Ioan Salvany Reçtor del Castell de Aro, en que concorrerán los Párrocos, y Confessors de

S. Cristina de Aro. Castell de Aro. Solius. Romanyà. Sant Feliu de Guixols.

7.

Se tindrà en Caspá, serà President lo

lo Dr. Francisco Bertrán Dómer de Casà , en que concorrerán los Parrocos, y Confessors de

Casà. Santa Pelaya. Llambillas. Lo Castellar. Montnegra. Camp-lonch. Quart. Palol.

8.

Se tindrà en Santa Coloma de Farnès , será President lo Dr. Francisco Sala Dómer de Santa Coloma , ahont concurrerán los Parrocos, y Confessors de.

Santa Coloma. Castanyèr. Brunyola. Sant Pere Cercada. Riudarenas. La Esparra. Vallcanera. Sils.

9.

Se tindrà en Arbucias , será President lo Dr. Silvestre Bonabosch Reçtor de Arbucias , ahont concurrerán los Parrocos, y Confessors de

Arbucias. Sant Feliu de Buxalieu. Cladells.

10.

Se tindrà en Vilovi , será President lo Dr. Palvi Molià Reçtor de Salitja , y concurrerán los Parrocos, y Confessors de

Vilovi. Franciac. Ridellots. Estanyol. Sant Dalimay. Salitja.

11.

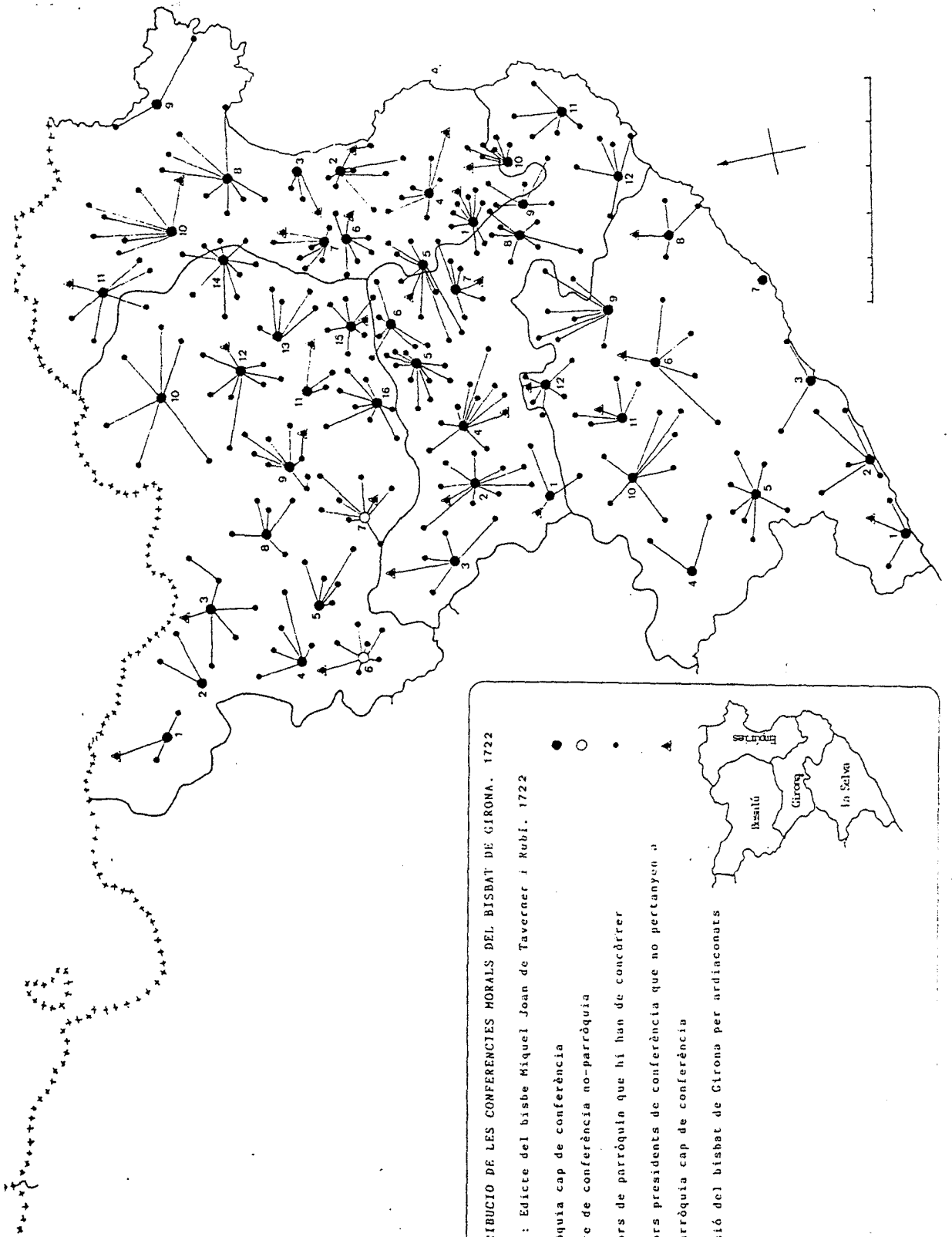
Se juntará en Vilablareix , será President Don Ioseph Gelcèn Reçtor de Salt , y concurrerán los Parrocos , y Confessors de

Vilablareix. Bascanò. Fornells. Ayguaviva. Montfullà. Salt. Santa Eugenia.

12.

Se tindrà en Tossa , y será President lo Dr. Francesch Delàs Reçtor de Tossa , en que assistirán lo Reçtor, y Confessors de

Tossa.

DISTRIBUCIO DE LES CONFERENCIES MORALES DEL BISBAT DE GIRONA. 1722

Pont : Eucite del bisbe Miquel Joan de Taverner i Kubi. 1722

● Parròquia cap de conferència

○ Centre de conferència no-parròquia

● Rectors de parròquia que hi han de concórrer

▲ Rectors presidents de conferència que no pertanyen a la parròquia cap de conferència

Divisió del bisbat de Girona per ardiaconats

ARANZEL DE LAS CONFERENCIAS,

MORALS MENSALS, QUE SE TENEN EN
en lo Bisbat de Girona, Parroquias en que se juntan;
Parrochos, y Confessors que deuen concurrer:

ab los Presidents per lo govern
de cada una de ellas.

Ardiaconat Major.

1. Conferencia.

De Anglès, serà President lo Dr.
Miquel Font, Sacristà de la
Cellera, concurreràn en ella los
Parrochos, y Confessors de las
Parroquias de Vilanna. Cellerà de Anglès. An-

glès: ab Sant Martí Capresa, del
Ardiaconat de la Selva,

2. De Sant Martí de Llemena,
President lo Dr. Ioseph Cerque-
da, Reitor de Sant Esteve de
Llemena, y concurreràn los de

Contestins. Sant Julià del Llór.
Sant Clement de Amer. La Barro-
cà. Las Serras. Sant Martí de Lle-
mena. S. Esteve de Llemena. Grano-
llers. Rocacorba. Sant Aniol. Llorà.

3. De las Planas, President lo Dr.
Isidro Serrat, Reitor de Sant

Isle de Colltort, concurreràn
los de

Amer. Las Planas. Sant Isle de
Colltort. Sant Felu de Pallarols.
Cogòlls. Las Encias.

4. De Cartellà, President lo Dr.
Anton Donadéu, Sacristà de
Sant Gregori, concurreràn los
de

Sant Gregori. Lo Ginestar. Carte-
llà. Canet de Adri. Biert. Adri.
Moncalt. Sant Medit. Domény.
Tayalà. Sarrià.

5. De Cornellà, President lo Re-
verent Ioán Roure, Sacristà de
Cornellà; assistiràn los de

Ridellòrs de la Creu. Palòl de Re-
vardit. La Mota. Camós de Santa
Maria. Camós de Sant Vicens.
Sors. Cornellà. Cors. Borgunyà.
Pujals dels Cavallers. Pujals del
Pagefos. De

6 De Sant Esteve de Guialbes. President lo Dr. Joan Font, Rector de Sant Esteve de Guialbes; concorreran los de

Ravós. Santa Locadia del Terri. Vilamari. Sant Esteve de Guialbes. Terradellas. Llampayas, ab Vilavenut, del Ardiaconat de Besalu.

7 De Bordils, President lo Dr. Pere Artijas, Rector de Sant Marti Vell, concorreran los de

Celrà. Juyá. Bordils. Sant Marti Vell. Mollèt. Flasa, ab Sant Llorens de las Arenas, del Ardiaconat de Ampurdá.

8 De Monells, President lo Dr. Matheu Massaner, Rector de Monells, concorreran los de

Monells. Casá de Pelrás. Madremanya. Corça. Sant Sadurn Cruhilles. Sant Cypria de Lledó, ab Casavells, del Ardiaconat de Ampurdá.

9 De la Bisbal, President lo Dr. Benet Cès, Capellà Major de

Ardiaconat de Besalu.

Conferencia.

De Vilallonga, sera President lo Dr. Joan Carrera, Rector de Tragura, concorreran los Parochos, y Confessors de

La Bisbal, concorreran los de

La Bisbal. Sant Pol. Sant Climent de Peralta, ab Yullpellach. Castell de Ampurdá, y Ull-Estrèt, del Ardiaconat de Ampurdá.

10 De Peratallada, President lo Dr. Llorens Garganta, Rector de Serra, concorreran los de

Peratallada. Fontclara. Sant Feliu de Buada. Paláu. Cator, ab Serra. Lleviá. Gualtra, y Fontanillas, del Ardiaconat de Ampurdá.

11 De Palafurgell, President lo Reverent Anton Bou, Domer

de aque fou de Palafurgell, concorreran los de Torrent. Bagu. Pals. Palafurgell. Monrás. Llufrins.

12 De Calonge, President lo R. Montsenyat. Morgarit, Sacrista de Calonge, concorreran los de

Vila-Romá. Palanós. Vall-Obraga. Fidor. Calonge. Sant Cypria dels Aills.

Setcasas. Tragura. Vilallonga. Llanás.

2 De Campredon, President lo Dr. Josep Llach, Rector de Campredon, concorreran los de

Camp.

- Campredó. Molló. Rocabruna.
- 3 De Rera, *President lo Dr. Joan Pandís, Rector de Baget, concorreràn los de*
- Sant Andreu de Porreras. Castellà de la Montanya. Oix. Pera. Baget. Bolós.
- 4 De Bianya, *President lo Dr. Joan Pujol, Rector de Santa Margarida, concorreràn los de*
- Sant Salvador de Bianya. Sant Martí de Tornadissa. Sant Pere Afpuig. Santa Margarida de Bianya. Capfech. Sant Joan las Fonts.
- 5 De Olot, *President lo Dr. Emanuel Soler, Domèr de Olot, concorreràn los de*
- Bagudà. Batèr. Sant Christofol las Fonts. Olot. Lacot. Santa Pau.
- 6 De la Plana den Bas, *President lo Dr. Francisco Melcion, Rector de Ridaura, concorreràn los de*
- Ridaura. Pinya. Sant Quinti de Bas. Sant Privat de Bas. Las Presas. Juanetas. Sant Esteve den Bas. Puigpardinas.
- 7 Del Collell, *President lo Reverent Pons Puigdevall, Sacristà de Mieras, concorreràn los de*
- Celient. Mieras. Lo Torn. Briolf.
- Campmajor. Folgons. La Miana. Finestras.
- 8 De Montagut, *President lo Reverent Antoni Horts, Domèr de Montagut, concorreràn los de*
- Sadernas. Montagut. Castellfollit. Tortellà. Argelaguèr. Salas.
- 9 De Besalú, *President lo Reverent Pere Corregèr, Rector de Faras, concorreràn los de*
- Liligordà. Besalú. Beuda. Capella da. Ofinyà. Dosquès. Mayà. Sagaró.
- 10 De Sant Llorèns de la Muga, *President lo Dr. Ioseph Simon, Domèr de Sant Llorèns de la Muga, concorreràn los de*
- Llorona. Los Horts. Massanet de Cabrenys. Sant Llorens de la Muga. Terrades. Darnius. Buadella.
- 11 De Crespia, *President lo Reverent Ioseph Batlle, Rector de Espinavessa, concorreràn los de*
- Crespia. Esponellà. Vilert. Espinavessa.
- 12 De Lledó, *President lo Reverent Ioseph Cortiada, Rector de Cistella, concorreràn los de*
- Vilademires. Sant Martí Çacerra. Queixàs. La Estèla. Cabanellas. Lledó. Cistella. Vilarig. Nostra Se.

Senyora del Mon.

13. *De Ordís, President lo Dr. Miquel Sagüi, Sacristà de Ordís, concurreràn los de*

Tarabaus. Navata. Ordís. Borrassà. Pontòs. Romanya.

14. *De Figueras, President lo Dr. Joseph Anglada, Domer de Figueras, concurreràn los de*

Vilanant. Vilafant. Avinyonet. Llers. Figueras. Santa Leocadia de Algama, ab Vilabertran. Alfar. Vilatenim, y Cabanas, *del Ardiaconat de Ampurdà.*

Ardiaconat de Ampurdà.

Conferencia I.

De Rupia, será President lo Dr. Miquel Basco, Rector de Sant Iscle, concurreràn los Parrochos, y Confessors de

Mata. Rupia. Ultramort. Foixà. La Sala. Parlavá. Fonalleras. Sant Iscle de Ampurdá, ab la Pera, y Púbol, *del Ardiaconat Major.*

2. *De nostra Senyora del Holm, President lo Dr. Rafel Martra, Sacristà de Ampurias, concurreràn los de*

Bellcayre. Albóns. Ampurias, y la Escala. Montiró. Armentera. Saldet. Sant Feliu de la Garriga, y Vilademàt.

15. *De Gallinès, President lo Dr. Francisco Pujol, Rector de Vilademuls, concurreràn los de*

Ollés. Orfans. Gallinès. Parèts. Bascara. Vilademuls. Sant Marçal de Corantella, ab Orriols, *del Ardiaconat Major.*

16. *De Banyoles, President lo Dr. Miquel Torrent, Capellà Major de Banyoles, concurreràn los de*

Pujarnól. Serinyà. Usall. Sentenys. Vilademi. Fontcuberta. Porqueras. Banyoles. Mianegas.

3. *De Sant Pere Pescador, President lo Dr. Joseph Simón, Rector de Torroella de Fluviá, concurreràn los de*

Sant Pere Pescador. Torroella de Fluviá. Vilacolum. Vilamacolum.

4. *De Verges, President lo Dr. Jaume Sala, Sacristà de Torroella de Mongri, concurreràn los de*

Canet. Torroella de Mongri. Ullá. Maranyá. Verges. Garrigoles. Jafre. La Tallada.

5. *De Sant Jordi, President lo Reverent Narcis Bru, Rector de Fallines, concurreràn los de*
Vilo-

Vilopriu. Colomès. Sant Jordi
Desvalls. Gaüfas, ab Sant Julià de
Ramis. Medinyà. Vilafazèr. Vila-
dasens. Fallinès, y Cervià, del Ar-
diaconat Major.

6 De Sant Mori, *President lo Dr.*
Francesch Quintana, Rector
de Ventallò, concorreràn los de

Ventallò. Valvaralla. Calabuig.
Vilahür. Saus. Sant Mori. Came-
llera.

7 De Tonyà, *President lo Dr.*
Narcis Carreras, Rector de
Ciuràna, concorreràn los de

Ciuràna. Vilamalla. Garrigàs. Ar-
madàs. Arenys de Ampurdà. Pa-
lauçardiacà. Sant Miquel de Fluvià.
Vila-Robau.

8 De Castellò, *President lo Dr.*
Iaume Puig, Rector de Castellò,
concurreràn los de

Rimors. Fortià. Vilafacra. Castelló.

Ardiaconat de la Selva.

I. Conferencia.

De Canèt, *Serà President lo Dr.*
Iaume Kallès, Rector de Sant
Ciprià de Vallalta, concurreràn
los Parochos, y Confessors de

• Arenys. Canèt. Sant Cipria de
Vallalta, ab Sant Pól de Mar.

Rosas. Palauçaverdèra. Pau. Vilà-
juhiga. Vilanova.

9 De la Selva, *President lo Dr.*
Ioseph Cervèra, Rector de la
Selva de Mar, concurreràn los
de

Cadaquès. La Selva. Llançà.

10 De Peralada, *President lo Dr*
Francisco Sala, y Salgas, Rec-
tor de Padrèt, concurreràn los
de

Padrèt. Garriguella. Rabòs. Mollèt.
Peralada. Sant Climent [Zascebas,
Espolla. Sant Quirch de Colera.

11 De Capmany, *President lo Dr.*
Pere Sastre, Rector de Canta-
llops, concurreràn los de

Capmany. Agullàna. La Jonquera.
Vilarnadal. Cantallòps. Mafarach,
ab Biura, del Ardiaconat de Besalú.

2 De Pinéda, *President lo Dr*
Bernat Roig, Rector de Pinéda,
concurreràn los de

Orfaviñyà. Sant Pere de Pinéda.
Santa Maria de Pinéda. Palafolls.
Vilanova de Palafolls. Calella.

3 De Blanes, *President lo Dr.*
Ioseph Vern, Rector de Blanes,
concurreràn los de

Bla-

Blanes. Llorét. Tordera.

- 4 *De Arbucies, President lo Dr. Sylvestre Bonabosch, Rector de Arbucies, concorreràn los de*

Arbucies. Sant Miquél de Cladells.
Sant Feliu de Boixalléu.

- 5 *De Hostalrich, President lo Dr. Francisco Pla, Rector de Hostalrich, concorreràn los de*

Nofra Senyora de Breda. Gridons.
Hostalrich. Gafaràns. Raminyò.
Maffanas. Fogàs. Martorell.

- 6 *De Caldes, President lo Reverent Baldri Caròs, Rector de Sant Andreu Salòu, concorreràn los de*

Caldes. Llagostera. Santa Seclina.
Sant Andreu Salòu. Vidreras. Masfanét de la Selva.

- 7 *De Tossa, President lo Dr. Francesch Delàs, Rector de Tossa, concorreràn los de*

Tossa.

- 8 *De Santa Christina de Aro, President lo Dr. Narcis Quirch, Rector de Romanyà, concorreràn los de*

Santa Christina de Aro. Castell de

Aro. Solius. Romanyà de la Selva.
Sant Feliu de Guixols.

- 9 *De Casà, President lo Dr. Francisco Bertran, Domer de Casà, concorreràn los de*

Casà. Campllonch. Llambillas.
Sant Matéu de Montnegre. Castellar. Quart. Palòl de Onyar, ab Santa Pallaya, del Ardiaconat Major.

- 10 *De Santa Coloma de Farnés, President lo Dr. Francisco Sala, Domer de Santa Coloma de Farnés, concorreràn los de*

Sils. Vallcanéra. La Esparra. Ride-
renas. Santa Coloma de Farnés.
Castenyét. Brunyola. Sant Pere
Cercada.

- 11 *De Vilobi, President lo Dr. Salvi Molià, Rector de Salitja, concorreràn los de*

Franciach. Salitja. Sant Dalmay.
Estanyòl. Vilobi. Ridellòts de la
Selva.

- 12 *De Vilablareix, President Don Ioseph Gelcén, Rector de Salt, concorreràn los de*

Fornells. Ayguaviva. Vilabreréix.
Montfullà. Salt. Santa Eugenia. ab
Bescanó, del Ardiaconat Major.